

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK
DOKTORI ISKOLÁJA**

A valláson alapuló diszkrimináció napjaink Európájában

SZERZŐ: DR. TOLNAI OLÍVIA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

TÉMAVEZETŐ: DR. TILK PÉTER

tanszékvezető, egyetemi tanár

Pécs, 2026

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	5
A. A témaválasztás indokolása	5
B. A kutatás célja.....	6
C. A disszertáció felépítése	6
D. A kutatás módszerei, nehézségei és korlátjai.....	8
II. A diszkrimináció és a vallásszabadság szabályozása az Európai Unióban és Magyarországon	8
A. A diszkrimináció.....	8
1. A diszkrimináció meghatározása és az ahhoz kapcsolódó egyéb fogalma.....	8
2. A diszkriminációval kapcsolatos szabályozás	10
2.1. Nemzetközi szabályozás	11
a) Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata	11
b) A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya	12
c) Emberi Jogok Európai Egyezménye	12
d) Az Európa Tanács és az Európai Unió alapjogvédelmi rendszerének elhatárolása	13
e) Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata	14
f) Az Európai Unió Alapjogi Chartája.....	15
2.2. Hazai szabályozás	16
a) Magyarország Alaptörvénye	16
b) Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény	17
2.3. A védett tulajdonságok megjelenése az egyes jogforrásokban	18
B. A vallásszabadság.....	20
1. A lelkiismeret és a vallásszabadság meghatározása, kapcsolódó fogalmak	20
2. A lelkiismeret és vallásszabadsággal kapcsolatos szabályozások	21
2.1. Nemzetközi szabályozás	21
a) Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata	21
b) A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya	22
c) Emberi Jogok Európai Egyezménye	23
d) Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata.....	24
e) Az Európai Unió Alapjogi Chartája.....	24
2.2. Hazai szabályozás	25
a) Magyarország Alaptörvénye	25
b) A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló törvény	26
2.3. A vallásszabadság tartalma.....	26
III. A valláson alapuló diszkrimináció esetei	28
A. A vallási viseletekkel kapcsolatos esetek.....	29
1. A keresztény szimbólumok használatával kapcsolatos problémák alapja.....	29
2. Az iszlám viseletekkel kapcsolatos problémák alapja.....	30

3.	Az Achbita v G4S Secure Solutions ügy	33
3.1.	Az ügy előzményei és az alapeljárás	33
3.2.	Az előzetes döntéshozatali eljárásra előterjesztett kérdések és a Bíróság ítélete	35
3.3.	Összegzés és az ügy kapcsán levonható következtetések	36
3.4.	Az ügy társadalmi hatása	37
4.	A WABE és MH Müller Handel ügy	39
4.1.	Az ügyek előzményei	39
4.2.	Az alapügyek	41
4.3.	Az előzetes döntéshozatali eljárásra előterjesztett kérdések és az Európai Unió Bíróságának ítélete	42
a)	A WABE kontra IX ügy első kérdése	42
b)	A WABE kontra IX ügy második kérdése	44
c)	Az MH kontra MJ ügy első kérdése	47
d)	Az MH kontra MJ ügy második és harmadik kérdése	49
4.4.	Az ügyekkel kapcsolatos következtetések	51
4.5.	Az ügy társadalmi megítélése	54
5.	Az OP kontra Commune d'Ans ügy	55
5.1.	Az ügy előzményei	56
5.2.	Az alapeljárás	57
5.3.	Az előzetes döntéshozatali eljárásra előterjesztett kérdések	59
5.4.	Az ítélet összegzése és jelentősége	63
6.	Francia esetek – vallási jelképekkel kapcsolatos viták Franciaországban	65
7.	Olaszország és a vallási szimbólumok megjelenítése a közintézményekben – a Lautsi kontra Olaszország ügy	69
8.	A szikh turbánviseléssel kapcsolatos esetek	71
8.1.	A Mandla kontra Dowell-Lee ügy – a szikh identitás és a turbán jogi elismerése	72
8.2.	A szikh turbán és az életvédelem konfliktusa az Egyesült Királyságban	74
8.3.	A Mann Singh kontra Franciaország ügy – turbánviselés és személyazonosítás	76
8.4.	A repülőtéri biztonsági ellenőrzés és a vallásszabadság konfliktusa – a Phull kontra Franciaország ügy	78
8.5.	A bukósisak- viselési kötelezettség és a vallásszabadság konfliktusa Németországban	80
8.6.	Következtetések a szikh turbánviseléssel kapcsolatos esetjogból	81
9.	A bajor Kruzifix ítélet	82
10.	Ügyek az Egyesült Királyságból	85
B.	A rituális vágással kapcsolatos problémák	89
1.	A rituális vágás	89
2.	Az állatvédelem, mint alkotmányos érték	90
3.	Az arányossági teszt szerepe a rituális vágással kapcsolatos ügyekben	91
4.	A belga C-336/19. sz. ügy	92
4.1.	Az ügy alapja	92
4.2.	Az előzetes döntéshozatali eljárás és a Bíróság válaszai	93
a)	Az első kérdés: a tagállami mozgástér és a szigorúbb szabályozás lehetősége	94

b) A második kérdés: a vallásszabadság sérelme és annak igazolhatósága	95
c) A harmadik kérdés: az egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés tilalma	95
5. Az ügy összefoglalása	96
6. Az ügy sajtóvisszhangja	97
7. A rituális vágás szabályozása az Európai Unióban	98
8. Megállapítások a rituális vágásokkal kapcsolatos problémák kapcsán	100
C. A vallásszabadság és a szakmai kötelezettségek konfliktusa	102
1. Lelkiismereti kifogások az egészségügyben.....	102
1.1. A Pichon és Sajous kontra Franciaország ügy – vallásszabadság és gyógyszerészeti kötelezettségek konfliktusa.....	103
1.2. A Grimmark kontra Svédország ügy – abortuszban való közreműködés megtagadása vallási okból	104
1.3. A Steen kontra Svédország ügy – vallási meggyőződés és egészségügyi foglalkoztatás	106
1.4. Az ügyek társadalmi és jogi jelentősége.....	107
2. Az egyházi munkaviszony és a vallási lojalitás problematikája.....	109
2.1. Az Egenberger kontra Evangelisches Werk ügy – vallási hovatartozás, mint munkafeltétel	109
2.2. Az IR kontra JQ ügy – válás miatti elbocsátás katolikus intézményben	112
2.3. Fernández Martínez kontra Spanyolország– az egyházi autonómia és a munkavállaló magánélete közötti konfliktus	115
2.4. A Schüth kontra Németország ügy – magánélet és egyházi lojalitás konfliktusa	117
2.5. Az Obst kontra Németország ügy – vallási lojalitás és egyházi autonómia	119
2.6. Siebenhaar kontra Németország.....	120
3. Lee kontra McArthur és Ashers Baking Company - vallásszabadság, véleménynyilvánítás és a diszkrimináció tilalmának konfliktusa a szolgáltatói szektorban	122
IV. Következtetések - a vallásszabadság korlátozásának feltételrendszere és esetjogi fejlődése.....	124
V. A vallásszabadság gyakorlati érvényesülése Magyarországon egy kérdőíves kutatás tükrében....	134
VI. Összegzés.....	143
Felhasznált irodalmak jegyzéke	146

I. Bevezetés

A. A témaválasztás indokolása

„Az Európai Unióban a diszkrimináció és az előítéletek miatt, nap mint nap, számos embertől vonják meg a lehetőségét annak, hogy képességeiket teljes mértékben kihasználva dolgozhassanak és élhessenek a társadalomban.¹” – írta 2005-ben Vadimír Špidla az Európai Unió Foglalkoztatási, Szociális és Esélyegyenlőségi Ügyek Európai Biztosaként a *Harc a diszkrimináció ellen az Európai Unióban* című kiadvány előszavában. Špidla ezen mondata kifejezi és indokolja a téma aktualitását, hiszen, a diszkriminációt tiltó és az egyenlő bánásmódot elősegítő, egyúttal garantáló jogszabályok és nemzetközi egyezmények ellenére még napjainkban is jelen van a hátrányos megkülönböztetés az emberek életében, mindennapjaiban.

Témaválasztásom indokát egyrészt a diszkrimináció, különösen a valláson alapuló diszkrimináció folyamatos aktualitása adja, hiszen amíg e jelenség bármilyen formában jelen van életünkben, addig annak alapos vizsgálata elengedhetetlen és indokolt. Álláspontom szerint a valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés, napjaink egyik fontos és folyamatosan fennálló problémája az Európai Unió területén. A 2010-es évek migrációs folyamatai hozzájárultak az Európai Unió vallási sokszínűségének fokozódásához², ami új kihívásokat teremt a vallási sokszínűség kezelése és a vallásszabadság tiszteletben tartása szempontjából. A vallási sokszínűség növekedése ugyanakkor nem kizárólag a migrációs folyamatok következménye, hanem az európai társadalmak fokozódó pluralizálódásának eredménye is. A globalizáció, a nemzetközi mobilitás erősödése, valamint a szekularizáció és a vallási identitások átalakulása egyaránt hozzájárult ahhoz, hogy az Európai Unió tagállamai egyre diverzebb vallási környezettel szembesülnek. E folyamatok új kihívásokat teremtenek az államok számára a vallásszabadság, az egyenlő bánásmód és a társadalmi kohézió biztosítása terén.

A vallási alapon történő hátrányos megkülönböztetés eseteinek hatékony csökkentése érdekében nélkülözhetetlennek tartom mind az ezzel kapcsolatos jogi szabályozás, mind pedig a gyakorlatban felmerülő, jellegzetes esetek részletes vizsgálatát és mélyreható ismeretét. Csak

¹ Vladimír Špidla, *Az Európai Bizottság Harca a diszkrimináció ellen az Európai Unióban* c. kiadvány, 2. o. Előszó, 2005, javított kiadás, ISBN 92-79-00699-1

² Religious Composition by Country, 2010-2050, <https://www.pewresearch.org/religion/interactives/religious-composition-by-country-2010-2050/>, 2022. december 21., Letöltve: 2023.06.27.

az alapos elemzés és a diszkrimináció okainak feltárása révén lehetséges olyan megfelelő és átfogó szabályozás kialakítása, amely ténylegesen hozzájárulhat a valláson alapuló diszkrimináció megelőzéséhez és hatékony kezeléséhez a jövőben.

B. A kutatás célja

Kutatásom célja, hogy átfogóan feltérképezsem a diszkriminációval kapcsolatos magyar és európai uniós joganyagot, valamint a releváns jogszabályok és normák alapján megvizsgáljam a már bekövetkezett és nyilvánosságra került eseteket a valláson alapuló diszkrimináció vonatkozásában. Ezzel arra törekszem, hogy átfogó képet nyújtsak a vallási alapon történő hátrányos megkülönböztetés jellemző formáiról és okairól, valamint megoldási javaslatokat dolgozzak ki e jelenségek megelőzésére és meggátolására a jövőben.

A kutatásom célja továbbá, hogy európai gyakorlati példák, jogesetek és bírósági döntések elemzésén keresztül részletesen bemutassam a szabad vallásgyakorlás korlátozásának azon jogi és gyakorlati feltételeit és körülményeit, amelyek alapján az egyén vallásgyakorlási szabadságának bizonyos esetekben történő korlátozása jogszerűnek és a jogszabályokkal összhangban lévőnek minősül.

A kutatás különös figyelmet fordít arra, hogy bemutassa, mely feltételek mellett tekinthető jogszerűnek az ilyen típusú korlátozás a mindennapi cselekvések és tevékenységek során, különösen a munkavállalás és a munkahelyi kötelezettségek kontextusában. Ezen keresztül törekszem arra, hogy mind a jogalkalmazók, mind a jogalanyok számára világos, egységes és koherens képet nyújtsak a szabad vallásgyakorlás korlátozásának jogi kereteiről, ezáltal lehetővé téve számukra a releváns jogszabályok helyes, precíz és következetes alkalmazását. Céloom az is, hogy ezzel elősegítsem a polgárok egyéni jogainak gyakorlását a jogszabályi előírásoknak megfelelően, különösen a hétköznapi élet különböző területein és a munkavégzés során felmerülő helyzetekben, előmozdítva a szabályszerű joggyakorlást és a jogbiztonság megteremtését

C. A disszertáció felépítése

Az értekezés hat fő részre tagozódik.

Az első fejezet, amely a bevezető rész funkcióját tölti be, részletesen kifejti a témaválasztás indokolását, amely a kutatás relevanciáját és jelentőségét hivatott bemutatni. Ezen kívül ismerteti a kutatás célját, amely világosan körvonalazza a dolgozat főbb irányvonalait és elvárt eredményeit. A fejezet emellett tartalmazza az értekezés felépítését, amely a kutatás logikus struktúráját tükrözi, valamint a kutatási módszereket, amelyek segítségével a kutatási kérdések megválaszolására törekszem.

A második fejezet a valláson alapuló diszkriminációval kapcsolatos alapvető fogalmak részletes ismertetésével foglalkozik, amely elengedhetetlen a téma mélyebb megértéséhez. E fejezet keretein belül bemutatásra kerülnek a kapcsolódó nemzetközi egyezmények és jogszabályok, amelyek meghatározzák a vallási alapú diszkrimináció elleni küzdelem jogi kereteit és elveit. A fogalmak és jogi normák alapos elemzése hozzájárul a diszkrimináció különböző aspektusainak feltárásához, valamint a jogi és etikai megfontolások megértéséhez, amelyek a vallásgyakorlás szabadságát érintik.

A harmadik fejezet részletesen ismerteti az Európában, azon belül is főként az Európai Unió területén felmerült problémákat és ügyeket, amelyek a valláson alapuló diszkriminációval kapcsolatosak. E fejezet keretein belül külön figyelmet kapnak a releváns esetek és jogviták, valamint azok a döntések, amelyek ezekben az ügyekben kerültek meghozatalra.

A negyedik fejezet a szabad vallásgyakorlás jogszerű és szabályos korlátozásával foglalkozik, hangsúlyozva, hogy e korlátozások keretei nem csupán a jogszabályi szövegek szigorú értelmezésén keresztül állapíthatók meg, hanem figyelembe kell venni a harmadik fejezetben bemutatott bírósági döntések indokolásait és azok eredményeit is. E megközelítés lehetővé teszi a vonatkozó joggyakorlat átfogóbb és mélyebb megértését, amely nélkülözhetetlen a vallási jogok védelme szempontjából.

Az ötödik fejezet a szabad vallásgyakorlás és a vallási diszkrimináció Magyarországon tapasztalható helyzetét vizsgálja és tárja fel, egy anonim kutatás keretében, amely során a kérdőív kitöltői saját tapasztalataikat és véleményüket osztják meg a feltett kérdésekkel kapcsolatban, így hozzájárulva a téma gyakorlati megértéséhez.

Végül a hatodik fejezet az értekezés záró részeként összegzi a kutatás során levont legfontosabb következtetéseket és az elemzett esetjog alapján kirajzolódó tendenciákat, továbbá értékeli a vizsgált kérdések gyakorlati jelentőségét és kijelöli a további kutatás lehetséges irányait.

D. A kutatás módszerei, nehézségei és korlátjai

Az értekezés megírása során jelentős mennyiségű magyar és uniós joganyagot, továbbá magyar és külföldi szakirodalmat tekintettem át. A vizsgált anyag részei voltak többek közt tankönyvek, tanulmányok, doktori értekezések, bírósági döntések, kiadványok, nyomtatott és internetes folyóiratok, továbbá internetes források. A kutatás során felhasználtam továbbá a hivatalos magyar és uniós statisztikákat. A magyarországi helyzet megismeréséhez és megvizsgálásához kérdőíves kutatást folytattam online űrlapkitöltő alkalmazás segítségével. A kutatás során a válaszadók elérését a közösségi média platformokon történő aktív népszerűsítéssel, valamint az egyházi közösségekhez és szakszervezetekhez történő közvetlen eljuttatással biztosítottam.

A kutatás egyik jelentős nehézsége abban rejlik, hogy bár a diszkrimináció, különösen a valláson alapuló diszkrimináció esetei a mindennapi életünk számos aspektusában jelen vannak, ezek ritkán kerülnek nyilvánosság elé, ami azt eredményezi, hogy a témával kapcsolatos bírósági döntések száma korlátozott. Ráadásul a rendelkezésre álló ítéletek túlnyomó többsége a munkahelyi diszkriminációval kapcsolatos ügyekre összpontosít, ami tovább nehezíti a valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés szélesebb spektrumának vizsgálatát a mindennapi élet más területein. A kérdőíves kutatás nehézsége, hogy a minél több eset feltárása érdekében indított online kérdőíves kutatás kitöltői vallásos vagy nem vallásos magánszemélyek, akik saját, szubjektív nézőpontjuk és megéléseik alapján adtak választ a kérdésekre. E tényezők figyelembevételére az eredmények értékelésekor különös figyelmet kellett fordítani, mivel a résztvevők személyes megélése és attitűdje alapvetően befolyásolhatta a válaszok tartalmát és hitelességét.

II.A diszkrimináció és a vallásszabadság szabályozása az Európai Unióban és Magyarországon

A. A diszkrimináció

1. A diszkrimináció meghatározása és az ahhoz kapcsolódó egyéb fogalma

A *diszkrimináció* szót általános értelemben sokszor csupán a hátrányos megkülönböztetés szinonimájaként használjuk, azonban a diszkrimináció szó önmagában „*azonos helyzetben*

*lévők eltérő kezelését jelenti*³” Az eltérő módon történő kezelés és a megkülönböztetés kapcsán beszélhetünk *pozitív és negatív* megkülönböztetésről az alapján, hogy az adott társadalmi csoporttal kapcsolatos viselkedés negatívan vagy pozitívan irányul a csoport tagjai felé⁴.

Pozitív diszkrimináció, azaz az előnyben részesítés általában az esélyegyenlőtlenség kiküszöbölésére és az egyenlő feltételek és esélyek megteremtésére irányul⁵. A pozitív diszkrimináció nem tartozik az diszkrimináció tilalmának hatálya alá, ugyanis a diszkrimináció ezen fajtája nem csak nem tilos⁶, de szükséges is a társadalmi különbségekből eredő esélyegyenlőtlenség meggátolása és az egyenlő feltételek biztosítása érdekében. A pozitív diszkrimináció esetében fontos figyelembe venni továbbá azt is, hogy a pozitív diszkrimináció az esélyegyenlőség megteremtésére és nem többletjogok, illetve előnyök biztosítására irányulhat, ezért az nem fordulhat át negatív diszkriminációvá azon emberekkel vagy csoportokkal szemben, akiket az előnyben részesítés nem érint.

A negatív diszkrimináció pedig - amit a köznyelv csupán diszkriminációként használ és jelen értekezésben is ezt értem majd a továbbiakban diszkrimináció alatt - a bizonyos szempontok mentén történő hátrányos megkülönböztetést jelenti. A diszkriminációhoz vezető okoknak tekinthetők elsősorban a társadalom kategorizálásai és előítéletei, melyek *„előre kigondolt és viszonylag merev elképzelések egy egyénről, csoportról vagy társadalmi státusról”*⁷ és gyakran csupán sztereotípiákon alapulnak, melyek valóságtartalma kétséges lehet. Diszkrimináció akkor áll fenn, *„ha egy személyt vagy emberek csoportját más azonos helyzetben lévőkkel összehasonlítva kezelnek hátrányos módom, mégpedig úgy, hogy ennek nincsenek tárgyszerű és jogos, igazolható, indokai.”*⁸

³ Szegedi Tudományegyetem, Közérthetőségi Szócikk Adatbázis <https://u-szeged.hu/efop362-00007/minden-szocikk/dizskriminacio> Letöltve: 2023.07.05.

⁴ Laki Ildikó: Napjaink diszkriminációs fogalmi és megjelenési formái, Polgári Szemle, 2012. december, 8. évfolyam, 3-6. szám <https://polgariszemle.hu/archivum/115-2012-december-8-efolyam-3-6-szam/tudomanyos-tukor/506-napjaink-diszkriminacios-fogalmi-es-megjelenesi-formai> Letöltve: 2023.07.05

⁵ Sári János-Somody Bernadett: Alapjogok, Alkotmánytan II., 4. átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 65. o.

⁶ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013, 29.o

⁷ Laki Ildikó: Napjaink diszkriminációs fogalmi és megjelenési formái, Polgári Szemle, 2012. december, 8. évfolyam, 3-6. szám <https://polgariszemle.hu/archivum/115-2012-december-8-efolyam-3-6-szam/tudomanyos-tukor/506-napjaink-diszkriminacios-fogalmi-es-megjelenesi-formai> Letöltve: 2023.07.05

⁸ Sári János-Somody Bernadett: Alapjogok, Alkotmánytan II., 4. átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 66. o

A diszkrimináció típusa szerint megkülönböztetünk *közvetlen és közvetett diszkriminációt*. Közvetlen diszkriminációról akkor beszélhetünk, ha egy ember vagy emberek csoportja védett tulajdonsága miatt más embereknél vagy csoportoknál kedvezőtlenebb bánásmódba részesül⁹. Közvetett diszkrimináció pedig abban az esetben valósul meg, ha a diszkrimináció nem közvetlen, azaz egy emberrel vagy csoporttal szemben ugyanazokat a feltételeket alkalmazzák, mint másokkal szemben, de valamely védett tulajdonsága miatt nem vagy kisebb mértékben képes azoknak megfelelni, ezzel pedig az embernek vagy csoportnak hátrányt okoz¹⁰.

A hátrányos megkülönböztetés fogalma az egyenlőségből indul ki, ezért a diszkrimináció teljeskörű megértéséhez szükséges kitérni az egyenlőségre és annak típusaira. Egyenlőségről általánosságban akkor beszélhetünk, ha egy különbség nélküli állapot áll fenn, két vagy több érték, tulajdonság, jelenség megegyezik¹¹. Valakinek a hátrányos megkülönböztetése esetén az egyenlőség megszűnik és a tagok között egyenlőtlenség keletkezik. A *jogegyenlőség* formális értelemben vett egyenlőség, ami akkor áll fenn, ha ugyanazok a jogok mindenki számára egyelő mértékben kerülnek biztosításra¹². *Társadalmi* vagy politikai egyenlőségről akkor beszélünk, ha a társadalom tagjai azonos pozícióval rendelkeznek. Az *esélyegyenlőség* nem okoz valódi egyenlőséget a felek között, csupán a hátrányok csökkentésével biztosítja, hogy mindenki azonos hozzáférést kapjon a lehetőségekhez¹³. Az *egyenlő bánásmód* az azonos helyzetben lévők azonos módon történő kezelését jelenti, ami az esélyegyenlőség megteremtéséhez szükséges és a jog által garantált eszköz.

2. *A diszkriminációval kapcsolatos szabályozás*

Az emberi jogok védelme a XIX. század második felében került előtérbe, azonban a valódi jogvédelem csak a XX. század második felében kezdett kialakulni. A második világháborút

⁹ Szegedi Tudományegyetem, Közérthetőségi Szócikk Adatbázis <https://u-szeged.hu/efop362-00007/minden-szocikk/diszkriminacio> Letöltve: 2023.07.05.

¹⁰ Sári János-Somody Bernadett: Alapjogok, Alkotmánytan II., 4. átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 66. o

¹¹ Egyenlőség szó jelentése, <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Egyenl%C5%91s%C3%A9g> Letöltve: 2023.07.02.

¹² A magyar nyelv értelmező szótára, Jogegyenlőség szócikk <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/szotar.php?szo=JOGEGYENL%C5%90S%C3%89G&offset=12&kezdobetu=J> Letöltve: 2023.07.02

¹³ Esélyegyenlőség – méltányosság, http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/inkluzio_a_felsooktatásban/eslyegyenlsg_mltanyossag.html Letöltve: 2023.07.02.

követően az emberi jogok védelme egyértelműen kikerült az államok belügyeiből és azokat nemzetközi jogi alapelvekként kezdték megfogalmazni¹⁴. A diszkrimináció tilalmát, vagyis az egyenlő bánásmód követelményét a nemzeti alkotmányok és az azok végrehajtása érdekében íródott jogszabályok mellett, számos nemzetközi egyezmény is szabályozza.

A témában érintett legfontosabb nemzetközi emberi jogi dokumentumok, továbbá a hazai szabályozás az alábbiakban kerül ismertetésre.

2.1. Nemzetközi szabályozás

a) Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata az Egyesült Nemzetek Szervezete közgyűlése által 1948-ban került elfogadásra. Kiindulópontja az Egyesült Nemzetek Szervezete 1945-ös Alapokmánya, mely alapnormaként határozta meg az emberi jogok tiszteletben tartását. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata értelmezte és megerősítette az Alapokmányban leírt jogokat¹⁵.

Az egyenlő bánásmód követelménye már az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában is megjelent az alábbiak szerint: *” A jelen nyilatkozatban kinyilvánított összes jogok és szabadságok fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyonna, születésre vagy más körülményre vonatkozó mindennemű megkülönböztetés nélkül mindenkit megilletnek. Ezenfelül nem lehet semmiféle megkülönböztetést tenni annak az országnak vagy területnek a politikai, jogi vagy nemzetközi helyzete alapján sem, amelynek a személy állampolgára, aszerint, hogy az illető ország vagy terület független, gyámság alatt áll, nem autonóm vagy szuverenitása bármely vonatkozásban korlátozott.*¹⁶”

Az emberi jogi jogsértések kapcsán történő felelősségre vonás kétféle módon történhetett. Egyrészt történhetett az egyes államok büntető bíróságainak eljárásán keresztül, másrészt a

¹⁴ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013, 168.o

¹⁵ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013, 168.o

¹⁶ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948) 2. cikk <https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> Letölve: 2023.07.12.

nemzetközi közösség egyedi vagy általános nemzetközi büntetőbíróságot is felállíthatott a felelősségre vonás érdekében¹⁷.

b)A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya az Egyesült Nemzetek Szervezete által 1966-ban elfogadott emberi jogi egyezmény. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya az emberi jogok nemzetközi védelmének egyik legfontosabb dokumentuma, melyet az államok többsége ratifikált¹⁸.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. cikke kimondja, hogy az Egyezségokmányban foglalt jogokat minden személy számára „*megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül*¹⁹” biztosítja, ezzel rögzítve a diszkrimináció tilalmát.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya végrehajtását egy 18 főből álló független, szakértői Emberi Jogi Bizottság végzi, a részes államok pedig időszakos jelentéstételre kötelezettek²⁰. Ellenőrzési eljárás indulhat a jelentésben szereplő információk alapján, másik részes állam bejelentése alapján vagy egyéni panasz alapján²¹.

c)Emberi Jogok Európai Egyezménye

¹⁷ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013, 168.o

¹⁸ Kende Tamás–Nagy Boldizsár–Sonnevend Pál–Valki László (szerk.) (2019): Nemzetközi jog. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.. <https://doi.org/10.55413/9789632959085> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1761_373_p1/#YOV1761_373_p1 (2023. 09. 28.)

¹⁹ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 2. Cikk, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> , Letöltve: 2023.07.10.

²⁰ Kende Tamás–Nagy Boldizsár–Sonnevend Pál–Valki László (szerk.) (2019): *Nemzetközi jog*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.. <https://doi.org/10.55413/9789632959085> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1761_373_p9/#YOV1761_373_p9 (2023. 09. 28.)

²¹ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013, 169-170.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményét 1950-ben fogadták el és 1953-ban lépett hatályba²². Emberi és politikai jogokat tartalmaz. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye eredetileg tizenhárom jogot tartalmazott, melyek közt nem szerepelt a diszkrimináció tilalma. A későbbiekben kiegészítő jegyzőkönyvek alkalmazásával további jogokkal bővült az egyezmény, így egészült ki diszkrimináció általános tilalmával, melyet a 12. kiegészítő jegyzőkönyv tartalmazott²³.

Az egyezmény 14. cikk a diszkrimináció tilalmának rögzítésekképp előírja, hogy az egyezményben foglalt jogokat „*megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani*”²⁴.

Az egyezmény közvetlen panasz benyújtásának lehetőségét biztosítja az egyének számára. Az elbírálásra az Emberi jogok Európai Bírósága jogosult²⁵.

d)Az Európa Tanács és az Európai Unió alapjogvédelmi rendszerének elhatárolása

Az európai alapjogvédelem rendszerének vizsgálata során szükséges világosan elkülöníteni egymástól az Európa Tanács és az Európai Unió intézményrendszerét, mivel a két szervezet eltérő jogi alapokon, eltérő intézményi struktúrával és eltérő jogvédelmi mechanizmusokkal működik. Az Európa Tanácsot 1949-ben hozták létre az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság védelmének elősegítése érdekében, míg az Európai Unió elsősorban gazdasági integrációs szervezatként jött létre, amelynek alapjogvédelmi rendszere fokozatosan fejlődött ki az integráció mélyülésével párhuzamosan.²⁶

²² Donna Gomien: Rövid útmutató az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 1994, 11.o

²³ Kende Tamás–Nagy Boldizsár–Sonnevend Pál–Valki László (szerk.) (2019): *Nemzetközi jog*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.. <https://doi.org/10.55413/9789632959085> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1761_380_p3/#YOV1761_380_p3 (2023. 09. 28.)

²⁴ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről, 14. Cikk, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv>

²⁵ Kende Tamás–Nagy Boldizsár–Sonnevend Pál–Valki László (szerk.) (2019): *Nemzetközi jog*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.. <https://doi.org/10.55413/9789632959085> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1761_381_p1/#YOV1761_381_p1 (2023. 09. 28.)

²⁶ Kende Tamás–Nagy Boldizsár–Sonnevend Pál–Valki László (szerk.) (2019): *Nemzetközi jog*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.. <https://doi.org/10.55413/9789632959085> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1761_373_p1/#YOV1761_373_p1 (2023. 09. 28.)

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az Európa Tanács keretében került elfogadásra 1950-ben, és annak végrehajtását az Emberi Jogok Európai Bírósága ellenőrzi. Az Egyezményhez jelenleg az Európa Tanács tagállamai csatlakozhatnak, így az Egyezmény rendszere nem az Európai Unióhoz, hanem az Európa Tanácshoz kapcsolódik.²⁷ Az Emberi Jogok Európai Bírósága Strasbourgban működik, és feladata annak vizsgálata, hogy az Egyezményben részes államok megsértették-e az Egyezményben biztosított alapvető jogokat és szabadságokat.²⁸

Noha az Európai Unió és az Emberi Jogok Európai Egyezménye közötti kapcsolat szoros, a két rendszer nem tekinthető azonosnak. Az Európai Unió jelenleg nem részese az Emberi Jogok Európai Egyezményének, ugyanakkor az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikke kimondja, hogy az Egyezményben biztosított alapvető jogok az uniós jog általános elveinek részét képezik.²⁹ Ennek következtében az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata jelentős hatást gyakorol az Európai Unió alapjogvédelmi rendszerére és az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatára is.

Az Európai Unió Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bírósága közötti kapcsolat különösen fontos a vallásszabadság és a diszkrimináció tilalmának vizsgálata során, mivel e két bíróság gyakorlata kölcsönösen hat egymás jogértelmezésére és hozzájárul az európai alapjogvédelem egységes fejlődéséhez³⁰.

e)Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata

Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata az Unió alapszerződése. Az egységes szerkezetbe foglalt, módosított szerződést 2007-ben fogadták el. A 2007-es egységes szerkezetbe foglalást megelőzően az Európai Unió működéséről szóló szerződés tartalmazta a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, melynek elemei több helyen is megjelennek a szerződésben. A

²⁷ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013

²⁸ Donna Gomien: Rövid útmutató az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 1994.

²⁹ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata 6. cikk, <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu/2012/oj>, Letöltve: 2023.09.30.

³⁰ Kende Tamás–Nagy Boldizsár–Sonnevend Pál–Valki László (szerk.) (2019): Nemzetközi jog. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.. <https://doi.org/10.55413/9789632959085> Letöltve: https://mersiz.hu/hivatkozas/YOV1761_373_p1/#YOV1761_373_p1 (2023. 09. 28.)

Szerződés 10. cikke szerint „*Politikai és tevékenységei meghatározása és végrehajtása során az Unió küzd mindenfajta nemem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékoságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés ellen.*”³¹

Az állampolgárság alapján történő hátrányos megkülönböztetést az Európai Unió működéséről szóló szerződés külön rögzíti a 18. cikkben: „*tilos az állampolgárság alapján történő bármely megkülönböztetés*”³². 19. cikk pedig lehetőséget biztosít a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek arra, hogy különleges jogalkotás keretében intézkedéseket tegyenek a diszkrimináció, azaz „*a nemem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékoságon, koron vagy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés leküzdésére*”³³.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt kötelezettségek betartását kezdetben az Emberi Jogok Európai Bizottsága vizsgálta. A Bizottság feltárta a tényeket és azok alapján jelentéseket készített. Az Emberi Jogok Európai Bírósága pedig havonta egyszer az elé kerülő ügyekben döntést hozott, melyek kötelező erővel rendelkeztek. Tekintettel arra, hogy ez a rendszer idővel már nem volt működőképes, mivel túlterheltnek bizonyult, az eljárás megváltozott. A Bizottság megszüntetésre került és az Emberi Jogok Európai Bírósága, mint folyamatosan működő, állandó bíróság kizárólagosan jár el. Az alapjogok védelme tekintetében fontos eszköz továbbá az Európai Ombudsman, aki azokban az ügyekben folytathat le vizsgálatot, amiben nem megfelelő hivatali eljárási magatartás történt (kivéve bírósági eljárás tárgyát képező ügyek)³⁴.

f)Az Európai Unió Alapjogi Chartája

Az Európai Unió Alapjogi Chartája 2000-ben fogadták el. Az Alapjogi Charta nem új jogokat állapít meg, hanem egy egységes dokumentumban foglalja össze azokat a személyiségi, polgári, politikai, gazdasági és szociális jogokat, melyek az Európai Unióban megilletik a polgárokat³⁵.

³¹ Horváth Zoltán – Ódor Bálint: Az Európai Unió szerződéses reformja, Az Unió Lisszabon után, 2. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010, 483.

³² Horváth Zoltán – Ódor Bálint: Az Európai Unió szerződéses reformja, Az Unió Lisszabon után, 2. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010, 485. o

³³ Horváth Zoltán – Ódor Bálint: Az Európai Unió szerződéses reformja, Az Unió Lisszabon után, 2. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010, 485. o

³⁴ Gombos Katalin: Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után, CompLex Kiadó Kft, Budapest, 2011, 31. o

³⁵ Miért van szükség a Chartára? - Az Alapjogi Charta, alkalmazási köre és az emberi jogok európai egyezményéhez való viszonya https://commission.europa.eu/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/eu-charter-fundamental-rights/why-do-we-need-charter_hu Letöltés: 2023.09.23.

Az Alapjogi Chartában foglaltak betartása az Unió intézményei és szervei számára kötelező, valamint kötelező a nemzeti hatóságok számára abban az esetben, ha az uniós jogot hajtják végre. A nemzeti hatóságok intézményei és szervei számára a nem uniós jog végrehajtásakor a nemzeti alkotmányok írják elő az alapjogvédelmi kötelezettséget.

Az Alapjogi Charta 21. cikke rögzíti a diszkrimináció tilalmát, mely szerint: „*Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.*”³⁶ A 22. cikk kimondja továbbá, hogy „*Az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget.*”³⁷

2.2. Hazai szabályozás

a) Magyarország Alaptörvénye

Magyarországon az alapvető jogokat, így az esélyegyenlőséget és a diszkrimináció tilalmát Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) (a továbbiakban: Alaptörvény) rögzíti.

Az Alaptörvény XV. cikke tartalmazza az ún. egyenlőségi klauzulát, melyben rögzítésre kerül az általános jogegyenlőség és a diszkrimináció tilalma³⁸. Az egyenlőség rögzítésekképp az (1) bekezdése kimondja, hogy „*A törvény előtt mindenki egyenlő.*”. A (2) bekezdés pedig a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról rendelkezik az alábbiak szerint: „*Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.*”³⁹. A XV. cikk (3) bekezdése az (1)-(2) bekezdésekben foglalt egyenjogúságot ismételten megerősíti a férfiak

³⁶ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 2012/C 326/02, 21. Cikk, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>, Letöltve: 2023.08.03.

³⁷ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 2012/C 326/02, 22. Cikk, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>, Letöltve: 2023.08.03.

³⁸ Dr. Csink Lóránt – Dr. Erdős Csaba, Dr. Gulyás Attila – Dr. Kecő Gábor – Dr. Kovács Beáta – Dr. Kurunczi Gábor – Dr. Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Dr. Sulyok Katalin – Dr. Török Réka – Dr. Varga Ádám: Alapjogi kommentár az Alkotmánybírósági gyakorlat alapján, Novissima Kiadó, Budapest, 2021, 185.o

³⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XV. cikk (1)-(2) bek. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> Letöltve: 2023.06.13.

és a nők egyenjogúságára vonatkozóan és rögzíti, hogy a „*A nők és a férfiak egyenjogúak.*⁴⁰”. A (4)-(5) bekezdés szerint „(4) Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti. (5) Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.⁴¹”. A (4) bekezdés tehát kimondja, hogy a társadalmi felzárkózás és az esélyegyenlőség megteremtése érdekében a pozitív diszkrimináció megengedett, az (5) bekezdés pedig kiemeli azokat a különösen sérülékeny társadalmi csoportokat, amelyek külön alkotmányos védelemben részesülnek⁴².

Az egyenlő bánásmóddal és a hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos részletszabályokat - beleértve a jogsértők elleni fellépés lehetőségét - az *egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény* tartalmazza.

b)Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (a továbbiakban: Ebktv.) meghatározza az egyenlő bánásmód jogosultjait és kötelezettjeit, az általános fogalmakat és az egyenlő bánásmód követelményének a tartalmát.⁴³ Emellett tartalmazza még a jogsértésekkel szembeni fellépés lehetőségét és annak szabályait.

Az Alaptörvényhez képest az Ebktv. bővíti a megkülönböztetésre okot adható tulajdonságok körét és a tilalmazott magatartásokat. Az Ebktv. 8.§-ában felsorolt védett tulajdonságok a következők: nem, faji hovatartozás, bőrszín, nemzetiség, nemzetiséghez való tartozás, anyanyelv, fogyatékoság, egészségi állapot, vallási vagy világnézeti meggyőződés, politikai vagy más vélemény, családi állapot, anyaság (terhesség) vagy apaság, szexuális irányultság, nemi identitás, életkor, társadalmi származás, vagyoni helyzet, foglalkoztatási jogviszony vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony részmunkaidős jellege, illetve határozott időtartama, érdekképviselőhez való tartozás, egyéb helyzet, tulajdonság vagy jellemző⁴⁴. Az Ebktv. szerint

⁴⁰ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XV. cikk (3) bek. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> Letöltve: 2023.06.13.

⁴¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XV. cikk (4)-(5) bek. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> Letöltve: 2023.06.13.

⁴² Dr. Csink Lóránt – Dr. Erdős Csaba, Dr. Gulyás Attila – Dr. Kecő Gábor – Dr. Kováts Beáta – Dr. Kurunczi Gábor – Dr. Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Dr. Sulyok Katalin – Dr. Török Réka – Dr. Varga Ádám: Alapjogi kommentár az Alkotmánybírósági gyakorlat alapján, Novissima Kiadó, Budapest, 2021, 186.o

⁴³ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013, 32.o

⁴⁴ Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény 8.§ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300125.tv> Letöltve: 2023.06.23.

a diszkrimináció típusai a közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetés, a zaklatás, a jogellenes elkülönítés, a megtorlás, valamint az ezekre adott utasítás⁴⁵. A *közvetlen és a közvetett hátrányos megkülönböztetés* fogalma jelen értekezésben már korábban meghatározásra került⁴⁶. *Zaklatás* az „az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek valamely védett tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása az adott személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszégyenítő vagy támadó környezet kialakítása⁴⁷”. *Jogellenes elkülönítésnek* minősül az a rendelkezés, amely a védett tulajdonsággal rendelkező személyt vagy személyeket a velük összehasonlítható helyzetben lévő személyektől elkülönít anélkül, hogy azt törvény kifejezetten megengedné⁴⁸. Az a magatartás, amely az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt kifogást emelő, eljárást indító vagy az eljárásban közreműködővel szemben, ezzel összefüggésben jogsérelemet okoz, jogsérelem okozására irányul vagy azzal fenyeget *megtorlásnak* számít⁴⁹.

Az egyenlő bánásmód követelményének megsértését közigazgatási hatósági eljárás keretében az alapvető jogok biztosa vizsgálja. Kérelmet diszkrimináció esetén a közszféra valamennyi szereplőjével ellen be lehet nyújtani. Az egyenlő bánásmód sérelme esetén ugyanezen eljárás keretében lehet kérelmet benyújtani azokkal szemben, aki valamilyen szolgáltatást nyújt, vagy árut forgalmaz, a munkáltatóval szemben a foglalkoztatás során megvalósuló diszkrimináció esetén, és bárkivel szemben, aki állami támogatásban részesül és az állami támogatás felhasználása során diszkriminál⁵⁰.

2.3.A védett tulajdonságok megjelenése az egyes jogforrásokban

Úgynevezett védett tulajdonságok azok a tulajdonságok vagy jellemzők, melyek alapján a hátrányos megkülönböztetés a diszkrimináció tilalmába ütközik. A védett tulajdonságok felsorolása általában nem zárt, hiszen a legtöbb norma a konkrétan felsorolt jellemzők mellett az „egyéb helyzet/tulajdonság” megjelöléssel zárja a felsorolást. Az Alapvető Jogok Biztosának

⁴⁵ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013, 33.o

⁴⁶ lásd: II. rész A. fejezet 1) bekezdés

⁴⁷ A diszkrimináció típusai <https://www.ajbh.hu/ebff-a-diszkriminacio-tipusai> Letöltve: 2023.07.14.

⁴⁸ A diszkrimináció típusai <https://www.ajbh.hu/ebff-a-diszkriminacio-tipusai> Letöltve: 2023.07.14.

⁴⁹ A diszkrimináció típusai <https://www.ajbh.hu/ebff-a-diszkriminacio-tipusai> Letöltve: 2023.07.14.

⁵⁰ Kikkel szemben lehet kérelmet benyújtani <https://www.ajbh.hu/ebff-kikkel-szemben-lehet-kerelmet-benyujtani> Letöltve: 2023.07.14.

Hivatala értelmezése szerint „egyéb tulajdonságként” a felsorolásban nem szereplő, de azokhoz jellegében hasonló tulajdonságok, jellemzők vehetőek figyelembe védett tulajdonságként⁵¹.

Az alábbi táblázatban összesítésre kerül, hogy a korábban vizsgált egyezmények mely tulajdonságokat, jellemzőket nevesítik, mint védett tulajdonság.

Megállapítható, hogy mindegyik vizsgált jogforrás a hátrányos megkülönböztetés szempontjából védett tulajdonságnak minősíti a nemet, a faji hozzátartozást, vallási és világnézeti hovatartozást. A jogforrások szinte kivétel nélkül jelölik védett tulajdonságnak a bőrszín, a nemzetiségi hovatartozást, az anyanyelvet, a politikai nézetet, a származást és a vagyoni helyzetet. A vizsgált hét jogforrásból öt az „egyéb tulajdonság” kifejezéssel zárja a felsorolást, ezáltal egyik jogforrás sem tekinthető hiányosnak, mivel bármely hiányzó és megkülönböztetésre okot adható tulajdonság beleérthető az „egyéb tulajdonság” kategóriába.

Védett tulajdonságok	EJENY	PPJNE	EJEE	Eumusz	Charta	Alaptörvény	Ebktv.
Nem	x	x	x	x	x	x	x
Faji hovatartozás	x	x	x	x	x	x	x
Bőrszín	x	x	x		x	x	x
Genetikai tulajdonság					x		
Nemzetiség	x		x		x	x	x
Anyanyelv	x	x	x			x	x
Fogyatékoság				x	x	x	x
Egészségi állapot							x
Vallás, világnézet	x	x	x	x	x	x	x
Politikai hovatartozás	x	x	x		x	x	x
Családi állapot							x
Anyaság/apaság							x
Szexuális irányultság				x	x		x
Nemi identitás							x
Életkor				x	x		x
Származás	x	x	x	x	x		x
Vagyoni helyzet	x	x	x		x	x	x
Foglalkoztatás jellege							x

⁵¹ Mikor sérül az egyenlő bánásmód követelménye? <https://www.ajbh.hu/ebff-mikor-serul-az-egyenlo-banasmod-kovetelmenye> Letöltve: 2023.07.14.

Érdekképviselőhöz tartozás							x
Állampolgárság				x			
Születés	x	x	x		x	x	
Egyéb helyzet/tulajdonság	x	x	x			x	x

1. ábra: Összehasonlító táblázat - A védett tulajdonságok megjelenése a különböző jogforrásokban

EJENY - Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata; **PPJNE** - Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya; **EJEE** – Emberi Jogok Európai Egyezménye; **EUMSZ** - Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (egységes szerkezetbe foglalt változat); **Charta** - Az Európai Unió Alapjogi Chartája; **Alaptörvény** - Magyarország Alaptörvénye; **Ebktv.** - Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény

B. A vallásszabadság

1. A lelkiismeret és a vallásszabadság meghatározása, kapcsolódó fogalmak

A lelkiismeret és a vallás egyaránt nehezen meghatározható fogalmak. Nincs általánosan elfogadott, egységes fogalom meghatározásuk, csupán körülírni, megmagyarázni lehet jelentésük.

A *lelkiismeret* olyan, mint egyfajta belső igazságérzet⁵². Belső értékmérőként szolgál, ami alapján az egyén eldönti a cselekedeteiről, hogy azok a saját megítélése szerint jónak vagy rossznak minősülnek és ezzel erkölcsi ítéletet mond maga felett. A *lelkiismereti szabadság* az egyén értékrendjén alapuló világnézeti meggyőződés szabad megválasztását jelenti⁵³, amely meggyőződés kapcsolódhat valláshoz, világnézethez vagy politikához⁵⁴.

A vallás a meggyőződés egyik fajtája, így tehát a lelkiismereti szabadság és a vallásszabadság szorosan összefügg. A *vallás* a legáltalánosabb megfogalmazás szerint rendszerbe foglalt és megismerhetővé tett hitelvek, az azokhoz kapcsolódó magatartásnormák és azok megvalósulási formáinak összességéként írható le⁵⁵. A *hitelv* a valláshoz kapcsolódó igaznak tartott nézetek

⁵² Lelkiismeret szó jelentése <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Lelkiismeret> Letöltve: 2023.07.03.

⁵³ Dr. Csink Lóránt – Dr. Erdős Csaba, Dr. Gulyás Attila – Dr. Kecő Gábor – Dr. Kovács Beáta – Dr. Kurunczi Gábor – Dr. Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Dr. Sulyok Katalin – Dr. Török Réka – Dr. Varga Ádám: Alapjogi kommentár az Alkotmánybírósági gyakorlat alapján, Novissima Kiadó, Budapest, 2021, 72.o

⁵⁴ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013, 96.o

⁵⁵ Rixer Ádám – A vallás fogalmáról <http://jesz.ajk.elte.hu/rixer48.html> Letöltve: 2023.09.10.

és irányelvek összessége, melyek tartalma általában a világ és az élőlények keletkezésére, az emberek halál utáni sorsára, egy magasabb szintű legfőbb lény létezésére vagy nem létezésére, a test és a lélek viszonyára irányul⁵⁶. A hitelvek adják az adott vallást gyakorló emberek által elfogadott és tiszteletben tartott megállapításokat, illetve a követendő értékrend és normák összességét. A hitelvekhez kapcsolódó vallási normák magukban foglalják a vallásgyakorlás rituális és liturgikus előírásait, a vallásos életvitel szabályait, valamint a vallási közösségek szervezetére és működésére vonatkozó rendelkezéseket is⁵⁷. A vallási közösségek működésének meghatározó sajátossága az autonómia, amely az önkormányzás és öngazgatás elvében ölt testet, lehetővé téve számukra, hogy belső szervezeti, működési és igazgatási kérdéseiket saját normarendszerük alapján rendezzék.⁵⁸

A *vallásszabadság* magába foglalja a vallásos meggyőződés kialakítását, a vallásgyakorlás szabadságát, melyhez hozzátartozik a vallásosság mellőzése is, továbbá a vallási gyülekezési és egyesülési szabadságot. A *vallásos meggyőződés kialakításához* tartozik a vallás szabad megválasztása és az adott valláshoz tartozó hitelvek elfogadása, továbbá a vallás megváltoztatásához, vagyis másik vallás választásához való jog és a vallás elhagyásához való jog is. A *vallásgyakorlás szabadságához* tartozik a vallás tanítása és tanulása, vallási tevékenység végzése, a vallási meggyőződés kinyilvánítása vagy annak mellőzése. A *vallási gyülekezési jog* értelmében az azonos valláshoz tartozók a vallást együttesen is gyakorolhatják. A *vallási egyesülési jog* alapján pedig az egy valláshoz tartozó embereknek lehetőségük van egyházhoz történő csatlakozásra is.

2.A lelkiismeret és vallásszabadsággal kapcsolatos szabályozások

2.1.Nemzetközi szabályozás

a)Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 18. cikke szerint „*Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a*

⁵⁶ Chronowski Nóra: Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog, Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2013, 96.o

⁵⁷ Ádám Antal: Vallás, vallásszabadság és egyház Magyarország Alaptörvényének, továbbá "A lelkiismereti-és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról" szóló 2011. évi C. törvény figyelembe vételével, JURA, 2011/2., 7-23. o., <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4632505>, Letöltve: 2023.07.10.

⁵⁸Herger Csabáné: „Szabad egyház szabad államban” – A katolikus autonómiamozgalom a 19. századi Magyarországon. JURA, 2008/1., 21–39. o., <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8316175>, Letöltve: 2023.07.14.

*meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.*⁵⁹” Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata rögzíti tehát a gondolat, a lelkiismeret és a vallásszabadságot általánosságban, továbbá részletezi is, hogy ezen szabadságjogok körébe pontosan mi tartozik. E jog lehetőséget biztosít a vallás vagy meggyőződés szabad megváltoztatására és arra, hogy az emberek a vallásukat egyénileg vagy közösségben, nyilvánosan vagy privát életükben - akár szertartás útján – gyakorolják vagy oktassák.

b) A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 18. cikke rendelkezik a vallásszabadságról. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya szerint *„Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy meggyőződését vallásos cselekmények és szertartások végzése útján akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa, gyakorolhassa és taníthassa.*⁶⁰” A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya mindenki számára jogot biztosít a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Emellett tartalmazza a vallás szabad választásának vagy elfogadásának a jogát, a vallás oktatásának jogát és azt a jogot, hogy az emberek szertartáson vagy más vallásos cselekményen keresztül kinyilvánítsák és gyakorolják meggyőződésüket egyénileg, közösségben, nyilvánosan vagy magánéletükben.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kötelezi továbbá a részes államokat, hogy tartsák tiszteletben a szülők vagy a törvényes gyámok azon szabadságát, *„hogy gyermekeik vallásos és erkölcsi nevelését saját meggyőződésüknek megfelelően biztosítsák”*⁶¹. A szülőknek vagy gyámoknak ezáltal lehetőségük van, hogy gyermeküket saját meggyőződésük szerint neveljék a saját vallásuk hitelveinek megfelelően, vagy amennyiben ők

⁵⁹ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948) 18. cikk <https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version> Letöltve: 2023.07.12.

⁶⁰ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 18. Cikk 1., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> , Letöltve: 2023.07.10.

⁶¹ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 18. Cikk 4., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> , Letöltve: 2023.07.10.

maguk nem gyakorolnak vallást, gyermeküket is ateista nézetek alapján nevelhessék. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya a fentiekén túlmenően szabályozza a kényszerítés tilalmát és a vallásszabadság korlátozásának kereteit. A kényszerítés tilalmának értelmében „*Senkit sem lehet olyan kényszernek alávetni, amely csorbítaná azt a szabadságát, hogy saját vallása vagy meggyőződése legyen, vagy hogy ilyent elfogadjon.*”⁶² Ez alapján tehát senkit sem lehet kényszerrel rábírní arra, hogy adott vallást vagy meggyőződést sajátjaként ismerje el, vagyis nem lehet kényszeríteni a vallásosságra. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya szerint a vallás szabadságát csak törvényben lehet korlátozni és kizárólag akkor, ha a korlátozás „*a közbiztonság, a rend, a közegészség, az erkölcs, vagy mások alapvető jogai és szabadságai védelmének érdekében*”⁶³ szükséges.

c)Emberi Jogok Európai Egyezménye

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 9. cikkében szabályozza a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságát, mely szerint „*Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.*”⁶⁴ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága mellett előírja a vallás vagy meggyőződés egyéni vagy együttes, nyilvános vagy magánéleti kifejezésre juttatását, mely történhet istentisztelet vagy szertartás útján, illetve a vallás oktatásához való jogot. A szabad vallásgyakorlás korlátozásáról az Emberi Jogok Európai Egyezménye szerint törvényben lehet határozni és csak azok korlátozások megengedettek, *amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.*⁶⁵

⁶² 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 18. Cikk 2., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> , Letöltve: 2023.07.10.

⁶³ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 18. Cikk 3., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> , Letöltve: 2023.07.10.

⁶⁴ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről, 9. Cikk 1., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv>

⁶⁵ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről, 9. Cikk 2., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv>

d)Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata kifejezetten nem rendelkezik a vallás és a lelkiismeret szabadságáról, de közvetetten, más rendelkezéseken keresztül utal ezen szabadságjogok tiszteletben tartására. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 13. cikke a mezőgazdasági, halászati, közlekedési, belső piaci, kutatási technológiáfejlesztési és űrkutatási politikák kialakításával és végrehajtásával kapcsolatosan rögzíti, hogy az Unió és tagállapai figyelembe veszik az állatok kíméletére vonatkozó követelményeket miközben „*tiszteletben tartják a tagállamok — különösen a vallási szertartásokra, kulturális hagyományokra és regionális örökségre vonatkozó — jogszabályi vagy közigazgatási rendelkezéseit és szokásait.*”⁶⁶ E rendelkezés tehát kimondja, hogy a gazdasági tevékenységek szabályozása során az állatvédelemi előírások mellett a tagállamokban jellemző vallási szertartási hagyományokat is egyenlő mértékben figyelembe kell venni, ezzel pedig utal a szabad vallásgyakorlásra és a vallási gyülekezési szabadságra is, ugyanis a vallási szertartási hagyományok fennállása feltételezi az említett szabadságjogokat. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 17. cikke az egyházi és vallási szervezetek helyzetéről szól, mely szerint „*Az Unió tiszteletben tartja és nem sérti az egyházak és vallási szervezetek vagy közösségek nemzeti jog szerinti jogállását a tagállamokban.*”⁶⁷ Ezen vállalás a tagállamoknak biztosít lehetőséget az egyházak és egyéb vallási közösségek jogállásának meghatározására, melynek előfeltétele, hogy a tagállamban biztosításra kerüljön a vallási egyesülési jog, azaz a vallási közösségek létrehozásának a joga.

e)Az Európai Unió Alapjogi Chartája

Az Alapjogi Charta 10. cikke rögzíti a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságát, mint mindenki számára biztosított szabadságjogot. Az Alapjogi Charta szerint ez a szabadságjog „*magában foglalja a vallás vagy a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben, istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre*

⁶⁶ Horváth Zoltán – Ódor Bálint: Az Európai Unió szerződéses reformja, Az Unió Lisszabon után, 2. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010, 483. o

⁶⁷ Horváth Zoltán – Ódor Bálint: Az Európai Unió szerződéses reformja, Az Unió Lisszabon után, 2. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010, 485. o

juttatását.”⁶⁸ Az Alapjogi Charta 14. cikke az oktatáshoz való jog kapcsán tartalmaz a vallással kapcsolatos rendelkezést is, miszerint az oktatási intézménynek figyelembe kell venni a „szülők azon jogát, hogy gyermekeik számára vallási, világnézeti vagy pedagógiai meggyőződésüknek megfelelő nevelést biztosítsanak”⁶⁹, azaz a szülők számára biztosított annak a joga, hogy gyermeküket saját vallásuk szerinti nevelésben és oktatásban részesítsék.

2.2. Hazai szabályozás

a) Magyarország Alaptörvénye

Magyarország Alaptörvényének VII. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához.”⁷⁰ Az (1) bekezdés rögzíti továbbá ezen szabadságjogok tartalmát: „Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.”⁷¹ A vallás szabadságához való jog, mint alapvető jog magába foglalja a meggyőződés szabadságát, a vallás gyakorlásának szabadságát, a vallási gyülekezési és a vallási egyesülési szabadságot. A (3) bekezdés kimondja az egyházak autonómiáját és rögzíti, hogy a vallási közösségek önállóan, az államtól különváltan működnek, azonban a (4) bekezdés rendelkezik arról, hogy a közösségi célok elérése érdekében az állam és az egyházi közösségek együttműködhetnek, mely együttműködés keretében az állam az ún. bevett egyháznak⁷² sajátos jogosultságokat biztosít. A (2) és (5) bekezdés az egyházak és vallási közösségek létrehozásának szabályait és a vallási közösségekkel kapcsolatos részletszabályokat sarkalatos törvényben rendeli szabályozni. Ez a törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény.

⁶⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 2012/C 326/02, 10. cikk, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>, Letöltve: 2023.08.03.

⁶⁹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 2012/C 326/02, 14. cikk, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>, Letöltve: 2023.08.03.

⁷⁰ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) VII. cikk (1) bek. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> Letöltve: 2023.06.13.

⁷¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) VII. cikk (1) bek. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> Letöltve: 2023.06.13.

⁷² A bevett egyház az olyan bejegyzett egyház, amellyel az állam a közösségi célok érdekében történő együttműködésről átfogó megállapodást kötött. A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény 9/G.§ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> Letöltve: 2022.05.12.

b) A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló törvény

Magyarországon a vallásszabadsággal kapcsolatos részletszabályokat, továbbá a vallási közösségekre vonatkozó szabályozást a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény (a továbbiakban: Ehtv.) tartalmazza. Az Alaptörvényhez képest az Ehtv. részletesebben határozza meg a vallásszabadság jogának tartalmát és megvalósulási lehetőségeit. A törvény részleteiben szabályozza a vallási közösségek jogállást is, mely rendelkezések, tekintettel arra, hogy nem képezik a dolgozat témáját, az alábbiakban nem kerülnek ismertetésre.

Az Ehtv. a vallásszabadsággal kapcsolatban kimondja, hogy a lelkiismeret és vallásszabadság mindenkit megillető alapvető jog, amely *„magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.”*⁷³ Az 1.§ (3) bekezdése rögzíti a valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmát azzal, hogy kimondja, hogy *„A lelkiismereti vagy vallási meggyőződés megválasztása, elfogadása, kinyilvánítása és megvallása, továbbá annak megváltoztatása, illetve gyakorlása miatt senkit előny vagy hátrány nem érhet.”*⁷⁴ Ezen rendelkezés biztosítja, hogy vallási meggyőződésével összefüggésben vagy vallásgyakorlása miatt senkit nem érhet diszkrimináció. A 2.§ rögzíti a szülők azon jogát, miszerint joguk van dönteni gyermekük vallásos neveléséről, oktatásáról. Az Ehtv. 3.§ értelmében az oktatási, egészségügyi, végrehajtási, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményben ellátottak, illetve büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartottak számára biztosítani szükséges a szabad vallásgyakorlást.

2.3. A vallásszabadság tartalma

⁷³ A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény 1.§ (2) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> Letöltve: 2022.05.12.

⁷⁴ A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény 1.§ (3) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> Letöltve: 2022.05.12.

A vizsgált jogforrások eltérő részletességgel tartalmazzák a vallásszabadság jogának tartalmát. Az alábbi összehasonlító táblázat ismerteti és összefoglalja, hogy a különböző jogforrások mely vallásszabadsággal kapcsolatos tartalmi elemeket nevesítik.

Az összehasonlításból jól látható, hogy a különböző jogforrások szinte azonos tartalommal töltötték meg a vallásszabadság jogát, mely alól az Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata kivételt képez, mivel ezen jogforrásban a vallásszabadság csak közvetetten kerül említésre. Megállapítható, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés kivételével minden vizsgált jogforrás tartalmazza a vallás szabad megválasztásának és megváltoztatásának jogát, a vallás oktatásának, tanításának jogát, a szertartások végzésének a jogát, továbbá az egyéni vagy közösségi vallásgyakorlást, továbbá a nyilvános és magánéletben történő gyakorlást is. Bizonyos jogforrások külön tartalmi elemként rögzítik a vallási cselekmények és az istentiszteletek végzését, azonban ezek beleérthetők a minden jogforrás által használt „szertartások” kifejezésbe. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában megjelenik a vallásosságra kényszerítés tilalma, mint tartalmi elem, azonban ez a tilalom egyértelműen következik a vallás szabad megválasztásának jogából. A vizsgált jogforrásokból három nevesíti a szülő jogát a gyermeke vallásos nevelésének megválasztásához, ami új tartalmi elemként jelenik meg a többihez képest.

Szabad vallásgyakorlás tartalma	EJENY	PPJNE	EJEE	Eumsz	Charta	Alaptörvény	Ehtv.
Egyéni gyakorlás/ kinyilvánítás	x	x	x		x	x	x
Közösségi gyakorlás/ kinyilvánítás	x	x	x	x	x	x	x
Magánéletben történő gyakorlás/ kinyilvánítás	x	x	x		x	x	x
Nyilvános gyakorlás/ kinyilvánítás	x	x	x		x	x	x
Megválasztás, megváltoztatás	x	x	x		x	x	x
Oktatás, tanítás	x	x	x		x	x	x
Vallásos cselekmények végzése		x				x	x
Istentisztelet végzése			x		x		
Szertartások végzése	x	x	x	x	x	x	x
Gyermek nevelése a szülő vallása szerint		x			x		x
Vallásosságra kényszerítés tilalma		x					

2. ábra: Összehasonlító táblázat - A szabad vallásgyakorlás tartalma az egyes jogforrásokban

EJENY - Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata; **PPJNE** - Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya; **EJEE** – Emberi Jogok Európai Egyezménye; **EUMSZ** - Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (egységes szerkezetbe foglalt változat); **Charta** - Az Európai Unió Alapjogi Chartája; **Alaptörvény** - Magyarország Alaptörvénye; **Ehtv.** - A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény

III.A valláson alapuló diszkrimináció esetei

A valláson és meggyőződésen alapuló hátrányos megkülönböztetés problémája nem friss keletű, hiszen már jóval a migrációs válság előtt, az 1990-es években elkezdtek megjelenni különféle vallási diszkriminációval kapcsolatos esetek a bíróságok előtt. Ebben az időszakban számos ügy jutott el egészen az Emberi Jogok Európai Bíróságáig. A valláson alapuló diszkrimináció esetei közül kiemelhető, hogy az ügyek tárgya szinte kivétel nélkül a munkavállalással és a vállalkozással voltak összefüggésben. E tendencia napjainkban továbbra is megfigyelhető, hasonlóan a korábbi időszakokhoz, ami arra utal, hogy a vallási identitás szabad kifejezése a munka világában és a vállalkozói szférában továbbra is problémát jelent. Az ilyen esetek gyakorisága rávilágít arra, hogy a valláson alapuló diszkrimináció nem csupán jogi, hanem társadalmi szempontból is meghatározó kérdés, amely a munkavállalói jogok védelmét és a gazdasági egyenlőség előmozdítását egyaránt érinti.

Míg korábban az esetek túlnyomó többsége arra irányult, hogy valaki vallási meggyőződése miatt hátrányos megkülönböztetésben részesült munkahelyén, vagy éppen ezen okból kifolyólag nem kapott munkát, a migrációs hullám kezdetével egyre gyakoribbá váltak azok az ügyek, amelyek során a valláshoz köthető viseletek és megjelenések kerültek a diszkrimináció központjába. E változás arra is rávilágított, hogy a vallási identitás kifejezésének módja, mint például a fejkendő viselése, milyen kihívások elé állítja a munkahelyi környezetet mind a munkavállaló, mind pedig a munkáltató oldaláról. Az ilyen esetek közül számos ügyben az Európai Unió Bíróságának döntése vált szükségessé, mely döntések nagymértékben hozzájárultak a valláson alapuló diszkrimináció jogi értelmezésének és kezelésének fejlődéséhez.

Az alábbiakban tárgyuk szerint csoportosítva ismertetem az Európai Unió Bíróságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogát a valláson és meggyőződésen alapuló hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatban.

A. A vallási viseletekkel kapcsolatos esetek

1. A keresztény szimbólumok használatával kapcsolatos problémák alapja

Az európai társadalmakban a keresztény szimbólumok – így pl. a kereszt, a Szűz Mária medál, a Jézus szobrok és a katolikus szentek tisztelete – nem csupán vallási értelemben bírnak kiemelkedő jelentőséggel, hanem kulturális szempontból is rendkívül fontos helyet foglalnak el. A kereszténység ugyanis nem kizárólag egyházi szervezetek és hívő közösségek létét és működését határozza meg, hanem olyan átfogó kulturális keretet is megteremtett, amelynek nyomán az európai civilizáció fejlődése során szorosan összefonódott a művészet, az irodalom és a zene a kereszténységgel⁷⁵. E szerves kapcsolat hozzájárult ahhoz, hogy számos keresztény szimbólum mára az európai kulturális örökség szerves és megkerülhetetlen részévé vált, még akkor is, ha a semlegesség jegyében ma már próbálják elrejteni azokat⁷⁶.

⁷⁵ Diarmaid MacCulloch: A History of Christianity – The First Three Thousand Years, 2010., Penguin Books Ltd

⁷⁶ Joseph H. H. Weiler: Keresztény Európa, Budapest, 2007., Szent István Társulat
<https://szacikkadatbazis.hu/doc/2451463> Letöltve: 2024.10.13.

A szimbólumok alapvető rendeltetése túlmutat a vallásos hit képi megjelenítésén, ugyanis jelképkalkoló szerepük erősíti a közösségi identitást.⁷⁷ A kereszt, mint a kereszténység egyik legfontosabb jelképe például nemcsak a hívők számára bír kiemelt szimbolikus tartalommal, hanem a művészeti önkifejezés és az identitásformálás egyik központi elemévé is vált. Emellett pedig napjainkban egyre elterjedtebb, hogy a keresztet nem a vallás kifejezésének érdekében hordják, hanem egyfajta divatcikknek használja fel a divatipar ezt a sokak számára mély jelentéssel is bíró szimbólumot⁷⁸.

A keresztény szimbólumok által létrehozott kulturális szintézis fontos szerepet játszik a közösségi identitás megtartásában és folyamatos gazdagításában, hiszen a különféle nemzetek és etnikumok hagyományait közös történeti és szellemi keretbe ágyazza⁷⁹. E szimbólumok kapcsán kialakult ünnepek és rítusok, például a karácsony vagy a húsvét, évről évre visszatérő alkalmat adnak a közösségeknek arra, hogy tovább örökössék és újra értelmezzék e hagyományok lényegét, így biztosítva a sokféleség és az egység sajátos ötvözetét, ami Európa kulturális jellegzetességeinek egyik meghatározó vonása.

Összességében kijelenthető, hogy a keresztény szimbólumok szervesen beépültek az európai vallási és kulturális örökségbe, így a hitélet mellett a társadalomtörténeti fejlődés folyamataira is jelentős hatást gyakoroltak. A hosszú évszázadok során kialakult tradíciók és a napjainkban megjelenő új megközelítések kölcsönhatása magyarázza, hogy e szimbólumok a globalizált világban is változatlanul megőrizték fontosságukat⁸⁰.

2. *Az iszlám viseletekkel kapcsolatos problémák alapja*

Az arab világban hagyományosan megszokott, hogy a nők különböző fejkendők viselésével és testüket eltakaró ruházat viselésével jelenjenek meg a nyilvánosságban. Ez az öltözködési szokás sok európai számára szokatlan lehet, mivel a keresztény kultúrában nincsenek hasonló viseleti előírások. Az iszlám kultúra ruhaviseletei sokféle formában jelennek meg és az ország vagy régió, illetve a nagyvárosi és vidéki szokások gyakran eltérőek, eseteként megengedőbbek

⁷⁷ Kovács Lajos: A vallás szimbolikus struktúrája, 2011., 23.o., http://communicatio.hu/publikaciok/kovacs_lajos/szimbolum_vs_vallasi_szimbolum.pdf Letöltve: 2024.11.25.

⁷⁸ Rimóczi Anca: Vallási jelkép vagy divatcikk manapság a kereszt?, 2023.04.21., <https://www.noklapja.hu/aktualis/2023/04/21/kereszt-divatos-szimbolum-vallasos-jelkep/> Letöltve: 2024.11.17.

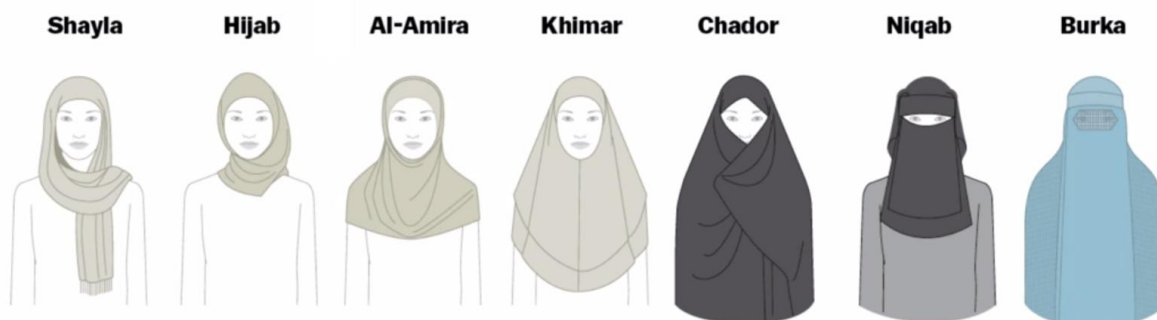
⁷⁹ Nádor Zsombor: Kereszténység és kultúra, Szent István Intézet, 5.o., <https://szentistvanintezet.hu/wp-content/uploads/2024/05/keresztenyseg-es-kultura.pdf> Letöltve: 2024.12.03.

⁸⁰ José Casanova: A vallás helye a szekuláris Európában, 2000 Irodalmi és Társadalmi havi lap, 2010, <http://ketezer.hu/2010/09/jose-casanova-a-vallas-helye-a-szekularis-europaban/>, Letöltve: 2024.11.07.

vagy szigorúbbak lehetnek⁸¹. Az iszlám vallás követőinek öltözködésére általában a visszafogottság jellemző, a ruhadarabok célja az arc és a test formáinak eltakarása. A leggyakoribb viseletek közé tartozik a hidzsáb, a nikáb, a csador és a burka.

A *hidzsáb* a felsoroltak közül a legkevesebbet takaró viselet. Egy négyzet vagy téglalap alakú kendő vagy sál, amit a nők a fejük köré tekernek fejkendőként, ezzel eltakarva a nyakukat és a hajukat⁸². A hidzsáb használatakor az arc szabadon marad. A *nikáb* egy olyan arctakaró ruhadarab, amiben csak a viselőjének szemei maradnak láthatóak, az arc és a fej többi részét eltakarja, beleértve a haját is. A *csador* a nikábhoz hasonló, azonban jóval nagyobb méretű, hosszú kendő, amely az egész testet beborítja, eltakarva a nők arcát, fejét és teljes testét, azonban a szemük ebben a viseletben is szabadon marad. Általában az iráni nők öltözködésére jellemző⁸³. A *burka* a legtöbbet takaró viselet. Eltakarja a teljes testet és arcot, még a viselő szemét is elfedi és csak egy hálós részen keresztül teszi lehetővé viselőjének a kilátást. Leggyakrabban Afganisztánban hordják a nők⁸⁴. Az ismertetett négy viselettípus mellett még számos egyéb kendőtípus is megtalálható a muszlim nők öltözetei közt, azonban ezek a legelterjedtebb viseletek.

Types of Islamic veils

3. ábra: Az iszlám vallású nők fejkendő viseletei⁸⁵

⁸¹ Clothing in Islam – From headscarves to burqas, <https://www.muellerundsohn.com/en/allgemein/kleidung-im-islam-vom-kopftuch-bis-zur-burka/> Letöltve: 2023. 08.12.

⁸² A Glossary of Islamic Clothing, <https://www.learnreligions.com/islamic-clothing-glossary-2004255> Letöltve: 2023.09.14.

⁸³ A Glossary of Islamic Clothing, <https://www.learnreligions.com/islamic-clothing-glossary-2004255> Letöltve: 2023.09.14.

⁸⁴ A Glossary of Islamic Clothing, <https://www.learnreligions.com/islamic-clothing-glossary-2004255> Letöltve: 2023.09.14.

⁸⁵ Types of Islamic veils, <https://barringtonstageco.org/types-of-islamic-veils/> Letöltve: 2023.09.23.

Az elmúlt évtizedben Európa vonzó célponttá vált a nehezebb gazdasági helyzetben lévő arab országokban élők számára, akik munkalehetőséget keresnek az Európai Unió területén, illetve 2010. környékén az arab országokban fennálló konfliktusok és háborúk miatt pedig egy igen erős migrációs hullám indult meg az Unió felé. Ennek eredményeként nagy számú muszlim hívő érkezett Európába, magukkal hozva saját hagyományaikat, vallásuk gyakorlásának módját, és jellegzetes viseleteiket is. Ezáltal a hagyományos arab öltözködési stílus is megjelent az európai területeken és az itt élők mindennapjaiban, és a két kultúra közötti különbségek gyakran kulturális és társadalmi vitákhoz vezetnek a viselés jelentése és elfogadása körül.

A különböző vallási viseletek körüli vita gyorsan megjelent a munkahelyeken is, ugyanis egyes munkáltatók, illetve azok ügyfelei az ellenérzéseiket fejezték ki a kifejező vallási öltözékek iránt. A vallási jelképek és öltözékek munkahelyen történő viselésének tiltása természetesen vizsgálható munkavédelmi és higiéniai oldalról is, ugyanis vitathatatlan, hogy például egy ápolónő nyakában lógó kereszt, ami belelóghat egy sebbe, fertőzésveszélyt jelenthet, vagy egy földig érő burka vagy csador viselése egy gyári területen balesetveszélyes lehet. A vallási öltözékek munkahelyen történő hordásával kapcsolatos viták középpontjába azonban elsősorban a muszlim nők fejkendői kerültek.

A viták számos esetben munkajogi vitává alakultak, melyeket a helyi, területi munkaügyi bíróságoknak kellett megoldaniuk, melyek közül több esetben⁸⁶ is az Európai Unió Bíróságának döntése vált szükségessé. A Európai Unió Bíróságának elsősorban *a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelv (2) 1. és 2. cikke*⁸⁷ (a továbbiakban: 2000/78 irányelv) értelmében vett „valláson vagy meggyőződésen alapuló hátrányos megkülönböztetés” tilalmával összefüggésben kellett vizsgálnia a vitás ügyeket⁸⁸, ám eseténként előfordult, hogy

⁸⁶ Az Európai Unió Bíróság néhány, a valláson alapuló diszkriminációval kapcsolatos döntése: 2017. március 14-i G4S Secure Solutions ítélet (C-157/15, EU:C:2017:203); 2017. március 14-i Bougnaoui és ADDH ítélet (C-188/15, EU:C:2017:204); 2021. július 15-i WABE és MH Müller Handel ítélet (C-804/18 és C-341/19, EU:C:2021:594); 2022. október 13-i S.C.R.L. (Vallásra utaló viselés) ítélet, (C-344/20, EU:C:2022:774), 2023. november 28-i Commune d’Ans ítélet (C-148/22.)

⁸⁷ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32000L0078> Letöltve: 2023.10.01.

⁸⁸ Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa, C-148/22. sz. ügy, OP kontra Commune d’Ans, 2. pont, 2023. május 4., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=273313&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3314201> Letöltve: 2023.12.14.

egyéb jogforrások figyelembevétele és értelmezése is szükségességé vált a feltett kérdések alapos megválaszolásához.

A 2000/78 irányelv célja az volt, hogy egységes keretet hozzon létre az egyenlő bánásmód elveinek érvényesítéséhez, ezzel biztosítva a diszkrimináció elleni védelmet a foglalkoztatás és munkavégzés területén. A 2. cikk (1) bekezdés szerint az „... irányelv alkalmazásában az *„egyenlő bánásmód elve” azt jelenti, hogy az 1. cikkben említett okok alapján nem szabad semmiféle közvetlen vagy közvetett hátrányos megkülönböztetést tenni.*” A (2) bekezdés pedig kitér az (1) bekezdésben használt fogalmazás értelmezésére, miszerint *„Az (1) bekezdés alkalmazásában: a) közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha egy személy egy másikhoz képest kedvezőtlenebb elbánásban részesül, részesült vagy fog részesülni egy hasonló helyzetben az 1. cikkben hivatkozott okok bármelyike alapján; b) közvetett hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha egy látszólag semleges előírás, feltétel vagy gyakorlat egy bizonyos vallású vagy meggyőződésű, egy bizonyos fogyatékoságú, egy bizonyos életkorú vagy egy bizonyos szexuális irányultságú személyt más személyekkel szemben hátrányos helyzetbe hoz, kivéve ha i. az előírás, feltétel vagy gyakorlat törvényes cél által objektíve igazolható, és a cél elérésére irányuló eszközök megfelelők és szükségesek; vagy ha ii. bizonyos fogyatékosággal rendelkező személyek vonatkozásában a munkáltatónak vagy bármely más személynek vagy szervezetnek, akire ez az irányelv vonatkozik, a nemzeti jogszabályok értelmében megfelelő intézkedéseket kell hoznia az 5. cikkben meghatározott elvekkel összhangban, hogy megszüntesse az ilyen előírásból, feltételből vagy gyakorlatból eredő hátrányokat.”⁸⁹”*

3. Az Achbita v G4S Secure Solutions ügy

3.1. Az ügy előzményei és az alapeljárás

A G4S Secure Solutions vállalkozás recepciós és őrzési szolgáltatásokat biztosít a magán- és a közszférában⁹⁰. A cégnél íratlan szabály volt, hogy a semlegesség érdekében nem viselhettek semmiféle politikai vagy vallási meggyőződésre utaló jelképet a munkavállalók⁹¹.

⁸⁹ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról 2. cikk a)-b) pont <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=celex%3A32000L0078> Letöltve: 2023.10.01.

⁹⁰ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 10. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

⁹¹ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 11. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

Achbita, egy muzulmán vallású nő, 2003 óta recepciósként dolgozott a cégnél határozatlan idejű munkaszerződéssel. 2006-ban úgy döntött, hogy a továbbiakban munkájának ellátása során is hordani kívánja az iszlám fejkendőt⁹². A vállalkozás felszólította Achbitát, hogy a vállalat semlegességi szabályaira tekintettel munkavégzése során nem viselhet vallási szimbólumot, majd miután Achbita muzulmán vallása miatt ragaszkodott a fejkendő viseléséhez, a vállalkozás írásban rögzítette a korábbi íratlan munkahelyi szabályt, miszerint: „*A munkavállalók számára tilos a munkahelyen politikai, filozófiai vagy vallási meggyőződéseik látható jeleit viselni, és/vagy bármely azokból eredő szertartást gyakorolni.*”⁹³ Achbitát, mivel ragaszkodott az iszlám fejkendő viseléséhez, 2006. júniusában elbocsájtották. Achbita kártérítési igényével a nemzeti bírósághoz⁹⁴ fordult, amely elutasította a keresetét. Ezt követően fellebbezést nyújtott be, melyet fellebbviteli bíróság⁹⁵ szintén elutasított azzal az indokolással, hogy „*az elbocsátás nem tekinthető igazolatlanoknak, mivel a politikai, filozófiai vagy vallási meggyőződés látható jeleinek a munkahelyen való viselésére vonatkozó általános tilalom nem járt közvetlen hátrányos megkülönböztetéssel*”⁹⁶. A fellebbviteli bíróság megállapította tovább, hogy Achbitát nem a muzulmán vallása miatt bocsájtották el, hanem azért, mert ragaszkodott annak iszlám fejkendő viselésével történő kinyilvánításához a munkavégzése közben, amivel megsértette munkahelyének belső szabályzatát⁹⁷.

Az belga semmitőszék⁹⁸ az ügyet felfüggesztette és a Bíróság értelmezését kérte annak kapcsán, hogy a 2000/78 irányelv 2. cikk (2) bekezdés értelmében közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül-e, ha a munkáltató belső szabályzatában megtiltja a politikai, világnézeti és vallási jelképek munkahelyen történő viselését minden munkavállalója számára⁹⁹.

⁹² C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 11-12. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

⁹³ Juliane Kokott főtanácsnok indítványa C-157/15. sz. ügy, 2016. május 31., 17. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=179082&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1347325> Letöltve: 2023.10.12.

⁹⁴ arbeidsrechtbank te Antwerpen (antwerpeni munkaügyi bíróság, Belgium)

⁹⁵ arbeidshof te Antwerpen (antwerpeni munkaügyi fellebbviteli bíróság, Belgium)

⁹⁶ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 17. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

⁹⁷ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 18. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

⁹⁸ Hof van Cassatie

⁹⁹ Juliane Kokott főtanácsnok indítványa C-157/15. sz. ügy, 2016. május 31., 22. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=179082&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1347325> Letöltve: 2023.10.12.

3.2. Az előzetes döntéshozatali eljárásra előterjesztett kérdések és a Bíróság ítélete

Az ügyben a Bíróság megállapította, hogy a vállalkozás által bevezetett szabályozás minden munkavállalóra egységesen vonatkozik és azt Achbitával szemben is a többi munkavállalóval azonos módon alkalmazták, ezért közvetlen hátrányos megkülönböztetés nem valósult meg. A Bíróság e következtetését arra alapozta, hogy az alapügyben vizsgált belső szabály a politikai, filozófiai vagy vallási meggyőződés látható jeleinek viselésére különbségtétel nélkül vonatkozik, és a vállalkozás valamennyi munkavállalóját azonos módon kezeli, továbbá nem állt rendelkezésre olyan adat, amely arra utalt volna, hogy e szabályt Achbitával szemben eltérően alkalmazták volna¹⁰⁰. Ennek megfelelően a Bíróság kimondta, hogy az ilyen általános és semleges szabály nem keletkeztet a valláshoz vagy meggyőződéshez elválaszthatatlanul kapcsolódó kritériumon alapuló eltérő bánásmódot, így nem valósít meg közvetlen diszkriminációt¹⁰¹.

Az eset körülményeit tekintve előfordulhat, hogy muzulmán vallása miatt Achbitát a szabályozás hátrányosabban érintette a többi munkavállalóhoz képest, ezért lehetséges, hogy történetesen közvetett valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés, azonban a vállalkozás objektív és igazolható törekvése a vállalkozás semlegességének fenntartása¹⁰². Ezzel összefüggésben a Bíróság rámutatott, hogy nem kizárt az, hogy az ilyen látszólag semleges szabály „különleges hátrányt okoz valamely meghatározott vallással vagy meggyőzéssel rendelkező személyeknek¹⁰³”, különösen akkor, ha vallási előírások kötelezővé teszik bizonyos jelképek viselését. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta a Bíróság, hogy az ilyen közvetett hátrányos megkülönböztetés igazolható, amennyiben azt jogszerű cél indokolja, és az alkalmazott eszközök megfelelőek és szükségesek¹⁰⁴.

A Bíróság tehát a G4S Secure Solutions ügyében megállapítja, hogy nem minősül valláson alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek a vállalkozás olyan szabályzata, mely tiltja,

¹⁰⁰ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 30-31. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

¹⁰¹ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 32. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

¹⁰² Az Európai Unió Bírósága 20/17. sz. sajtóközlemény, 2017. március 14. Letöltve: 2023.10.12. 1-2. o.

¹⁰³ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 34. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

¹⁰⁴ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 35. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

hogy a munkavállalók munkahelyük ellátása során bármiféle politikai, vallási vagy világnézeti szimbólumot viseljenek, mivel a szabályozás minden munkavállalóra egységesen vonatkozik, továbbá kizárt a közvetlen hátrányos megkülönböztetés is, mivel a szabályozással a vállalkozás igazolható és jogszerű célja a semlegesség elérése¹⁰⁵. A Bíróság kifejezetten elismerte, hogy a munkáltató azon törekvése, hogy ügyfelei felé politikai, filozófiai vagy vallási semlegességet tanúsítson, jogszerű célnak minősül, amely az Alapjog Charta 16. cikke szerinti vállalkozás szabadságához kapcsolódik¹⁰⁶.

Mindazonáltal a Bíróság hangsúlyozta, hogy e célra hivatkozás önmagában nem elegendő, hanem a munkáltatónak bizonyítania kell a korlátozás szükségességét és arányosságát is. Ennek keretében vizsgálni kell, hogy a semlegességi politikát „*koherens és rendszeres módon*”¹⁰⁷ alkalmazzák-e, valamint azt, hogy a tilalom a szigorúan szükséges mértékre korlátozódik-e¹⁰⁸. A Bíróság továbbá utalt arra is, hogy a nemzeti bíróságnak mérlegelnie kell, fennállt-e lehetőség enyhébb intézkedések alkalmazására, például a munkavállaló áthelyezésére olyan munkakörbe, amely nem jár ügyfélkapcsolattal¹⁰⁹.

3.3. Összegzés és az ügy kapcsán levonható következtetések

A G4S Secure Solutions ügyben hozott ítélet az Európai Unió Bíróságának vallásszabadsággal és egyenlő bánásmóddal kapcsolatos ítélkezési gyakorlatában mérföldkőnek tekinthető, mivel első alkalommal adott részletes iránymutatást a munkahelyi vallási jelképek viselésének jogi megítélésére. Az ügy központi tanulsága, hogy a vallási meggyőződés külső megnyilvánulása – ideértve a vallási öltözet viselését is – az alapvető jogok körébe tartozik, ugyanakkor e jog gyakorlása nem korlátlan, és bizonyos feltételek mellett korlátozható.

A Bíróság által kialakított teszt egyik kulcseleme a közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetés közötti világos elhatárolás. A döntés megerősíti, hogy az általános és megkülönböztetésmentes módon alkalmazott semlegességi szabályok főszabály szerint nem

¹⁰⁵ Az Európai Unió Bírósága 20/17. sz. sajtóközlemény, 2017. március 14. Letöltve: 2023.10.12. 2. o.

¹⁰⁶ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 38. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

¹⁰⁷ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 40. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

¹⁰⁸ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 40., 42. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

¹⁰⁹ C-157/15 sz. ügy G4S SECURE SOLUTIONS, 2017. 03.14-i ítélete, 43. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0157>, 2023.10.12.

minősülnek közvetlen diszkriminációnak. Ez a megközelítés azonban formális jellegű: a tényleges jogi értékelés szempontjából legalább ilyen jelentős annak vizsgálata, hogy az adott szabály milyen hatást gyakorol a különböző vallási csoportokra.

Ebből következően a Bíróság ítélete implicit módon elmozdul a hatásalapú diszkrimináció-értelmezés irányába, amikor elismeri a közvetett hátrányos megkülönböztetés lehetőségét. A döntés hangsúlyozza, hogy az olyan látszólag semleges szabályok, amelyek bizonyos vallási csoportokat aránytalanul érintenek, jogsértőek lehetnek, kivéve akkor, ha azok objektíve igazolhatók. Ez a megközelítés különösen fontos a vallási pluralizmus szempontjából, mivel figyelembe veszi a vallási gyakorlatok közötti különbségeket.

A Bíróság által alkalmazott arányossági teszt további lényeges eleme a jogszerű cél mellé megfelelő és szükséges eszköz társuljon. A semlegességi politika, mint jogszerű cél elismerése egyértelműen a munkáltatók javára billenti a mérleg egyik serpenyőjét, ugyanakkor a szigorú feltételrendszer – különösen a szükségesség és a következetes alkalmazás követelménye – biztosítja, hogy e cél ne váljon a vallásszabadság indokolatlan korlátozásának eszközévé.

Dogmatikai szempontból kiemelendő, hogy az ítélet a vállalkozás szabadsága és a vallásszabadság közötti konfliktust nem hierarchikus, hanem horizontális viszonyként kezeli. A Bíróság nem biztosít automatikus elsőbbséget egyik alapjognak sem, hanem esetről esetre történő mérlegelést ír elő. Ez a megközelítés ugyan növeli a jogalkalmazás rugalmasságát, ugyanakkor bizonytalanságot is eredményezhet, mivel a konkrét ügyekben a nemzeti bíróságok mérlegelési jogköre jelentős.

Összességében megállapítható, hogy a G4S-ítélet egy kiegyensúlyozott, de egyben kompromisszumos megoldást kínál, mely egyérszt lehetővé teszi a munkáltatói semlegességi politika érvényesítését, ugyanakkor fenntartja a vallási alapú diszkrimináció tilalmának érdemi védelmét. A döntés jelentősége abban áll, hogy egy olyan általános keretrendszert alakított ki, amely a későbbi ügyek – így különösen a WABE és MH Müller Handel ügyek – értelmezésének is alapjául szolgált.

3.4. Az ügy társadalmi hatása

A G4S Secure Solutions ügy nem csupán jogi, hanem jelentős társadalmi és nemzetközi közéleti visszhangot is kiváltott, különösen a vallásszabadság, a munkahelyi semlegesség és a kisebbségi jogok metszéspontjában. Az ítélet által érintett kérdés – a vallási jelképek munkahelyi viselésének korlátozhatósága – számos európai társadalomban érzékeny politikai és kulturális viták tárgyát képezi, így a döntés a jogi diskurzuson túl szélesebb társadalmi párbeszédet is generált.

A nemzetközi sajtóvisszhang egyértelműen megosztott képet mutatott. Egyes médiumok és politikai szereplők pozitívan értékelték az ítéletet, hangsúlyozva, hogy az hozzájárul a munkahelyi semlegesség és a vállalkozások működési szabadságának megerősítéséhez. A The Guardian beszámolója¹¹⁰ szerint a jobboldali politikus üdvözölték a döntést, amely lehetővé teszi a vallási jelképek általános tiltását semlegességi politika keretében. A pozitív értelmezések szerint az ítélet a „társadalmi béke és kohézió” erősítésének eszköze lehet, különösen olyan országokban, ahol a vallási jelképek kérdése politikailag érzékeny. Emellett a döntés egyértelművé tette, hogy a semlegességi politika legitim cél lehet, amennyiben azt általánosan és következetesen alkalmazzák.

Ezzel szemben jelentős kritikák is megfogalmazódtak. Az Amnesty International álláspontja szerint az ilyen típusú tilalmak „hátsó ajtót nyithatnak az előítéletek előtt¹¹¹”. Hasonló kritikák jelentek meg a Reuters tudósításaiban is, amelyek kiemelték, hogy a döntés „felháborította a vallási közösségeket”, és fennáll annak a veszélye, hogy a szabályozás kizárhatja a vallási kisebbségeket bizonyos munkakörökből¹¹².

A kritikus álláspontok központi érve, hogy bár a szabályozás formálisan semleges, tényleges hatásában aránytalanul érintheti azokat a vallási csoportokat – különösen a muszlim nőket –, akik számára a vallási jelképek viselése kötelező vagy identitásuk szerves része. Ezt a

¹¹⁰ Europe's right hails EU court's workplace headscarf ban ruling, The Guardian, 2017.03.14., <https://www.theguardian.com/law/2017/mar/14/employers-can-ban-staff-from-wearing-headscarves-european-court-rules>, Letöltve: 2025.05.03.

¹¹¹ Kate Samuelson: Companies Can Ban Employees From Wearing Headscarves, Europe's Top Court Rules, TIME, 2017.03.14., <https://time.com/4700700/headscarf-ban-european-court-justice/>, Letöltve: 2025.05.04.

¹¹² Sabine Siebold, Ingrid Melander: EU companies can ban headscarves under certain conditions, court says, Reuters, 2021.07.15., <https://www.reuters.com/world/europe/top-eu-court-says-headscarves-can-be-banned-work-under-certain-conditions-2021-07-15/>, Letöltve: 2025.05.03.

problémát a szakirodalom is hangsúlyozza, rámutatva arra, hogy a „semleges” öltözködési szabályok a gyakorlatban egyenlőtlenül terhelik a vallásos munkavállalókat¹¹³.

A társadalmi hatás szempontjából különösen releváns, hogy az ítélet hozzájárult a vallásszabadság és a szekularizmus közötti európai diskurzus újraéledéséhez. A kérdés továbbra is erősen megosztja az európai közvéleményt, mivel egyszerre érinti a kulturális sokszínűség elfogadását és a közintézmények, illetve vállalatok semlegességének követelményét. A döntés azt is világossá tette, hogy a vallási jelképek kérdése nem pusztán jogi, hanem mélyen társadalmi és identitáspolitikai kérdés.

Összességében megállapítható, hogy a G4S-ügy társadalmi hatása kettős. Egyrészt hozzájárul a jogi keretek tisztázásához és a munkáltatói gyakorlatok egységesítéséhez, másrészt azonban felerősíti a vallási kisebbségek helyzetével, valamint a vallási identitás nyilvános megjelenésének korlátozhatóságával kapcsolatos vitákat. A nemzetközi sajtóvisszhang egyértelműen tükrözi ezt a megosztottságot, ami arra utal, hogy a kérdés hosszú távon is meghatározó marad az európai társadalmi és jogi diskurzusban.

4. A WABE és MH Müller Handel ügy

4.1. Az ügyek előzményei

A WABE eV (a továbbiakban: WABE) és IX magánszemély között, továbbá az MH Müller Handels GmbH (a továbbiakban: MH) és MJ magánszemély között zajló ügyek témája egyaránt a fejkendő viseléssel, pontosabban annak munkahelyen történő levételével volt kapcsolatos, ezért az Európai Unió Bírósága a két ügyet egyesítette és egy eljárásban vizsgálta¹¹⁴. Ez az eljárási megoldás jól tükrözi az uniós bírói gyakorlat azon törekvését, hogy az azonos vagy hasonló jogkérdéseket egységes értelmezési keretben bírálja el, elősegítve ezzel a jogbiztonság és az egységes jogalkalmazás érvényesülését.

A C-804/18. sz. ügyben IX magánszemély úgy döntött, hogy munkahelyén hidzsábot visel. Munkáltója a WABE, egy Németországban bejegyzett egyesület, mely óvodai intézmények

¹¹³ Nuna Zekic: An Open and Diverse European Union?, *Tilburg Law Review* 22 (2017), <https://tilburglawreview.com/articles/123/files/submission/proof/123-1-243-1-10-20180717.pdf>, Letöltve: 2025.05.03.

¹¹⁴ IX kontra WABE eV: C-804/18 sz. ügy és MH Müller Handels GmbH kontra MJ: C-341/19 sz. ügy <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

működtetésével foglalkozik. Több, mint 600 főt alkalmaz és kb. 3500 gyereket lát el. Politikailag és felekezetiileg is semlegesnek vallja magát és 2018. márciusában szabályzatába foglalta a semlegességre¹¹⁵ vonatkozó utasításokat, melyek tiltották a politikai, világnézeti vagy vallási jelképek viselését a munkahelyen, különösen a szülőkkel és gyermekekkel való kapcsolattartás során¹¹⁶. A szabályozás célja kifejezetten az volt, hogy a gyermekek fejlődése során biztosítsák a vallási és világnézeti befolyástól mentes környezetet, amely összhangban áll a gyermeknevelés pluralista szemléletével és a szülők jogainak tiszteletben tartásával.

Az utasítás nem csupán az iszlám fejkendő viselésének tilalmára vonatkozott, hanem egyaránt tiltotta minden vallási vagy meggyőződési jelkép viselését, beleértve például a zsidó kipa¹¹⁷ vagy keresztény kereszt hordását is¹¹⁸. Ez a körülmény kulcsfontosságú volt a későbbi jogi megítélés során, mivel a szabályozás általános és látszólag semleges jellegét támasztotta alá.

A semlegességgel kapcsolatos utasításokra hivatkozva az egyesület felszólította IX-et a hidzsab viselésének mellőzésére, aki az utasítás betartását megtagadta, ezért munkáltatója ideiglenesen felfüggesztette a munkavégzés alól. Mivel IX a felfüggesztés lejártát követően ismét hidzsabot viselve jelent meg munkahelyén, a WABE figyelmeztetést adott át neki, melyben felszólították, hogy munkáját fejkendő nélkül viselve végezze. Mivel IX az utasítást ismételten megtagadta, ismételten felfüggesztették a munkavégzés alól és újra figyelmeztetésben részesítették¹¹⁹. A munkáltató intézkedései így fokozatos jellegűek voltak, amelyek a munkaviszony fenntartása mellett törekedtek a belső szabályok kikényszerítésére, ami a későbbi arányossági vizsgálat szempontjából is releváns tényezőnek minősült.

¹¹⁵ Unsere Philosophie – Werte, die wir leben, Neutralität: <https://www.wabe.de/ueber-wabe/bildungstraeger/philosophie/> Letöltve: 2023.10.13.

¹¹⁶ Hijabs and employment in the CJEU: WABE and MH Müller Handel, 2021. július 6., <https://lawandreligionuk.com/2021/07/16/hijabs-and-employment-in-the-cjeu-wabe-and-mh-muller-handel/> Letöltve: 2023.09.12.

¹¹⁷ Kipa jelentése: A kippa egy lapos, kör alakú fejfedő anyagból vagy bőrből, amit általában zsidó férfiak viselnek. - Was ist eine Kippa? 2018.04.25. <https://www.spiegel.de/panorama/kippa-was-ist-das-eigentlich-a-1204792.html> Letöltve: 2023.10.20.

¹¹⁸ Reflections on joined cases WABE and Müller: the CJEU's legal tests for private employers' religious neutrality policies, 2022. január 13. <https://www.italianequalitynetwork.it/reflections-on-joined-cases-c-804-18-and-c-341-19-wabe-and-muller-handels-gmbh-the-cjeus-legal-tests-for-private-employers-religious-neutrality-policies/> Letöltve: 2023.10.14.

¹¹⁹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 27-28. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

Az ügy kapcsán fontos, megjegyezni, hogy a WABE IX ügyével egyidejűleg kötelezett egy keresztény munkavállalót is, hogy vegye le a nyakából a kereszt alakú medállal ellátott nyakláncot, mint vallási jelképet¹²⁰. Ez a tény a Bíróság értékelése szempontjából azt támasztotta alá, hogy a munkáltató nem egyetlen vallási csoporttal szemben lépett fel, hanem általános jellegű semlegességi politikát alkalmazott.

Az MJ magánszemély és a munkáltatója az MH közötti ügy C-341/19. ügyszámon került előterjesztésre előzetes döntéshozatali eljárásra. Az MH egy drogéria-hálózatot üzemeltet Németországban, melynek tanácsadója és pénztárosaként dolgozott MJ. A kialakult jogvita alapját képezte, hogy MJ úgy döntött, hogy vallásának megfelelően munkahelyén is hidzsábot visel. A munkáltatója eleinte áthelyezte egy másik munkakörbe, ahol engedélyezték neki a hidzsáb viselését, majd bizonyos idő elteltével arra utasították MJ-t, *„hogy tartózkodjon a politikai, világnézeti vagy vallási jellegű, feltűnő és nagy kiterjedésű jelképek munkahelyen történő viselésétől.*¹²¹” Ez az ügy abban különbözött a WABE-ügytől, hogy a tiltás nem volt teljes körű, hanem csak bizonyos – a munkáltató megítélése szerint feltűnő – jelképekre terjedt ki, ami a diszkrimináció megállapítása szempontjából új értelmezési kérdéseket vetett fel.

4.2. Az alapügyek

IX a nemzeti bírósághoz benyújtott keresetében kérte a bíróságtól a figyelmeztetések eltávolítását személyi aktájából. Indokolásában arra hivatkozott, hogy a WABE utasítása nem általánosságban a vallási jelképek viselésére, hanem kifejezetten az iszlám fejkendő viselésének betiltására irányult, ezért őt munkahelyén hátrányos megkülönböztetés érte. Álláspontja szerint a szabályozás tényleges hatása alapján kell megítélni a diszkrimináció fennállását, nem pusztán annak formális megfogalmazása alapján.

A WABE IX keresetének elutasítását kérte, melyet többek közt azzal indokolt, hogy *„közvetett hátrányos megkülönböztetés nem áll fenn, ha az érintett rendelkezést objektív módon igazolja egy olyan jogszerű cél, mint a munkáltató azon szándéka, hogy az ügyfelekkel való kapcsolattartás keretében semlegességi politikát kövessen, és ha e cél elérésének eszközei*

¹²⁰ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 29. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹²¹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 3. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

megfelelőek és szükségesek. Márpedig a jelen esetben éppen erről van szó.¹²²”, továbbá hivatkozott Európai Unió Bíróságának korábbi döntésére is a G4S ügyben, mely döntés a WABE érvelésével összhangban áll. Ez a hivatkozás jól mutatja, hogy a munkáltató jogi érvelése már egy kialakulóban lévő uniós ítélkezési gyakorlatra épült.

MJ a nemzeti bíróság részére keresetet nyújtott be azzal, hogy érvénytelenítsék az MH utasítását és ítéljenek meg neki kártérítést az elszenvedett kárért. Az MH ellenkérelmében arra hivatkozott, hogy munkavállalói között már többször adódtak nézeteltérések a vallás kapcsán, melyek meggátolása érdekében minden üzletükben belső szabályzat által tiltják a hivatkozott jelképek viselését. A munkáltató érvelése tehát nemcsak külső, ügyfelekhez kapcsolódó indokokra, hanem belső szervezeti béke és konfliktusmegelőzés szempontjára is épült.

Indokolásában a WABE ügghöz hasonlóan hivatkoztak az Európai Unió Bíróságának korábbi joggyakorlatára.

Az ügyekben eljáró nemzeti bíróságok előzetes döntéshozatali kérelmet nyújtottak be az Európai Unió Bíróságának, melyekben a 2000/78/EK irányelv 2. cikk a) és b) pontjának értelmezését kérték a fenti ügyekkel összhangban.

4.3. Az előzetes döntéshozatali eljárásra előterjesztett kérdések és az Európai Unió Bíróságának ítélete

A WABE kontra IX alapügyében eljáró bíróság két kérdés megválaszolását, míg a MH kontra MJ alapügyében eljáró bíróság három kérdés megválaszolását kérte az Európai Unió Bíróságtól. Tekintettel a tényállások és az előzetes döntéshozatali kérelmekben feltett kérdések hasonlóságára, az Európai Unió Bírósága egy eljárásba tárgyalta az ügyeket, ezért a feltett öt kérdés egy közös ítéletben került megválaszolásra. Ez a megközelítés lehetővé tette az egységes jogértelmezést és az eltérő tényállások közötti finom különbségek összehasonlító elemzését.

a) A WABE kontra IX ügy első kérdése

A WABE kontra IX ügyben előterjesztett kérdések közül az alapügyben eljáró bíróság¹²³ elsőként annak megválaszolását kérte, hogy a vallási előírások, szokások alapján öltözködő

¹²² C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 31. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹²³ Arbeitsgericht Hamburg – Hamburgi Munkaügyi Bíróság

munkavállalók esetében a vallásukon alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetésének minősül-e az olyan egyoldalú munkáltatói utasítás, amely megtiltja a politikai, világnézeti vagy vallási meggyőződés bármely látható jelének viselését¹²⁴.

A fenti kérdés ügyében az Európai Unió Bírósága elsőként megállapította egyrészt, hogy az irányelv értelmében közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor valósul meg, ha az 1. cikkben meghatározott bármely indok alapján egy személyt egy másik, hasonló helyzetben lévő személlyel összehasonlítva kedvezőtlenebb bánásmódban részesítenek. Másrészt leszögezte, hogy a vallás vagy meggyőződés kifejezésére szolgáló jelképek vagy öltözet viselése az Európai Unió Alapjogi Chartájának 10. cikke által védett „gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság” körébe tartozik, ezért vallási előírások tartalmának értelmezése vagy értékelése nem tartozik az Európai Unió Bíróságának hatáskörébe¹²⁵.

A Bíróság a „vallás” fogalmát tágan értelmezte, és megerősítette, hogy az nemcsak a belső meggyőződést, vagyis a forum internumot foglalja magában, hanem a vallási hit külső, nyilvános kifejezésre juttatását, vagyis a forum externumot is. Ez azért lényeges, mert a vallási öltözet vagy jelkép viselése nem pusztán magánjellegű vallásgyakorlási kérdésként, hanem az uniós jog által védett alapjogi megnyilvánulásként értékelendő¹²⁶. A Bíróság ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a 2000/78/EK irányelv alkalmazásában a „vallás” és a „meggyőződés” a hátrányos megkülönböztetés ugyanazon védett alapjának két oldalaként értelmezendő. E körbe nemcsak a szűken vett vallási meggyőződés, hanem a világnézeti vagy spirituális meggyőződés is beletartozik, miközben ezt el kell különíteni a politikai vagy más véleményen alapuló megkülönböztetéstől¹²⁷.

A közvetlen hátrányos megkülönböztetés megállapíthatósága szempontjából a Bíróság azt vizsgálta, hogy a munkáltatói szabály a valláshoz vagy meggyőződéshez elválaszthatatlanul

¹²⁴ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 34. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹²⁵ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 44-46. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹²⁶ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 45-46. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹²⁷ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 47. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

kapcsolódó kritérium alapján tesz-e különbséget a munkavállalók között. A Bíróság korábbi ítélkezési gyakorlatára utalva kimondta, hogy az olyan belső szabály, amely valamennyi politikai, világnézeti és vallási meggyőződés látható jelképeinek viselését általánosan és különbségtétel nélkül tiltja, főszabály szerint nem minősül közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek, mivel nem egy meghatározott vallást vagy meggyőződést céloz, hanem valamennyi ilyen meggyőződés külső kifejezésére azonos módon vonatkozik¹²⁸.

A Bíróság szerint önmagában az a körülmény sem változtat ezen, hogy egyes munkavállalók vallási előírások alapján meghatározott öltözködési szabályokat követnek, és ezért számukra a tilalom különös kellemetlenséggel vagy nehézséggel járhat. Ez a körülmény a közvetett hátrányos megkülönböztetés vizsgálata során lehet releváns, azonban nem jelenti automatikusan azt, hogy a szabály közvetlenül valláson alapuló eltérő bánásmódot valósítana meg. A konkrét ügyben a Bíróság különösen annak tulajdonított jelentőséget, hogy a WABE nem kizárólag IX-szel szemben alkalmazta a szabályt, hanem egy másik munkavállalótól is megkövetelte a keresztény kereszt levételét. Ez első ránézésre azt támasztotta alá, hogy a belső szabályt általános módon és különbségtétel nélkül alkalmazták. A végső ténybeli értékelés azonban a nemzeti bíróság feladata maradt¹²⁹.

Mindezek alapján a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a politikai, világnézeti vagy vallási meggyőződés látható jelképeinek munkahelyi viselését tiltó belső szabály nem minősül közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek azon munkavállalókkal szemben sem, akik vallási előírások alapján meghatározott öltözködési szabályokat követnek, feltéve, hogy a szabályt általános jelleggel és különbségtétel nélkül alkalmazzák¹³⁰.

b) A WABE kontra IX ügy második kérdése

Az második kérdés kapcsán az az alapügyben eljáró bíróság annak értelmezésére kíván választ kapni, hogy egy munkáltató által kiadott, politikai, világnézeti vagy vallási jelképek viselését

¹²⁸ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 52. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹²⁹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 53-54. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹³⁰ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 55. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

tiltó utasítás, amely egyoldalúan a semleges üzletpolitika érvényesítésére, illetve az ügyfelek ezzel kapcsolatos igényeinek kielégítésére hivatkozik, a vallása miatt fejkendőt viselő munkavállaló esetében valláson és/vagy nemi identitáson alapuló közvetett hátrányos megkülönböztetésnek minősülhet-e. További kérdésként merül fel, hogy fennállhat-e ilyen diszkrimináció, ha a munkáltatói utasítás indoklása kizárólag a semleges üzletpolitikai célkitűzésekre támaszkodik. Emellett a kérdést feltevő bíróság kérte annak vizsgálatát, hogy a vállalkozás szabadságának elvével összhangban áll-e az a nemzeti jogszabály, amely megtiltja a munkáltatóknak, hogy a vallásszabadság védelmére hivatkozva, semlegességi politikájukra alapozva korlátozzák a vallási öltözet munkahelyi viselését.¹³¹

A Bíróság e kérdés vizsgálatakor először pontosította, hogy a 2000/78/EK irányelv hatálya a valláson vagy meggyőződésen alapuló hátrányos megkülönböztetésre terjed ki, a nem alapuló közvetett hátrányos megkülönböztetés vizsgálata azonban nem tartozik ezen irányelv keretébe. Ezért a Bíróság a kérdést a valláson vagy meggyőződésen alapuló közvetett eltérő bánásmód szempontjából értékelte¹³².

A Bíróság kiindulópontja szerint közvetett eltérő bánásmód akkor állhat fenn, ha egy látszólag semleges munkáltatói szabály ténylegesen különleges hátrányt okoz valamely meghatározott valláshoz vagy meggyőződéshez tartozó személyek számára. A konkrét ügyben a Bíróság abból az előfeltevésből indult ki, hogy a WABE szabálya statisztikai szempontból különösen azokat a női munkavállalókat érinti, akik muzulmán vallásuk miatt fejkendőt viselnek, ezért a szabály közvetetten valláson alapuló eltérő bánásmódot eredményezhet¹³³.

Az Európai Unió Bíróságának álláspontja alapján a vállalkozások azon célja, mely szerint a semleges üzletpolitika érdekében és az ügyfelek elvárásainak figyelembevételével vezették be a vallási szimbólumok viselését tiltó szabályozást, objektív és elegendő indokot szolgáltat ahhoz, hogy közvetetten a valláson alapuló eltérő bánásmódhoz vezető szabályozást hozzon¹³⁴.

¹³¹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 34. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹³² C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 56-58. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹³³ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 59. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹³⁴ Az Európai Unió Bírósága 128/21. sz. sajtóközlemény, 2. o., 5-6. bekezdés, Letöltve: 2023.10.02.

Ez a cél különösen akkor tekinthető jogszerűnek, ha a munkáltató bizonyítani tudja, hogy az ügyfelek jogos elvárásai, illetve a tevékenysége jellegéből fakadó hátrányok miatt a semlegességi politika hiánya sértené a vállalkozás szabadságát, ezért tevékenysége során politikailag, világnézetileg és vallásilag semleges arculatot kíván biztosítani. A Bíróság ugyanakkor kifejezetten hangsúlyozta, hogy a semlegességi politika folytatására irányuló munkáltatói szándék önmagában még nem elegendő az eltérő bánásmód objektív igazolásához. Az igazolás csak akkor fogadható el, ha a munkáltató valós igényt tud bizonyítani. Ennek során figyelembe vehetők az ügyfelek vagy felhasználók jogai és jogos elvárásai, valamint az is, hogy a semlegességi politika hiánya a munkáltató tevékenységének jellege vagy kontextusa alapján hátrányos következményekkel járna a vállalkozás szabadságára nézve¹³⁵.

A WABE ügyében külön jelentősége volt annak, hogy az érintett munkáltató óvodákat működtetett, és a szabály célja a gyermekek vallási, világnézeti és politikai szempontból való egyéni és szabad fejlődésének biztosítása volt. A Bíróság szerint ilyen esetben a szülők azon joga és jogos elvárása is figyelembe vehető, hogy gyermekeik nevelése és ellátása során olyan személyekkel kerüljenek kapcsolatba, akik nem nyilvánítják ki vallási vagy világnézeti meggyőződésüket¹³⁶. A semlegességi politika alkalmazása azonban csak akkor fogadható el, ha azt koherensen és következetesen követik, vagyis a szabályzatot valamennyi érintett munkavállalóra azonos módon alkalmazzák, és a tiltás szigorúan a szükséges mértékre korlátozódik. Ez utóbbi feltétel megköveteli, hogy a korlátozás arányos legyen a munkáltató által elkerülni kívánt hátrányos következmények súlyosságával.¹³⁷

A Bíróság szerint tehát a közvetetten valláson vagy meggyőződésen alapuló eltérő bánásmód csak akkor igazolható, ha három feltétel együttesen teljesül. Egyrészt a semlegességi politikának a munkáltató által bizonyított valós igényen kell alapulnia. Másrészt a szabálynak alkalmasnak kell lennie a semlegességi politika megfelelő alkalmazásának biztosítására, ami megköveteli a koherens és következetes végrehajtást. Harmadrészt a tilalomnak a szigorúan szükséges mértékre kell korlátozódnia, vagyis nem lehet szélesebb körű annál, mint amit a munkáltató által elkerülni kívánt hátrányos következmények tényleges mértéke és súlyossága

¹³⁵ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 63-67. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹³⁶ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 65. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹³⁷ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 56-70. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

indokol¹³⁸. Ennek megfelelően a Bíróság válasza szerint a munkáltató semlegességi politikára irányuló szándéka önmagában nem elegendő, hanem azt konkrét, bizonyítható körülményekkel kell alátámasztani. A tilalom csak akkor tekinthető összeegyeztethetőnek a 2000/78/EK irányelvvel, ha valós munkáltatói igényen alapul, következetesen alkalmazzák, és az érintett munkavállaló vallásszabadságát csak a feltétlenül szükséges mértékben korlátozza¹³⁹.

c) Az MH kontra MJ ügy első kérdése

A MH kontra MJ ügyben a kérelmező bíróság¹⁴⁰ három, a WABE kontra IX üggyhöz hasonló jogértelmezési kérdésre keresi a választ. E kérdések különös jelentősége abban áll, hogy a részleges tilalom (feltűnő jelképekre korlátozva) és a teljes tilalom közötti különbség jogi megítélését vizsgálják, amely az uniós joggyakorlat további fejlődése szempontjából meghatározó.

Az első kérdéssel a kérdést előterjesztő bíróság arra vár jogértelmezést, hogy a valláson alapuló közvetett hátrányos megkülönböztetés megállapítása kizárólag azon esetekben lehetséges-e, amikor az érintett szabályozás valamennyi vallási, politikai és világnézeti jelkép viselését általános jelleggel tiltja, vagy fennállhat-e ilyen diszkriminációs helyzet akkor is, ha a tiltás csak meghatározott jelképcsoportokra korlátozódik, különösen a „feltűnő és nagy kiterjedésű” jelképek használatának korlátozására irányuló szabályozás esetében.

Az Európai Unió Bírósága a kérdés megválaszolásakor mindenekelőtt rámutatott arra, hogy bár az előzetes döntéshozatali kérdés a közvetett hátrányos megkülönböztetés fennállásának feltételezéséből indul ki, nem zárható ki annak lehetősége, hogy az adott szabályozás valójában közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül. A Bíróság hangsúlyozta, hogy egy olyan belső szabály, amely kizárólag a „feltűnő és nagy kiterjedésű” vallási jelképek viselését tiltja, a

¹³⁸ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 68-70. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹³⁹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 70. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁴⁰ Bundesarbeitsgericht – Szövetségi Munkaügyi Bíróság

gyakorlatban súlyosabban érintheti azokat a személyeket, akik vallási meggyőződésükből fakadóan kötelesek ilyen jellegű öltözetet vagy jelképet viselni¹⁴¹.

A Bíróság érvelése arra épül, hogy a szabályozás tényleges hatása döntő jelentőségű, és a látszólag semleges kritérium – például a jelképek mérete vagy feltűnősége – bizonyos vallási csoportokat aránytalanul érinthet, ami a diszkrimináció megállapításának alapját képezheti¹⁴².

A Bíróság továbbá kiemelte, hogy amennyiben a tiltás alapjául szolgáló kritérium elválaszthatatlanul kapcsolódik egy adott valláshoz vagy meggyőződéshez, úgy az ilyen szabályozás közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül. Ez azt jelenti, hogy ha a „feltűnő és nagy kiterjedésű” jelképek viselése tipikusan egy adott vallás gyakorlásának lényegi eleme, akkor az ilyen jelképek tilalma közvetlenül az adott vallási csoport tagjait érinti hátrányosan¹⁴³.

Arra az esetre, ha a közvetlen hátrányos megkülönböztetés nem állapítható meg, a Bíróság rögzítette, hogy az adott intézkedés közvetett hátrányos megkülönböztetésnek minősülhet, amennyiben bizonyítható, hogy az a gyakorlatban különösen hátrányos helyzetbe hozza az adott valláshoz tartozó személyeket. Ebben az esetben azonban vizsgálni kell, hogy az eltérő bánásmód objektíve igazolható-e jogszerű céllal, valamint, hogy az alkalmazott eszközök megfelelőek és szükségesek-e e cél eléréséhez¹⁴⁴.

A Bíróság elfogadta, hogy a munkáltató által követett semlegességi politika – így különösen a munkahelyi konfliktusok megelőzése, illetve az ügyfelek felé tanúsított semleges arcukat biztosítása – jogszerű célnak minősülhet. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy e cél fennállását a

¹⁴¹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 72. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁴² C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 72. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁴³ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 73. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁴⁴ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 73-74. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

munkáltatónak konkrétan igazolnia kell, és annak valós igényen kell alapulnia, nem elegendő pusztán elvont hivatkozás a semlegességre¹⁴⁵.

Az arányossági vizsgálat körében a Bíróság különös jelentőséget tulajdonított annak, hogy a semlegességi politika következetesen és koherensen kerüljön alkalmazásra. Ezzel összefüggésben kimondta, hogy egy ilyen politika csak akkor lehet hatékony, „*ha politikai, világnézeti vagy vallási meggyőződés semmilyen látható kinyilvánítása nem megengedett*”¹⁴⁶. Ebből következően egy részleges tilalom – amely csupán a „feltűnő és nagy kiterjedésű” jelképekre korlátozódik – nem alkalmas a semlegességi cél következetes megvalósítására, mivel még a kisebb jelképek viselése is kétségesse teheti a szabályozás koherenciáját.

A Bíróság mindezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a közvetett hátrányos megkülönböztetés csak abban az esetben igazolható, ha a tilalom valamennyi látható jelkép viselésére kiterjed. Ezzel szemben az olyan szabályozás, amely kizárólag a feltűnő és nagy kiterjedésű jelképeket tiltja, adott esetben közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősülhet, amely az irányelv alapján nem igazolható¹⁴⁷.

d)Az MH kontra MJ ügy második és harmadik kérdése

Amennyiben az első kérdésre adott válasz önmagában nemleges lenne és ezáltal a válasz önmagában nem vezetne eredményre, az eljáró bíróság további kérdéseket intézett az Európai Unió Bíróságához.

Az ügy második kérdése arra irányult, hogy elfogadható-e a vallási, politikai és világnézeti meggyőződéssel kapcsolatos feltűnő, nagy kiterjedésű jelkép hordását tiltó közvetett megkülönböztetés, amelyet egy magánvállalkozás belső szabályai alapján alkalmaznak? Másrészt a vallásszabadság jogát védő nemzeti alkotmányos rendelkezések figyelembe vehetőek-e annak eldöntésekor, hogy elfogadható-e olyan közvetett megkülönböztetés, amelyet

¹⁴⁵ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 75-76. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁴⁶ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 77. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁴⁷ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 78. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

egy magánvállalkozás belső szabályai alapján alkalmaznak, és amely tiltja a vallási, politikai és egyéb világnézeti meggyőződés feltűnő és nagy kiterjedésű jelképeinek viselését¹⁴⁸?

Amennyiben az Európai Unió Bíróságának a második kérdésre adott válasza is nemleges, az kérelmező bíróság az alábbi, harmadik kérdésre is kérte a választ. Akkor is figyelmen kívül kell-e hagyni a vallásszabadságot védő nemzeti alkotmányok rendelkezéseit a magánvállalkozás olyan belső szabályzatának felülvizsgálatakor, ami tiltja a vallási, politikai és világnézeti feltűnő és nagy kiterjedésű jelképek viselését, ha a Charta 16. cikke elismeri a nemzeti jogszabályokat és az azokhoz fűződő joggyakorlatot?

A második kérdésben szereplő dilemma lényegében összefügg a WABE kontra IX ügyben előterjesztett második kérdés b) pontjával, amelyben szintén az merült fel, hogy a vallásszabadságot védő nemzeti szabályok milyen szerepet játszanak az uniós jog szerinti értékelés során. Ennek megfelelően a Bíróság a két ügyben felmerült kérdéseket együtt vizsgálta¹⁴⁹, és egységes értelmezést adott arra nézve, hogy a 2000/78/EK irányelv keretében miként vehetők figyelembe a nemzeti alkotmányos garanciák.

A Bíróság megállapította, hogy a közvetetten a valláson vagy meggyőződésen alapuló eltérő bánásmód megfelelőségének vizsgálata során figyelembe kell venni az alapvető jogokat, így különösen a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadságot, valamint a vállalkozás szabadságát is. E jogok között megfelelő egyensúlyt kell teremteni, amely az arányosság elvének alkalmazásával valósul meg¹⁵⁰.

A Bíróság továbbá hangsúlyozta, hogy a tagállamok bizonyos mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek e jogok összehangolása során, figyelemmel saját alkotmányos hagyományaikra¹⁵¹. Ennek keretében a vallásszabadságot védő nemzeti rendelkezések,

¹⁴⁸ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 42. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁴⁹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 79. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁵⁰ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 81-84. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁵¹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 86-88. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

amennyiben magasabb szintű védelmet biztosítanak, a 2000/78/EK irányelv 8. cikk (1) bekezdése szerinti kedvezőbb szabályoknak minősülhetnek, és így figyelembe vehetők a közvetett megkülönböztetés igazolhatóságának vizsgálata során¹⁵².

A második kérdés első fele és a harmadik kérdés kapcsán a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy annak megválaszolása nem szükséges¹⁵³, mivel az első kérdésre adott válasz már iránymutatást adott a jogvita eldöntéséhez.

4.4. Az ügyekkel kapcsolatos következtetések

A WABE kontra IX, valamint az MH kontra MJ ügyek egyesített elbírálása az Európai Unió Bírósága részéről olyan átfogó és többretegű jogértelmezési keretet eredményezett, amely a vallásszabadság és a munkáltatói semlegességi politika közötti viszonyt egységes, ugyanakkor differenciált szempontrendszer alapján határozza meg. Az ítélet megerősíti, hogy a 2000/78/EK irányelv által biztosított védelem középpontjában az egyenlő bánásmód elve áll, amely szerint az irányelv hatálya alá tartozó okok – így különösen a vallás vagy meggyőződés – alapján sem közvetlen, sem közvetett hátrányos megkülönböztetés nem alkalmazható¹⁵⁴. Ugyanakkor a Bíróság világossá teszi, hogy e védelem nem abszolút jellegű, és nem zárja ki a munkáltatók bizonyos, objektív szempontokon alapuló korlátozásainak lehetőségét.

Az ítélet egyik kiindulópontja a közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetés elhatárolása. A Bíróság következetes ítélkezési gyakorlatára támaszkodva megállapította, hogy az olyan belső szabály, amely általános jelleggel tiltja a politikai, világnézeti vagy vallási meggyőződés látható kifejezését, főszabály szerint nem minősül közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek, feltéve, hogy azt a munkáltató ténylegesen általánosan és különbségtétel nélkül alkalmazza valamennyi munkavállalóra¹⁵⁵. Ez a megközelítés abból indul ki, hogy az

¹⁵² C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 89. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁵³ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 91. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁵⁴ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 44. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁵⁵ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 52-54. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

ilyen szabály nem egy konkrét vallási csoportot céloz, hanem formálisan minden meggyőződés külső megnyilvánulását egyformán korlátozza.

Ugyanakkor a Bíróság hangsúlyozza, hogy az ilyen látszólag semleges szabályok a gyakorlatban egyes vallási csoportokat aránytalanul érinthetnek, és így közvetett hátrányos megkülönböztetést eredményezhetnek. Ez különösen azokban az esetekben releváns, amikor egy adott vallás előírásai kifejezetten megkövetelik bizonyos öltözet vagy jelképek viselését, így az érintett személyek számára a szabály betartása ténylegesen a vallási meggyőződésük gyakorlásának korlátozását jelenti. Ezzel összefüggésben az ítélet egyértelművé teszi, hogy a diszkrimináció megítélése során nem elegendő a szabály formális semlegességének vizsgálata, hanem annak tényleges hatását is értékelni kell.

A Bíróság jogértelmezésének központi eleme a munkáltatói semlegességi politika jogszerű célként való elismerése. A döntés szerint a munkáltató azon törekvése, hogy ügyfelei vagy szolgáltatásainak igénybe vevői felé politikailag, világnézetileg és vallásilag semleges arcukat mutasson, főszabály szerint legitim célnak tekinthető¹⁵⁶. Hasonlóképpen jogszerű célnak minősülhet a munkahelyi konfliktusok megelőzése is¹⁵⁷. A Bíróság azonban hangsúlyozza, hogy e célok pusztán deklarálása önmagában nem elegendő a korlátozások igazolásához. A munkáltatónak bizonyítani kell, hogy a semlegességi politika tényleges, valós szükségleten alapul, és annak hiánya konkrét hátrányos következményekkel járna¹⁵⁸.

E követelmény jelentősége abban áll, hogy a Bíróság ezzel elhatárolja a pusztán hipotetikus vagy szubjektív indokokon alapuló korlátozásokat azoktól az esetektől, ahol a semlegességi politika ténylegesen szükséges a vállalkozás működése szempontjából. Ez a megközelítés erősíti a munkavállalók alapjogainak védelmét, miközben nem zárja ki a munkáltatók gazdasági és szervezeti érdekeinek érvényesítését.

¹⁵⁶ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 63. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁵⁷ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 75. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁵⁸ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 64. és 67. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

Az arányosság követelménye az ítéletben különösen hangsúlyos szerepet kap. A Bíróság szerint a vallási jelképek viselésének tilalma csak akkor tekinthető jogszerűnek, ha az alkalmas a kitűzött cél elérésére, és nem haladja meg a feltétlenül szükséges mértéket¹⁵⁹. Ennek keretében vizsgálni kell többek között azt, hogy a szabályt a munkáltató következetesen alkalmazza-e, valamint, hogy léteznek-e enyhébb, a munkavállalókat kevésbé korlátozó alternatívák.

Az ítélet egyik legjelentősebb újítása a részleges tilalmak megítélésével kapcsolatos álláspont. A Bíróság kimondta, hogy az olyan szabályozás, amely kizárólag a „feltűnő és nagy kiterjedésű” jelképek viselését tiltja, különösen problematikus lehet. Az ilyen korlátozás ugyanis aránytalanul érintheti azokat a vallási csoportokat, amelyek számára a nagyobb méretű vagy feltűnő jelképek viselése vallási kötelezettség¹⁶⁰, és ezáltal akár közvetlen hátrányos megkülönböztetéshez is vezethet. Ebből következően a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a semlegességi politika csak akkor igazolható következetesen, ha az a vallási meggyőződés valamennyi látható kifejezésére kiterjed¹⁶¹.

Az ítélet további fontos eleme az alapjogok közötti mérlegelés hangsúlyozása. A vallásszabadság az Alapjogi Charta által védett alapvető jog, amely magában foglalja a vallási meggyőződés nyilvános kifejezésének szabadságát is¹⁶². Ugyanakkor e jog nem abszolút és más alapjogokkal – különösen a vállalkozás szabadságával – ütközhet. A Bíróság álláspontja szerint e konfliktus feloldása során minden esetben konkrét körülményeken alapuló arányossági vizsgálat szükséges, amely biztosítja a versengő jogok közötti megfelelő egyensúlyt.

Ezzel összefüggésben kiemelendő a tagállamok számára biztosított mozgástér. A Bíróság elismerte, hogy a nemzeti jogrendszerek – különösen alkotmányos szinten – magasabb szintű védelmet nyújthatnak a vallásszabadság számára, és ezek a rendelkezések az irányelv

¹⁵⁹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 60., 68-69. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁶⁰ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 72. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁶¹ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 73. 78. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁶² C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 46., 82. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

értelmében kedvezőbb szabályként figyelembe vehetők¹⁶³. Ez lehetővé teszi, hogy a nemzeti bíróságok a konkrét ügyek elbírálása során saját alkotmányos hagyományait is érvényesítsék, ugyanakkor az uniós jog keretein belül maradva.

Összegzésképpen megállapítható, hogy az Európai Unió Bíróságának ítélete egy komplex és kiegyensúlyozott jogértelmezési modellt alakít ki, amely egyszerre törekszik a gazdasági szereplők működési szabadságának és az egyének alapvető jogainak védelmére. A döntés egyik legfontosabb üzenete, hogy a semlegességi politika nem alkalmazható automatikusan vagy általános jelleggel, hanem minden esetben konkrét, bizonyítható szükségességen kell alapulnia, és szigorú arányossági követelményeknek kell megfelelnie.

Saját értékelésem szerint a Bíróság e döntéssel egy olyan kiegyensúlyozó megközelítést választott, amely hosszú távon hozzájárulhat a munkahelyi pluralizmus és tolerancia erősítéséhez, ugyanakkor a gyakorlatban jelentős mérlegelési feladatot ró a nemzeti bíróságokra. Ez a modell ugyan biztosítja a rugalmasságot, de egyben növeli annak kockázatát is, hogy a jogalkalmazás tagállamonként eltérő irányt vegyen, különösen a vallásszabadság védelmének eltérő alkotmányos súlya miatt.

4.5. Az ügy társadalmi megítélése

Az ítélet nemzetközi visszhangja kifejezetten megosztott volt, ami jól illeszkedik a döntés által felvetett alapjogi feszültségekhez. A szakmai és tudományos diskurzus egy része üdvözölte a Bíróság döntését, mivel az világos kritériumokat állított fel a közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetés elhatárolására, valamint megerősítette, hogy a semlegességi politika bizonyos feltételek mellett jogszerű célnak minősülhet¹⁶⁴. Egyes elemzések szerint pozitívumként értékelhető az is, hogy a Bíróság hangsúlyosabban követelte meg a „valós

¹⁶³ C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek WABE és MH Müller Handel 2021.07.15-i ítélet, 89-90. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.02.

¹⁶⁴ Prof. Dr. iur. Johan Callewaert: Freedom to wear visible political, philosophical or religious signs in the workplace: judgment of the CJEU in the case of Wabe and MH Müller Handel, <https://johan-callewaert.eu/freedom-to-wear-visible-political-philosophical-or-religious-signs-in-the-workplace-judgment-of-the-cjeu-in-the-case-of-wabe-and-mh-muller-handel/>, Letöltve: 2025.05.03.

szükségesség” bizonyítását, ami erősítheti a munkavállalók alapjogainak védelmét és korlátozhatja a pusztán formális semlegességi szabályok alkalmazását¹⁶⁵.

Ezzel szemben jelentős kritika is megfogalmazódott. Több jogtudományi és civil elemzés szerint a döntés elszalasztott lehetőség volt arra, hogy a Bíróság mélyebben reflektáljon a semlegesség fogalmának problémáira és annak társadalmi következményeire¹⁶⁶. Kritikusok arra mutattak rá, hogy a semlegességi politikák ténylegesen aránytalanul érintik a vallási öltözködési szabályokat követő – különösen muszlim – nőket, és így a formális egyenlőség ellenére strukturális egyenlőtlenségeket konzerválhatnak¹⁶⁷. A szakirodalomban megjelent olyan álláspont is, amely szerint a Bíróság túl alacsonyra helyezte a közvetett diszkrimináció igazolásának küszöbét, ezáltal gyengítve a vallási alapú diszkriminációval szembeni védelmet¹⁶⁸. Emellett egyes elemzők kifogásolták, hogy a semlegesség, mint munkáltatói cél túlságosan könnyen elfogadhatóvá vált, és így a gazdasági érdekek bizonyos esetekben felülírhatják az egyéni alapjogok érvényesülését¹⁶⁹.

Összességében a nemzetközi sajtó és szakirodalom reakciói azt mutatják, hogy az ítélet egyszerre tekinthető a jogbiztonságot erősítő, dogmatikailag következetes döntésnek, ugyanakkor egyben olyan kompromisszumnak is, amely a vallásszabadság gyakorlati érvényesülése szempontjából továbbra is nyitva hagy alapvető kérdéseket.

5. *Az OP kontra Commune d’Ans ügy*

2023. november 28. napján - a liège-i munkaügyi bíróság¹⁷⁰ (a továbbiakban: a kérdést előterjesztő bíróság) előzetes döntéshozatal iránti kérelmére - az Európai Unió Bírósága újabb

¹⁶⁵ Sumaiyah Kholwadia: EU Headscarf Bans: The CJEU’s missed opportunity for reflection on neutrality in IX v Wabe and MH Müller Handels v MJ, 2024.08.04., <https://ohrh.law.ox.ac.uk/eu-headscarf-bans-the-cjeus-missed-opportunity-for-reflection-on-neutrality-in-ix-v-wabe-and-mh-muller-handels-v-mj>, 2025.05.03.

¹⁶⁶ Sumaiyah Kholwadia: EU Headscarf Bans: The CJEU’s missed opportunity for reflection on neutrality in IX v Wabe and MH Müller Handels v MJ, 2024.08.04., <https://ohrh.law.ox.ac.uk/eu-headscarf-bans-the-cjeus-missed-opportunity-for-reflection-on-neutrality-in-ix-v-wabe-and-mh-muller-handels-v-mj>, 2025.05.03.

¹⁶⁷ Willem Hutten, Nawal Mustafa: Contesting Neutrality Dress Codes in Europe, Open Society Foundations, 2022. március, <https://www.justiceinitiative.org/uploads/f6acb685-d749-48e1-b5e6-597bf73667d4/briefing-paper-contesting-neutrality-03182022.pdf>, Letöltve: 2025.05.02.

¹⁶⁸ Matijn van den Brink: The Protected Grounds of Religion and Belief: Lessons for EU Non-Discrimination Law, Cambridge University Press, 2023.07.06., <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/protected-grounds-of-religion-and-belief-lessons-for-eu-nondiscrimination-law/3F3B60A4A8DD8DB9F72F48D36494414F>, Letöltve: 2025.06.03.

¹⁶⁹ Matijn van den Brink: Pride or Prejudice? The CJEU Judgment in IX v Wabe and MH Müller Handels GmbH, Verfassungsblog On Matters Constitutional, 2021.07.20., <https://verfassungsblog.de/pride-or-prejudice/>, Letöltve: 2025.06.03.

¹⁷⁰ liège-i munkaügyi bíróság, Belgium - Litribunal du travail de Liège

döntést hozott a vallási jelképek, nevezeten az iszlám fejkendő munkahelyen történő viselése kapcsán, melyben főszabályként kimondta, hogy a teljesen semleges közigazgatási környezet kialakítása érdekében a tagállami közigazgatási szervek szabályzatukban megtilthatják a munkavállalók számára a vallási jelképek munkahelyi viselését¹⁷¹. Az alábbiakban ezen ügy részletei kerülnek ismertetésre.

5.1. Az ügy előzményei

Az alapeljárás felperese, OP magánszemély (a továbbiakban: OP) már 2016. április 11. óta dolgozott az ansi önkormányzatnál (a továbbiakban: önkormányzat), ahol 2016. október 11. napján irodavezetővé léptették elő. Irodavezetőként legtöbbször ún. „back-office”¹⁷² típusú munkát látott el, így munkája során nem találkozott a hivatal ügyfeleivel. 2021-ig OP a vallására utaló jelkép viselése nélkül járt be munkahelyére és semmiféle külső jel nem utalt a vallási, világnézeti meggyőződésére, azonban 2021. február 8. napján írásban kérvényezte, hogy munkáltatója 2021. február 22. napjától engedélyezze számára a munkája során iszlám fejkendő viselését¹⁷³.

2021. február 18-án az önkormányzat testületének határozata elutasította OP kérelmét és amíg a vallási jelképek munkahelyi viselésének általános szabályozása kialakításra nem kerül, a határozat ideiglenesen megtiltotta, hogy munkavégzése során OP vallási nézeteire utaló jelképet hordjon. A testület ezt követően meghallgatta OP-t, majd egy újabb határozattal ismételen elutasította az iszlám fejkendő viselésére vonatkozó kérelmet mindaddig, amíg elfogadásra nem kerül egy általános szabályozás a vallási jelképek munkahelyi viseléséről¹⁷⁴.

Az önkormányzat képviselő-testülete 2021. március 29. napján módosította az önkormányzat munkaügyi szabályzatát. A módosított szabályzat a kizárólagos semlegesség értelmében az önkormányzat minden munkavállalója részére megtiltotta, hogy munkavégzése során

¹⁷¹ Court of Justice rules on workplace attire: balancing neutrality and individual religious freedom, EU Law Live, 2023. november 28. <https://eulawlive.com/court-of-justice-rules-on-workplace-attire-balancing-neutrality-and-individual-religious-freedom/> Letöltve: 2023.12.17.

¹⁷² Olyan munkafolyamat, ami a háttér irodákban zajlik. A munka ellátása során a munkavállaló általában nem érintkezik ügyfelekkel, hanem támogató feladatkört lát el, mint például az adminisztráció, HR, menedzsment vagy IT. – Forrás: <https://www.hrportal.hu/jelentese/back-office.html>

¹⁷³ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 12. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁷⁴ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 13-14. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

bármiféle, a vallási vagy világnézeti meggyőződésükre utaló, látható jelképeket viseljen, függetlenül a munkavégzés módjától, vagyis függetlenül attól, hogy munkája ellátása során találkozik-e ügyfelekkel vagy sem¹⁷⁵.

Az önkormányzati szabályzatában többek közt kimondta, hogy „*A munkavállalót a semlegesség elvének, a titoktartási kötelezettségének és a lojalitási kötelezettségének tiszteletben tartása mellett megilleti a véleménynyilvánítás szabadsága.*”, emellett azonban azt is rögzítette, hogy „*A munkavállaló köteles tiszteletben tartani a semlegesség elvét, ami azt jelenti, hogy tartózkodnia kell a hittérítés minden formájától, és nem viselhet olyan látható jelképet, amely felfedheti ideológiai vagy filozófiai hovatartozását, politikai vagy vallási meggyőződését. E szabály kötelező rá nézve mind a nyilvánossággal való kapcsolattartás, mind a feletteseivel és a munkatársaival való kapcsolattartás során.*¹⁷⁶”

5.2. Az alapeljárás

OP a kérdést előterjesztő bíróságnál több eljárást is indított az önkormányzat határozatai és a módosított szabályzat kapcsán. Álláspontja szerint valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés érte, ezért keresetében kérte, hogy az eljáró bíróság állapítsa meg vallásszabadságának megsértését és szüntesse meg a jogsértést¹⁷⁷.

A határozatok kapcsán a kérdést előterjesztő bíróság úgy vélte, hogy OP keresete megalapozott volt és az önkormányzat testületének ideiglenes, fejkendő viselését tiltó határozatainak tartalma közvetett hátrányos megkülönböztetésnek minősült. A megállapítás indoka, hogy ezen tilalom kifejezetten OP iszlám fejkendő viseletére vonatkozott, így az önkormányzat további munkavállalóihoz képest eltérő bánásmódban részesült, mely közvetlenül a vallására vezethető vissza és ezen megkülönböztetés nem lényeges és meghatározó szakmai követelmények

¹⁷⁵ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 15. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁷⁶ Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa, C-148/22. sz. ügy, OP kontra Commune d’Ans, 22. pont, 2023. május 4., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=273313&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3314201> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁷⁷ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 16. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

teljesítése érdekében történt¹⁷⁸. Tekintettel arra, hogy a fenti határozatok ideiglenes döntések voltak, melyek hatálya csak a munkaügyi szabályzat módosításáig állt fenn, a kérdést előterjesztő bíróság a jogsértést a 2021. február 18.¹⁷⁹ és március 29.¹⁸⁰ közötti időszakra vonatkoztatta¹⁸¹.

Az önkormányzat munkaügyi szabályzatának módosításáról a kérdést előterjesztő bíróság megállapította, hogy azt az önkormányzat a köztisztviselők teljes semlegessége kapcsán eszközölte annak érdekében, hogy „mind a köztisztviselők által végzett cselekmények, mind a megjelenésük szigorúan semleges legyen, függetlenül feladataik jellegétől, és attól a kontextustól, amelyben azokat végzik”¹⁸². A módosított szabályzat tartalmát a kérdést feltevő bíróság közvetlen hátrányos megkülönböztetésként értékelte, mivel az látszólag semleges, de az a vallásos alkalmazottakra negatívabb hatást vált ki, mint a nem hívó alkalmazottak számára. Figyelembe vették továbbá az OP által benyújtott képfelvételeket is, melyeken látható, hogy egyes kollégái más, kisebb méretű, ezért nem annyira szembetűnő vallási jelképet viselnek munka közben és bár a módosított munkaügyi szabályzat minden munkavállalóra egyaránt vonatkozott, a visszafogottabb jelképek viselését az önkormányzat mégis megtűrte¹⁸³. Ezen megállapításokra hivatkozva a kérdést feltevő bíróság ideiglenesen engedélyezte OP számára, hogy „back-office” munkavégzése során viselje az általa hordani kívánt iszlám fejkendőt¹⁸⁴. Tekintettel arra, hogy a kérdést feltevő bíróság nem tudta kétséget kizáróan megállapítani, hogy a módosított munkaügyi szabályzat azon része, mely a kizárólagos semlegesség érdekében az önkormányzati szerv minden dolgozója számára, azaz még a „back-office” típusú munkát ellátó munkavállalók számára is tiltja a vallási jelképek viselését, összeegyeztethető-e 2000/78 irányelvben rögzített, valláson vagy meggyőződésen alapuló hátrányos megkülönböztetés

¹⁷⁸ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 17. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁷⁹ Az első egyedi, ideiglenes határozat meghozatalának dátuma.

¹⁸⁰ Az önkormányzati munkaügyi szabályzat módosításának dátuma.

¹⁸¹ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 17. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁸² Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 18. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁸³ Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa, C-148/22. sz. ügy, OP kontra Commune d’Ans, 25. pont, 2023. május 4., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=273313&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3314201> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁸⁴ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 18. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

tilalmával, az eljárást felfüggesztette és előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett a Bíróságnál az alábbi kérdések megválaszolása érdekében¹⁸⁵.

5.3. Az előzetes döntéshozatali eljárásra előterjesztett kérdések

A kérdéseket feltevő bíróság a fentiek alapján felmerült bizonytalanság miatt két kérdés esetében kérte a Bíróságtól a *2000/78 irányelv (2) cikk (2) bekezdésének a) és b) pontja* értelmezését.

A *2000/78 irányelv (2) cikk (2) bekezdése a) pontja* a közvetlen hátrányos megkülönböztetés fennállását rögzíti, miszerint „*a) közvetlen hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha egy személy egy másikhoz képest kedvezőtlenebb elbánásban részesül, részesült vagy fog részesülni egy hasonló helyzetben az 1. cikkben hivatkozott okok bármelyike alapján;*”, a *b) pontja* pedig a közvetett hátrányos megkülönböztetés fennállását definiálja az alábbiak szerint: „*b) közvetett hátrányos megkülönböztetés akkor áll fenn, ha egy látszólag semleges előírás, feltétel vagy gyakorlat egy bizonyos vallású vagy meggyőződésű, egy bizonyos fogyatékoságú, egy bizonyos életkorú vagy egy bizonyos szexuális irányultságú személyt más személyekkel szemben hátrányos helyzetbe hoz*”. A *b) pont* rögzíti a közvetett hátrányos megkülönböztetés kivételeit is, mely szerint nem valósul meg közvetett hátrányos megkülönböztetés, ha „*i. az előírás, feltétel vagy gyakorlat törvényes cél által objektíve igazolható, és a cél elérésére irányuló eszközök megfelelők és szükségesek*”, illetve amennyiben „*ii. bizonyos fogyatékosággal rendelkező személyek vonatkozásában a munkáltatónak vagy bármely más személynek vagy szervezetnek, akire ez az irányelv vonatkozik, a nemzeti jogszabályok értelmében megfelelő intézkedéseket kell hoznia az 5. cikkben meghatározott elvekkel összhangban, hogy megszüntesse az ilyen előírásból, feltételből vagy gyakorlatból eredő hátrányokat*”¹⁸⁶.

A kérdést feltevő bíróság az alapügy tényállása és a fenti irányelv vonatkozásában az alábbi kérdések megválaszolását kérte a Bíróságtól:

„*1) A [2000/78] irányelv 2. cikke (2) bekezdésének a) és b) pontját lehet-e úgy értelmezni, hogy az feljogosítja a közigazgatási szervet arra, hogy egy teljesen semleges közigazgatási*

¹⁸⁵ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 19-20. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁸⁶ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról, (2) cikk (2) bekezdés a)-b) pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32000L0078> Letöltve: 2023.10.01.

környezetet alakítson ki, és ebből következően megtiltsa a személyi állomány valamennyi tagja számára [olyan jelképek viselését, amely felfedheti a vallási meggyőződést], függetlenül attól, hogy közvetlen kapcsolatba kerülnek-e az ügyfelekkel, vagy sem?

2) *A [2000/78] irányelv 2. cikke (2) bekezdésének a) és b) pontját lehet-e úgy értelmezni, hogy az feljogosítja a közigazgatási szervet arra, hogy egy teljesen semleges közigazgatási környezetet alakítson ki, és ebből következően megtiltsa a személyi állomány valamennyi tagja számára [olyan jelképek viselését, amely felfedheti a vallási meggyőződést], függetlenül attól, hogy közvetlen kapcsolatba kerülnek -e az ügyfelekkel, vagy sem, még abban az esetben is, ha e semlegességen alapuló tilalom vélhetően többségében nőket érint, tehát nemen alapuló leplezett hátrányos megkülönböztetésnek minősülhet?*¹⁸⁷”

A kérdést feltevő bíróság az első kérdés kapcsán tulajdonképpen arra keresi a választ, hogy az önkormányzat módosított munkaügyi szabályzata valláson vagy meggyőződésen alapuló közvetett vagy közvetlen hátrányos megkülönböztetést valósít-e meg vagy az önkormányzat azon szándéka, mely szerint a teljesen semleges közigazgatási környezet kialakítására törekszik és ennek érdekében, bármiféle különbségtétel nélkül, minden munkavállaló számára megtiltja, hogy a munkahelyén olyan jelképet vagy szimbólumot viseljen, ami mások számára láthatóvá teszi a munkavállaló vallási meggyőződését, megfelel az irányelv hivatkozott rendelkezéseinek. A Bíróság az első kérdés vonatkozásában arra a következtetésre jutott, hogy az önkormányzat módosított munkaügyi szabályzata a 2000/78 irányelv (2) cikk (2) bekezdés b) pont i. alpontja értelmében jogszerű¹⁸⁸. Döntését az alábbiakból vezette le.

A Bíróság a kérdés vizsgálata során először is megállapította, hogy a kérdéses munkaügyi szabályzat a 2000/78 irányelv hatálya alá tartozik, ugyanis az irányelv 3. cikk (1) bekezdése értelmében az irányelvben rögzítettek „minden személyre alkalmazni kell, mind a köz-, mind a magánszféra vonatkozásában”¹⁸⁹”, ezért az irányelv rendelkezései az önkormányzati munkavállalókra vonatkozó munkaügyi szabályzat esetében is irányadók. A kérdés további

¹⁸⁷ A tribunal du travail de Liège (Belgium) által 2022. március 2-án benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem – OP kontra Commune d’Ans (C-148/22. sz. ügy) <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=vall%25C3%25A1si&docid=259764&pageIndex=0&dclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=765839#ctx1> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁸⁸ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 36. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&dclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁸⁹ A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról, (3) cikk (1) bek., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32000L0078> Letöltve: 2023.10.01.

vizsgálata során a Bíróság korábbi ítélezését vette alapul és visszautalt a WABE és MH Müller Handel¹⁹⁰, illetve a G4S Secure Solutions¹⁹¹ ítéletekre, melyekben a valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés megvalósulását vizsgálta. A G4S Secure Solutions ügyben a Bíróság korábban már tisztázta, hogy amennyiben a vallási meggyőződéssel kapcsolatos jelkép vagy szimbólum viselésének tilalma minden munkavállalóra egyaránt, különbségtétel nélkül vonatkozik, nem valósul meg a valláson vagy meggyőződésen alapuló közvetlen hátrányos megkülönböztetés¹⁹². A WABE és MH Müller Handel ítéletből látható, hogy a Bíróság értelmezésében akkor valósul meg valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés, ha a vallási szimbólumot tiltó szabályozás a munkavállalókra vagy a vallási szimbólumokra nem egységesen vonatkozik. A vallási szimbólumok viselését tiltó szabályozás pedig a 2000/78 irányelvnek megfelel abban az esetben, ha az ilyen jelkép hordását tiltó szabályozás általános módon és különbségtétel nélkül kerül alkalmazásra¹⁹³. Ezen indokolást támasztja alá az az érvelés, hogy bárki számára adott, hogy valláshoz tartozzon vagy valamely meggyőződés szerint éljen, ezért egy általános, mindenki számára azonos tilalmú szabály nem vezet eltérő bánásmódhoz¹⁹⁴. A Bíróság álláspontja szerint a kérdést feltevő bíróságok azonban meg kell vizsgálnia, hogy az önkormányzat módosított munkaügyi szabályzata az általános, mindenkire vonatkozó megfogalmazása ellenére hozhatja-e hátrányosabb helyzetbe egy bizonyos vallást gyakorló munkavállalóit és ezáltal OP-t, és amennyiben igen, meg kell állapítani a valláson alapuló közvetett hátrányos megkülönböztetés fennállását, ugyanis a Bíróság tárgyi döntése és korábbi ítélezési gyakorlata szerint, ha a látszólag semleges szabályozás valamely valláshoz tartozókat a semleges és általános jellege ellenére is hátrányosabb helyzetbe hoz a más vallást

¹⁹⁰ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, IX kontra WABE, valamint MH Müller Handels GmbH és MJ, C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.12.

¹⁹¹ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-157/15. sz. ügy, Samira Achbita kontra G4S Secure Solutions NV, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=188852&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5565251> Letöltve: 2023.10.12.

¹⁹² Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-157/15. sz. ügy, Samira Achbita kontra G4S Secure Solutions NV, 29-32. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=188852&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5565251>, Letöltve: 2023.10.12. és Az Európai Unió Bíróságának ítélete, IX kontra WABE, valamint MH Müller Handels GmbH és MJ, C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek, 52. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.12.

¹⁹³ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, IX kontra WABE, valamint MH Müller Handels GmbH és MJ, C-804/18. és C-341/19. sz. egyesített ügyek, 52-55. pont <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244180&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2174235> Letöltve: 2023.10.12.

¹⁹⁴ Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa, C-148/22. sz. ügy, OP kontra Commune d'Ans, 51. pont, 2023. május 4., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=273313&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3314201> Letöltve: 2023.12.14.

gyakorlókhoz képest, az a 2000/78 irányelv 2. cikk (2) bekezdés b) pontja alapján értelmében közvetett hátrányos megkülönböztetésnek minősül, kivéve, ha az objektíve igazolható törvényes cél indokolja¹⁹⁵. A Bíróság az alapügy kapcsán úgy véli, hogy az önkormányzat módosított munkaügyi szabályzatának célja a közszolgáltatás semlegességének kifejezése, melyet a belga alkotmány 10. és 11. cikke a pártatlanság és semlegesség elve alapján¹⁹⁶ garantál, azonban annak vizsgálata, hogy az önkormányzat a fenti célt valóban egységesen és konzekvensen követeli-e a teljes személyi állomány tekintetében, már a kérdést feltevő bíróság feladata¹⁹⁷.

A fenti indokolás és Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa alapján¹⁹⁸ a Bíróság az első kérdés megválaszolásául az alábbi értelmezést adta:

„a 2000/78 irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontját úgy kell értelmezni, hogy valamely önkormányzat azon belső szabálya, amely általános jelleggel és különbségtétel nélkül megtiltja ezen önkormányzat személyi állományának tagjai számára, hogy a munkahelyen láthatóan viseljenek bármilyen, többek között filozófiai vagy vallási meggyőződésre utaló jelképet, igazolható az említett önkormányzat azon szándékával, hogy a saját körülményeire tekintettel egy teljesen semleges közigazgatási környezetet hozzon létre, amennyiben e szabály e körülményekre tekintettel megfelelő, szükséges és arányos, valamint figyelembe veszi a különböző, szóban forgó jogokat és érdekeket.”¹⁹⁹

Anthony M. Collins főtanácsnok értelmezése szerint a kérdést feltevő bíróság a második kérdésével voltaképpen arra kér választ a Bíróságtól, hogy a 2000/78 irányelv 2. cikk (2) bekezdés a) és b) pontja értelmében megfelelő-e az önkormányzat módosított szabályzata abban az esetben, ha előírt, vallási jelképek viselésére vonatkozó általános tilalom a semlegessége

¹⁹⁵ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 27-30. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁹⁶ La Constitution Belge, Art. 10-11. https://www.senate.be/doc/const_fr.html Letöltve: 2023.12.19.

¹⁹⁷ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 38. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁹⁸ Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa, C-148/22. sz. ügy, OP kontra Commune d’Ans, 94. pont, 2023. május 4., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=273313&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3314201> Letöltve: 2023.12.14.

¹⁹⁹ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d’Ans, 41. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

ellenére nagyobb arányban hat a nőkre, vagy az ezáltal minősül-e nemi alapon történő közvetett hátrányos megkülönböztetésnek²⁰⁰.

A főtanácsnok álláspontja alapján a kérdést feltevő bíróság előzetes döntéshozatalra utaló határozata nem felel meg a követelményeknek, ezért a második kérdés vizsgálata szükségtelen²⁰¹. A főtanácsnok indokolásában egyrészt arra hivatkozik, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló határozat nem vizsgálja, hogy a jelen ügyben esetlegesen megvalósulhat-e közvetett hátrányos megkülönböztetés nemi alapon, továbbá nem indokolja, hogy miért kéri a Bíróságtól az irányelv e szempont alapján történő értelmezését²⁰².

A Bíróság nagytanácsa a második kérdést nem vizsgálta, tekintettel arra egyrészt, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló határozat tartalmából nem derül ki, hogy a kérdést feltevő bíróság miért tartja azt relevánsnak a jogvita eldöntése szempontjából, ezért az nem felel meg az eljárási szabályzatnak²⁰³.

5.4. Az ítélet összegzése és jelentősége

Az OP kontra Commune d'Ans ügyben a Bíróság végső soron kimondta, hogy egy önkormányzat vagy közigazgatási szerv a belső munkaügyi szabályzatában megtilthatja minden munkavállalója számára – függetlenül attól, hogy az adott személy munkájának ellátása során érintkezik-e ügyfelekkel²⁰⁴, hogy munkahelyén látható módon viseljen bármiféle vallási vagy filozófiai meggyőződésre utaló jelképet, ha a tilalom különbség tétel nélkül és általános a teljes

²⁰⁰ Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa, C-148/22. sz. ügy, OP kontra Commune d'Ans, 31. pont, 2023. május 4.,

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=273313&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3314201> Letöltve: 2023.12.14.

²⁰¹ Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa, C-148/22. sz. ügy, OP kontra Commune d'Ans, 35. és 39. pont, 2023. május 4.,

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=273313&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3314201> Letöltve: 2023.12.14.

²⁰² Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa, C-148/22. sz. ügy, OP kontra Commune d'Ans, 36-38. pont, 2023. május 4.,

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=273313&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3314201> Letöltve: 2023.12.14.

²⁰³ Az Európai Unió Bíróságának ítélete, C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d'Ans, 43-50. pont, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=280183&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=458783> Letöltve: 2023.12.14.

²⁰⁴ Ónody M. Gyula: Betilthatják a keresztet, iszlám fejkendőt, kipát az európai munkáltatók, AC News, 2023.11.29., https://acnews.hu/betilthatjak-a-keresztet-izlam-fejkendot-kipat-munkaltatok/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=betilthatjak-a-keresztet-izlam-fejkendot-kipat-munkaltatok Letöltve: 2023.12.17.

személyi állományra vonatkozik, továbbá, ha az adott önkormányzat vagy közigazgatási szerv igazolni tudja, hogy a tilalom a semleges közigazgatási környezet kialakításának célját szolgálja, valamint szükséges és arányos korlátozást jelent a munkavállalók vallásszabadsághoz való jogában²⁰⁵.

Az ítélet jelentősége, hogy amennyiben a fenti feltételeknek és korlátozásoknak megfelelően teszi, a munkáltató általánosan és teljes mértékben megtilthatja a munkavállalói számára a látható vallási vagy filozófiai jelképek viselését a munkahelyen²⁰⁶. A szabályozásra vonatkozó feltétel, miszerint általánosan és mindenkre vonatkozóan kell lennie, azt jelenti, hogy mindenki munkavállalóra és az összes vallási és világnézeti meggyőződésre egyaránt vonatkoznia kell, az alól kivételt tenni nem lehet sem bizonyos munkavállalókra tekintettel, sem pedig a vallások és az azokhoz kapcsolódó szimbólumok tekintetében.

A Bíróság döntése természetesen nem jelenti azt, hogy a vallási és filozófiai jelképek viselését a munkahelyeken tiltani lenne szükséges. A munkáltató továbbra is dönthet úgy, hogy megengedi munkavállalói számára vallási nézeteik és hovatartozásuk kifejezését különböző vallási jelképek viselésén keresztül, azonban ebben az esetben is minden munkavállalónak általánosan, egységesen és teljeskörűen szükséges megadni az engedményt függetlenül a vallás fajtájától, a viselt jelkép méretétől és típusától²⁰⁷.

A Bíróság az ügyet és az előzetesen döntéshozatali eljárásra előterjesztett kérdéseket kollektív szinten vizsgálta, azaz az önkormányzat munkavállalóinak egésze tekintetében vizsgálta, hogy a módosított munkaügyi szabályzat következtében részesül-e valamely munkavállaló eltérő bánásmódban és ezáltal hátrányos megkülönböztetésben²⁰⁸. Annak eldöntése és ellenőrzése, hogy a jogszerűséget biztosító fenti követelmények teljesülnek-e, azaz a szabályozás célhoz kötött, arányos és szükséges, illetve akár a tilalom, akár az engedmény esetén általános,

²⁰⁵ C-148/22. sz. ügy OP kontra Commune d'Ans, A Bíróság ítélete (nagytanács), 2023. november 28., Összefoglalás, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=vall%25C3%25A1si&docid=280184&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=383346#ctx1> Letöltve: 2023.12.14.

²⁰⁶ Matthias Fuchs: EU-GERICHT ENTSCHIED:Arbeitgeber darf Kopftuch ohne Ausnahme verbieten, 2023.11.28., Kronen Zeitung, <https://www.krone.at/3179631> Letöltve: 2023.12.16.

²⁰⁷ Flori Anna: Lehet tiltani a vallási szimbólumok munkahelyi viselését, de akkor az mindenkre vonatkozik, Euronews, 2023.11.29., <https://hu.euronews.com/2023/11/29/vallas-szimbolum-europai-unio-kozalkalmazott-iszlam-zsido-keresztény>, Letöltve:2023.12.16.

²⁰⁸ Prof. Dr. iur. Johan Callewaert: Luxembourg not the end of the story on freedom of religion in the workplace? Judgment of the CJEU in the case of Commune d'Ans, 2023.12.22., <https://johan-callewaert.eu/luxembourg-not-the-end-of-the-story-on-freedom-of-religion-in-the-workplace-judgment-of-the-cjeu-in-the-case-of-commune-dans/> Letöltve: 2023.12.27.

egységes és mindenki vonatkozó szabályozás került kialakításra, a nemzeti bíróságok feladata²⁰⁹.

6. *Francia esetek – vallási jelképekkel kapcsolatos viták Franciaországban*

Franciaországban a szekularizáció elve, amelyet a „laïcité²¹⁰” kifejezés jelöl, kiemelkedő jelentőséggel bír a vallási és állami viszony szabályozásában²¹¹. Az 1905-ös törvény²¹² világosan kimondja az állam és az egyházak teljes elválasztását, megteremtve azt az alapelvet, hogy az állam valamennyi vallással szemben semleges álláspontot köteles képviselni. Ennek közvetlen következménye, hogy a vallási szimbólumok nyilvános helyeken, különösen közintézményekben, nem jelenhetnek meg. A közhatalom és a vallás ilyen szigorú elkülönítése ugyanakkor számos társadalmi és jogi vitát generált, mivel ez a tilalom az állampolgárok részéről gyakran ütközik a vallás szabad kifejezésének igényével. A francia laïcité-modell sajátossága, hogy a vallási semlegességet nem pusztán az állam intézményeire, hanem bizonyos esetekben a közsférában megjelenő egyének magatartására is kiterjeszti. A francia Alkotmánytanács és az Államtanács gyakorlata szerint a laïcité egyszerre jelenti az állam vallási semlegességét, a vallásszabadság biztosítását, valamint a közhatalom vallási befolyástól való mentességét²¹³. E modell következtében Franciaország az európai államok között az egyik legszigorúbb megközelítést alkalmazza a vallási jelképek nyilvános megjelenítésével kapcsolatban.

Az állami semlegesség gyakorlati érvényesítését jól illusztrálják a különböző jogszabályok és bírósági ítéletek.

Az egyik legismertebb példája annak, hogyan próbálja a francia állam fenntartani az oktatási intézmények semlegességét, egy 2004-es törvény²¹⁴, amely megtiltja az állami iskolákban a

²⁰⁹ Uniós bíróság: közigazgatási szervek megtilthatják a vallási jelképek munkahelyi viselését, Magyar Hírlap, 2023. november 28., <https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20231128-unios-birosag-kozigazgatasi-szervek-megtilthatjak-a-vallasi-jelkepek-munkahelyi-viseleset>, Letöltve: 2023.12.17.

²¹⁰ laïcité – szekularizmus, világiasság, világiak

²¹¹ Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban. 2019., Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft., <https://doi.org/10.55413/9789632958576> Letöltve: 2024. 01. 29.

²¹² Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Eglises et de l'Etat, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGISCTA000006085397> Letöltve: 2024.10.21.

²¹³ Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Eglises et de l'Etat., 1-2. cikk, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT00000508749>, Letöltve: 2024.10.22.

²¹⁴ LOI n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT00000417977> Letöltve: 2024.11.28.

„feltűnő vallási jellegű szimbólumok”, azaz például a kereszt, a hidzsáb²¹⁵ vagy a kipa²¹⁶ viselését. A jogalkotó indokolása szerint a szabályozás célja az oktatási intézmények vallási és politikai semlegességének biztosítása, valamint a tanulók közötti egyenlőség védelme volt.

Tekintettel arra, hogy a törvény nem tartalmazott részletes felsorolást a vallási jelképekről, hanem a feltűnő vallási jelképek fogalmának használatával teret adott az értelmezésnek, továbbra is adódtak problémák abból, hogy egyes diákok vallási öltözetet hordtak az iskolában. Ilyennek volt például az abaja²¹⁷, melynek betiltására 2023. augusztusában került sor egy, a miniszter által az iskoláknak címzett levélben²¹⁸. Míg a vallási viseletek és jelképek tilalmát előíró szabályozás kapcsán a társadalom elfogadóbb volt, addig az abaja betiltása számos társadalmi és politikai vitát generált, ugyanis azt a viselői és a Muszlim Hit Francia Tanácsa is pusztán egy szokványos közel-keleti viseletnek tekintik, nem pedig vallási jelképnek²¹⁹.

Az abaja tilalmával összefüggésben a francia Államtanács²²⁰ 2023 szeptemberében megerősítette a tilalom jogszerűségét, kimondva, hogy az adott öltözet a konkrét társadalmi kontextusban vallási hovatartozás kifejezésére alkalmas viseletként értékelhető, ezért az állami oktatás semlegességének biztosítása érdekében korlátozható²²¹. Az ügy jelentős társadalmi vitát váltott ki, mivel ellenzői szerint a szabályozás elsősorban a muszlim közösségeket érinti, és ezáltal közvetetten diszkriminatív hatást gyakorolhat.

Az oktatásban tett korlátozások mellett, a francia állam 2010-ben egy törvénnyel²²² betiltotta az arcot eltakaró ruházat közterületen történő viselését, arra hivatkozva, hogy ez a közrend, a

²¹⁵ Egy négyzet vagy téglalap alakú kendő vagy sál, amit a nők a fejük köré tekernek fejkendőként, ezzel eltakarva a nyakukat és a hajukat, ugyanakkor a hidzsáb használatakor az arc szabadon marad. Forrás: A Glossary of Islamic Clothing, <https://www.learnreligions.com/islamic-clothing-glossary-2004255> Letöltve: 2023.09.14.

²¹⁶ Kipa jelentése: A kippa egy lapos, kör alakú fejfedő anyagból vagy bőrből, amit általában zsidó férfiak viselnek. Forrás: Was ist eine Kippa? 2018.04.25. <https://www.spiegel.de/panorama/kippa-was-ist-das-eigentlich-a-1204792.html> Letöltve: 2023.10.20.

²¹⁷ Az abaja egy olyan viselet, amelyet a muszlimák úgynevezett köpenyként viselnek. Célja, hogy a díszes ruhákat elfedjék, ezáltal óvva őket az ellenkező nem vizslató pillantásaitól. Forrás: Abaja stílusok, 2009.08.10., <https://iszlaam.wordpress.com/2009/08/10/abaja-stilusok/> Letöltve: 2024.09.18.

²¹⁸ French education minister announces ban on Islamic abayas in schools, France24, 2023.08.27., <https://www.france24.com/en/europe/20230827-french-education-minister-announces-ban-on-islamic-abayas-in-schools> Letöltve: 2024.10.28.

²¹⁹ Már az abaja is tilos a francia iskolákban, nem csak a hidzsáb, 2023.08.28., <https://www.vg.hu/kozelet/2023/08/mar-az-abaja-is-tilos-a-francia-iskoolakban-nem-csak-a-hidzsab>, Letöltve: 2024.10.19.

²²⁰ Conseil d'État

²²¹ Conseil d'État, Ordonnance du 7 septembre 2023, n° 487891, <https://www.conseil-etat.fr/fr/arianeweb/CE/decision/2023-09-07/487891>, Letöltve: 2024.10.29.

²²² LOI n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000022911670>, Letöltve: 2024.10.27.

közbiztonság, illetve a „társadalmi összetartás” védelmét szolgálja. Bár a jogszabály alapvetően vallási szempontból semlegesnek tekinthető, megállapítható, hogy a tilalom a burka és a nikáb²²³ közterületen történő viselésére vonatkozott, ugyanis ezek azok a tipikus nyilvános viseletek, melyekre ráillik az arcot eltakaró ruházat leírás, ezért a szabályozás ellenérzéseket váltott ki a muszlim hívőkben és azt túlzott állami beavatkozásként élték meg²²⁴.

A burka és a nikáb közterületen történő viselésére vonatkozó tilalom kapcsán S.A.S. francia állampolgárságú muszlim nő az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult. Álláspontja szerint ezzel a törvénnyel a francia állam megsérti az az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8., 9. és 10. cikkét, azaz a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogát, a vallásszabadsághoz való jogát és a véleménynyilvánítási szabadságát²²⁵. Az S.A.S. v. France ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága megerősítette a jogszabály érvényességét, megállapítva, hogy a törvény nem diszkriminatív, és elsősorban a laicitás, illetve a közösségi érdek, mint a közbiztonság, közrend, egészségügy, továbbá mások jogainak és szabadságának érvényre juttatását célozza²²⁶.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a teljes arcelfedést tiltó szabályozás kétségtelenül korlátozza a vallásszabadság gyakorlását, azonban Franciaország széles mérlegelési mozgástérrel rendelkezik annak meghatározásában, hogy milyen feltételek szükségesek a társadalmi együttélés biztosításához. A döntést számos nemzetközi emberi jogi szervezet bírálta, mivel álláspontjuk szerint a szabályozás aránytalanul érinti a muszlim nőket, és a vallási kisebbségek társadalmi marginalizációjához vezethet.

A szekularizáció tényerése az elmúlt években több társadalmi és politikai vitához is vezetett Franciaországban. Ilyen volt például a 2011-ben és azóta is időnként megújuló burkini-vita²²⁷, melyet az váltott ki, hogy több francia város helyi rendeletekkel próbálta kitiltani a burkinit a

²²³ A nikáb egy olyan arctakaró ruhadarab, amiben csak a viselőjének szemei maradnak láthatóak, az arc és a fej többi részét eltakarja, beleértve a haját is. A burka a legtöbbit takaró viselet. Eltakarja a teljes testet és arcot, még a viselő szemét is elfedi és csak egy hálós részen keresztül teszi lehetővé viselőjének a kilátást. Forrás: A Glossary of Islamic Clothing, <https://www.learnreligions.com/islamic-clothing-glossary-2004255> Letöltve: 2023.09.14.

²²⁴ Iván András: Betiltják a burkát Franciaországban, 2010.07.14., https://index.hu/kulfold/2010/07/14/emnyi_erovel_papirzacskot_is_huzhat_a_fejere/ Letöltve:2024.11.20.

²²⁵ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről, 8. Cikk, 9. Cikk, 10. Cikk, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv>

²²⁶ Case Summary of S.A.S. v. France [2014] ECHR 695, 2019.06.25., <https://www.lawteacher.net/cases/sas-v-france.php> Letöltve:2024.12.03.

²²⁷ Kakuk Lili: Kendőzetlen igazság, Arsboni, 2017.08.08., <https://arsboni.hu/a-kendozetlen-igazsag-2/> Letöltve:2024.10.15.

strandokról, illetve több uszoda használati szabályzatában tiltotta be a ruhadarab használatát a higiénia, a közrend és a laicité védelmére hivatkozva.

A burkini-tilalmak ügyében a francia Államtanács 2016-ban kimondta, hogy a helyi önkormányzatok csak abban az esetben korlátozhatják az ilyen viselet használatát, ha annak viselése bizonyíthatóan veszélyezteti a közrendet. A pusztán vallási vagy ideológiai megfontolásokon alapuló tiltás önmagában nem elegendő a szabadságjogok korlátozására²²⁸.

Tekintettel arra, hogy a keresztény vallási jelképek kevésbé nagy kiterjedésűek, mint a muszlimok által viselt vallási ruhadarabok, a keresztényeket a laicitás elvének érvényre juttatása során kevesebb korlátozás sújtja Franciaországban az iszlám vallást gyakorlókhoz képest. A formálisan semleges szabályozások tényleges hatásukban gyakran aránytalanul érintik a muszlim közösségeket, különösen a muszlim nőket, akik vallási meggyőződésükből fakadóan látható vallási viseletet hordanak.

Ennek ellenére heves viták forrásává vált a keresztény szimbólumok állami intézményekből történő eltávolítása is. Gyakori problémaként merül fel, hogy a semlegesség fenntartása érdekében az iskolákban vagy más közintézményekben, illetve közterületeken a régóta kitett keresztet, képeket vagy más vallási jelképeket eltávolítatják. Ezen intézkedések pedig újra felvetik a vallásszabadság, a kulturális örökség és az állami intézmények világnézeti semlegességének egymáshoz való viszonyát.

Az egyik legnagyobb nyilvánosságot kapott eset, mely nemzetközi szinten is nagy felháborodást keltett, Szent II. János Pál Ploërmelben található emlékművével volt kapcsolatos, amelynek tetejéről eltávolították a keresztet az 1905-ös törvényre hivatkozással. Az 1905-ös törvény egyértelműen kimondja, hogy tilos bármilyen vallási jelképet elhelyezni a középületeken vagy a közterületeken, a törvény tiltása alól azonban kivételt képeznek a vallási épületek, a temetői sírhelyek, a múzeumok és emlékművek, továbbá a törvény tilalma nem érintette a már kihelyezett vallási jelképeket, szimbólumokat²²⁹.

²²⁸ Conseil d'État, Ordonnance du 26 août 2016, Ligue des droits de l'homme et autres, n° 402742, <https://www.legifrance.gouv.fr/ceta/id/CETATEXT000033070536/>, Letöltve: 2024.10.15.

²²⁹ Soós Eszter Petronella: Miért szedeti le a francia Államtanács a keresztet II. János Pál szobráról?, 2017.11.02. <https://tev.hu/miert-szedeti-le-francia-allamtanacs-keresztet-ii-janos-pal-szobrarol/> Letöltve: 2024.10.29.

Tekintettel arra, hogy az érintett emlékmű jóval az 1905-ös törvénnyel bevezetett tilalom után, közterületre került kihelyezésre, a francia Államtanács²³⁰ kereszt eltávolítását elrendelő határozata teljes mértékben indokoltnak tekinthető²³¹ volt, azonban mind a francia, mind pedig a nemzetközi keresztény vallási közösséget felzaklatta a kereszt eltávolítására vonatkozó döntés.

A kereszt mellett számos társadalmi kiállás is indult, mint például a #MontreTaCroix²³² akció, melynek keretében arra ösztönözték a közösségi média használókat, hogy Franciaország területén található keresztokról töltsenek fel képeket az online közösségi felületekre. Több ország felajánlotta emellett, hogy befogadja a lebontásra kerülő keresztet, erre azonban nem kellett, hogy sor kerüljön, mivel a település polgármestere ragaszkodott hozzá, hogy a kereszt Ploërmelben kerüljön új helyszínre²³³.

7. Olaszország és a vallási szimbólumok megjelenítése a közintézményekben – a Lautsi kontra Olaszország ügy

Olaszország esetében a vallásszabadság és a vallási szimbólumok nyilvános megjelenítésének megítélése eltér a szigorú francia szekularizációs modelltől, hiszen, az állam semlegességének hangsúlyozása mellett, a jogszabályaikban is elismerik a keresztény kulturális örökség történelmi fontosságát. Az olasz alkotmányos rendszerben a szekularizmus („laïcité”) nem az államnak a vallással szembeni teljes közömbösségét jelenti, hanem a vallási pluralizmus és a vallásszabadság biztosítását²³⁴.

A keresztény szimbólumok használatához kapcsoló egyik legfontosabb döntés a Lautsi v. Olaszország ügy ítélete, amelyben Soile Lautsi, egy olasz édesanya kifogásolta, hogy gyermekei osztálytermeiben keresztet találhatók a falon, melyeket kérésének ellenére sem távolítottak el. Ezért panaszával a nemzeti bírósághoz, majd annak elutasító döntését követően

²³⁰ A Francia Államtanács (Conseil d'État) Franciaország legfelsőbb közigazgatási bírósága és a kormány jogi tanácsadó testülete, amely felügyeli a közigazgatási döntések jogszerűségét és véleményezi a törvényjavaslatokat. Forrás: <https://www.conseil-etat.fr/qui-sommes-nous/le-conseil-d-etat>

²³¹ Camille Adaoust: "Cette décision n'a rien de rigoriste" : l'Observatoire de la laïcité répond à la polémique sur le retrait d'une croix à Ploërmel, 2017.10.30., France Télévisions, https://www.francetvinfo.fr/societe/religion/laicite/cette-decision-n-a-rien-de-rigoriste-l-observatoire-de-la-laicite-repond-a-la-polemique-sur-le-retrait-d-une-croix-a-ploermel_2444508.html Letöltve:2024.11.29.

²³² Jelentése: Mutasd a keresztet.

²³³ Franciaországban marad II. Szent János Pál pápa szobra, 2017.11.23., <https://www.nool.hu/orszag-vilag/2017/11/franciaorszagban-marad-ii-szent-janos-pal-papa-szobra>, Letöltve:2024.11.24.

²³⁴ 1989. április 12-i (203. sz.) az állami iskolákban folytatott katolikus hitoktatás nem kötelező jellegét megkérdőjelező ügyben hozott ítélet, Corte Costituzionale

az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult²³⁵. Lautsi asszony úgy vélte, hogy az iskolai keresztnek sértik az Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. cikkében biztosított vallásszabadságot. Lautsi asszony kérelmében emellett arra is hivatkozott, hogy a feszületek jelenléte sérti az első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkében biztosított oktatáshoz való jogot, különösen a szülők azon jogát, hogy gyermekeik nevelését saját vallási és világnézeti meggyőződésüknek megfelelően biztosítsák²³⁶.

Az ügy történeti háttérének jelentőségét mutatja, hogy az olasz jogrendszerben a kereszt tanterekben történő kifüggesztésének kötelezettsége már a 19. század végétől jelen volt. A későbbi – különösen a fasizmus időszakában elfogadott – jogszabályok tovább erősítették ezt a gyakorlatot. Az 1924-es királyi rendelet előírta a kereszt és a király portréjának kifüggesztését minden osztályteremben, míg az 1928-as szabályozás a keresztet az iskolai felszerelés kötelező elemének minősítette²³⁷. A későbbi alkotmányos fejlődés ellenére ezek a rendelkezések formálisan hatályban maradtak, és az oktatási hatóságok továbbra is ezekre hivatkoztak a kereszt kifüggesztésének igazolására²³⁸.

A bíróság első ítélete Lautsi asszony javára döntött, kimondva, hogy a kereszt kihelyezésével az olasz állam megsértette a kérelmezők vallásszabadsághoz és az oktatási szabadsághoz fűződő jogát²³⁹. A Kamara hangsúlyozta, hogy az államnak tartózkodnia kell a vallási meggyőzések közvetlen vagy közvetett közvetítésétől különösen olyan környezetben, ahol az érintettek kiszolgáltatott helyzetben vannak, így az állami oktatásban. A Bíróság szerint az osztályterekben kötelezően elhelyezett kereszt „*egy bizonyos vallásos hit jelképének kötelező jellegű elhelyezése*²⁴⁰”, amely sértheti a tanulók és szülei negatív vallásszabadságát²⁴¹.

²³⁵ Lautsi és társai Olaszország elleni ügye (30.814/06.), <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/lautsi-es-tarsai-olaszorszag-elleni-ugye-3081406> Letöltve:2024.12.05.

²³⁶ Nagykamara Lautsi és Társai kontra Olaszország ügy (30814/06. sz. kérelem) ítélet, 47-55. pont, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2011.03.18.

²³⁷ Nagykamara Lautsi és Társai kontra Olaszország ügy (30814/06. sz. kérelem) ítélet, 14-19. pont, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2011.03.18.

²³⁸ Nagykamara Lautsi és Társai kontra Olaszország ügy (30814/06. sz. kérelem) ítélet, 20-24. pont, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2011.03.18.

²³⁹ Koltay András: A semleges Európa és a kereszténység - A Lautsi and others v. Italy ügy tanulságai, <https://real.mtak.hu/145181/1/LautsiKommentar.pdf>, Letöltve: 2024.12.07.

²⁴⁰ Nagykamara Lautsi és Társai kontra Olaszország ügy (30814/06. sz. kérelem) ítélet, 32. pont, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2011.03.18.

²⁴¹ Nagykamara Lautsi és Társai kontra Olaszország ügy (30814/06. sz. kérelem) ítélet, 31-32. pont, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2011.03.18.

Ez a határozat komoly ellenérzést váltott ki Olaszországban, mind a kormány, mind a társadalom szélesebb rétegei körében, ezért az állam fellebbviteli kérelmét követően az ügy a Nagykamara elé került. A Nagykamara megváltoztatta a korábbi döntést és megállapította, hogy a kereszt nem pusztán vallási szimbólum, hanem egyben történelmi és kulturális hagyományokat tükröző jelkép²⁴².

A döntést emellett azzal is indokolta, hogy nem bizonyítható és a kérelmező nem is utalt arra, hogy a kereszt kihelyezésével az államnak bármiféle hittérítő szándéka merült volna fel. A Nagykamara hangsúlyozta továbbá, hogy a kereszt „passzív jelképnek” tekinthető, amely önmagában nem alkalmas indoktrinációra, és nem bizonyítható, hogy közvetlen nyomást gyakorolna a tanulóira²⁴³.

Ezzel az ítélettel a Bíróság kimondta, hogy a kereszt kihelyezése önmagában nem ütközik az Emberi Jogok Európai Egyezményének rendelkezéseibe és elutasította Lautsi asszony és gyermekei panaszát²⁴⁴. A Nagykamara végső következtetése szerint az osztálytermekben elhelyezett kereszt nem sértette sem az Egyezmény 9. cikkét, sem az Első kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkét²⁴⁵.

Az ítélet jelentősége túlmutatott az olasz jogrendszeren, mivel az Emberi Jogok Európai Bíróságának e döntésével megerősítette, hogy a vallási szimbólumok közintézményekben való jelenléte önmagában nem sérti az Egyezményt, amennyiben az nem jár együtt állami indoktrinációval vagy vallási kényszerrel. Az ügy egyúttal rámutatott arra is, hogy az európai államok történelmi, kulturális és alkotmányos hagyományai legitim módon befolyásolhatják a vallásszabadság és az állami semlegesség közötti egyensúly meghatározását²⁴⁶.

8. *A szikh turbánviseléssel kapcsolatos esetek*

²⁴² Nagykamara Lautsi és Társai kontra Olaszország ügy (30814/06. sz. kérelem) ítélet, 66-68. pont, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2011.03.18.

²⁴³ Nagykamara Lautsi és Társai kontra Olaszország ügy (30814/06. sz. kérelem) ítélet, 72. pont, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2011.03.18.

²⁴⁴ Lautsi és társai Olaszország elleni ügye (30.814/06.), <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/lautsi-es-tarsai-olaszorszag-elleni-ugye-3081406> Letöltve:2024.12.05.

²⁴⁵ Nagykamara Lautsi és Társai kontra Olaszország ügy (30814/06. sz. kérelem) ítélet, 76-77. pont, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2011.03.18.

²⁴⁶ Nagykamara Lautsi és Társai kontra Olaszország ügy (30814/06. sz. kérelem) ítélet, 68-72. pont, Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2011.03.18.

A szikhek a 15. század végén Észak-Indiában, a Pandzsáb régióban kialakult monoteista vallási közösség tagjai, akik vallásuk alapítóját, Guru Nánakot követik. A szikh vallás alapvető tanításai közé tartozik az egyetlen Istenbe vetett hit, az emberek közötti egyenlőség, a társadalmi igazságosság és a vallási tolerancia²⁴⁷. A vallás identitásának kiemelkedő eleme az ún. „öt K” rendszere, amelyet a beavatott szikhek kötelesek viselni²⁴⁸. Ezek közé tartozik többek között a kesh²⁴⁹, vagyis a haj vágásának tilalma. A haj érintetlensége a teremtett emberi test tiszteletének és az isteni akarat elfogadásának szimbóluma, ezért a szikh férfiak – és egyes esetekben a nők is – hajukat hosszúra növesztik és turbánnal fedik le.

A turbán²⁵⁰ nem pusztán kulturális vagy etnikai viselet, hanem a vallási identitás és a hit nyilvános kifejezésének egyik legfontosabb szimbóluma, amely a méltóságot, az önfegyelmet, az egyenlőséget és a közösséghez tartozást is jelképezi²⁵¹. A szikh vallási előírások szerint a turbán eltávolítása vagy mellőzése súlyos beavatkozást jelenthet a vallási meggyőződés szabad gyakorlásába, ezért annak viselése számos esetben vallásszabadsági és diszkriminációs jogviták tárgyává vált, különösen olyan munkakörökben, ahol a munkavédelmi szabályok bukósisak vagy egyéb fejtvédő kötelező használatát írják elő.

A szikh vallási viselethez kapcsolódó európai jogviták elsősorban a vallásszabadság és az állami semlegesség, illetve a közbiztonsági és munkavédelmi követelmények közötti konfliktusok körében jelentek meg. Az európai esetjogban különösen Franciaország és az Egyesült Királyság gyakorlata vált meghatározóvá, azonban az Emberi Jogok Európai Bírósága is több alkalommal foglalkozott a turbánviselés korlátozásának kérdésével.

8.1. A Mandla kontra Dowell-Lee ügy – a szikh identitás és a turbán jogi elismerése

A szikh vallási viselethez kapcsolódó egyik legjelentősebb európai precedens a *Mandla kontra Dowell-Lee* ügy volt, amelyet az Egyesült Királyságban a House of Lords bírált el 1983-ban. Az ügy központi kérdése az volt, hogy a szikh vallási közösség tagjai részesülhetnek-e az

²⁴⁷ Identity, A public commitment to maintaining the values and ethics of the tradition, including service, compassion, and honesty, The Sikh Coalition, <https://www.sikhcoalition.org/about-sikhs/identity/>, Letöltve: 2026.04.30.

²⁴⁸ The 5K's, Sikh Dharma International, <https://www.sikhdharma.org/topic/the-5ks-3/>, Letöltve: 2026.05.10.

²⁴⁹ Vágatlan haj, amelyet a szikhek érintetlenül hagynak, mivel azt a Teremtő ajándékának tekintik. A hajnak a hitfelfogás szerint a Teremtő által rendelt funkciója van, amely tudományos megközelítésben úgy értelmezhető, mint egyfajta antenna, amely a kozmikus energiát közvetíti az egyén felé.

²⁵⁰ más néven dastar

²⁵¹ What is the significance of the turban?, https://www.worldsikh.org/what_is_the_significance_of_the_turban, Letöltve: 2026.05.08.

etnikai alapú diszkriminációval szembeni jogi védelemben, illetve jogszerűen korlátozható-e a turbán és a hosszú haj viselése egy oktatási intézmény szabályzatára hivatkozással²⁵².

Az ügy alapja, hogy Gurinder Singh Mandla, egy ortodox szikh család gyermeke, nem nyert felvételt a birminghami Park Grove School magániskolába, mert az iskola szabályzata előírta a rövid hajviseletet és tiltotta a fejfedők viselését. A család vallási meggyőződéséből fakadóan azonban Gurinder Singh nem vágatta le haját és turbánt viselt²⁵³.

A Mandla család a Commission for Racial Equality²⁵⁴ támogatásával azzal érvelt, hogy az iskola döntése sérti a Race Relations Act²⁵⁵ rendelkezéseit, mivel a szikhek vallási és etnikai identitása elválaszthatatlan a turbánviseléstől és a hajvágás tilalmától. Az elsőfokú bíróság és a Court of Appeal²⁵⁶ ugyanakkor elutasította a keresetet arra hivatkozva, hogy a szikhek nem tekinthetők „faji csoportnak” az említett törvény alkalmazásában²⁵⁷.

A House of Lords azonban egyhangú döntéssel megváltoztatta az alsóbb fokú bíróságok ítéletét, és kimondta, hogy a szikhek az etnikai csoport fogalma alá tartoznak, ezért jogosultak a diszkriminációval szembeni védelemre. Az ítélet hangsúlyozta, hogy az etnikai származás fogalmát tágan kell értelmezni, és az nem kizárólag biológiai vagy faji származást jelent, hanem olyan közös történelmi, kulturális és vallási identitást is magában foglal, amely egy közösséget más társadalmi csoportoktól megkülönböztet²⁵⁸.

Az ítélet szerint a szikhek olyan közösséget alkotnak, amelyet a közös szokások, hiedelmek, hagyományok és történelmileg kialakult társadalmi identitás különböztet meg más

²⁵² Nandla and another (Appellants) v. Lee and others (Respondents) Judgement, Die Jovis 24° Martii 1983, <https://www.bailii.org/cgi-bin/markup.cgi?doc=/uk/cases/UKHL/1982/7.html&query=Mandla+and+v+and+Dowell+and+Lee&method=boolean>, Letöltve: 2026.05.03.

²⁵³ Mandla (Sewa Singh) and another v Dowell Lee and others [1983] 2 AC 548, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/Microsoft%20Word%20-%20Mandla-1.pdf>, Letöltve: 2025.05.06.

²⁵⁴ Az Egyesült Királyság egyik korábbi, államilag létrehozott egyenlőségi és antidiszkriminációs szervezete volt, amelyet a faji és etnikai alapú hátrányos megkülönböztetés elleni fellépés céljából hoztak létre az 1976-os *Race Relations Act* alapján.

²⁵⁵ Az 1976-os Race Relations Act (ford. Faji Kapcsolatok Törvénye) az Egyesült Királyság átfogó antidiszkriminációs törvénye volt, amely 2010-ig volt hatályban. A törvény a faji alapú megkülönböztetést tiltotta a foglalkoztatás, az oktatás, a lakhatás és a szolgáltatások nyújtása terén.

²⁵⁶ fellebbviteli bíróság

²⁵⁷ Mandla (Sewa Singh) and another v Dowell Lee and others [1983] 2 AC 548, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/Microsoft%20Word%20-%20Mandla-1.pdf>, Letöltve: 2025.05.06.

²⁵⁸ Mandla (Sewa Singh) and another v Dowell Lee and others [1983] 2 AC 548, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/Microsoft%20Word%20-%20Mandla-1.pdf>, Letöltve: 2025.05.06.

csoportoktól, ezért a velük szembeni hátrányos megkülönböztetés etnikai diszkriminációnak minősül²⁵⁹.

Az ítélet hangsúlyozta, hogy a törvényhozás során a Parlament nyilvánvaló célja az volt, hogy a szikheket is megillesse a diszkrimináció elleni védelem, és megállapította, hogy az ügyben érintett fiú nem tud megfelelni az iskola szabályainak anélkül, hogy a diszkrimináció áldozatává ne válna. Emellett rámutatott arra is, hogy az iskola azon meggyőződése, miszerint a diszkrimináció jobb oktatási rendszert eredményezne, nem tekinthető jogszerű igazolásnak²⁶⁰.

A döntés lényegében elismerte, hogy a turbánviselés nem csupán egyéni vallási preferencia, hanem a személyes és közösségi identitás szerves része, amely a szikh vallási és kulturális hagyományok elválaszthatatlan elemének tekintendő, ezért annak korlátozása nem kizárólag a vallásgyakorlás szabadságát érintheti, hanem az érintett személy etnikai és társadalmi identitásának kifejezését is sértheti.

8.2.A szikh turbán és az életvédelem konfliktusa az Egyesült Királyságban

Az Egyesült Királyságban a szikh turbánviselés és a munkavédelmi szabályok közötti konfliktus elsősorban az építőiparban vált jelentős társadalmi és jogi kérdéssé. A munkavédelmi előírások szerint az építkezéseken dolgozó munkavállalók számára kötelező volt a védősisak viselése, azonban a szikh vallás követői számára a turbán eltávolítása vallási kötelezettségeikkel összeegyeztethetetlennek bizonyult.

A társadalmi viták nyomán az Egyesült Királyság parlamentje elfogadta az Employment Act 1989 törvényt, amely kivételt biztosított a turbánt viselő szikhek számára a kötelező bukósisakviselési szabály alól²⁶¹. A jogalkotó ezzel elismerte, hogy a vallásszabadság védelme bizonyos esetekben indokolhatja az általános munkavédelmi szabályoktól való eltérést.

A védősisak kötelező viselésének kivétel nélküli előírása a gyakorlatban a szikh vallású munkavállalók kiszorulásához vezethetett volna az építőiparból, mivel vallási meggyőződésük

²⁵⁹ Mandla (Sewa Singh) and another v Dowell Lee and others [1983] 2 AC 548, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/Microsoft%20Word%20-%20Mandla-1.pdf>, Letöltve: 2025.05.06.

²⁶⁰ Mandla (Sewa Singh) and another v Dowell Lee and others [1983] 2 AC 548, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/Microsoft%20Word%20-%20Mandla-1.pdf>, Letöltve: 2025.05.06.

²⁶¹ Employment Act 1989, Section 11, (2), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/38/section/11>, Letöltve: 2026.05.10.

miatt nem tudtak volna megfelelni a munkavédelmi követelményeknek. A brit jogalkotó ezért nem pusztán vallási kedvezményt kívánt biztosítani, hanem a közvetett diszkrimináció megelőzésére is törekedett azáltal, hogy lehetővé tette a vallási identitás és a munkavégzés összeegyeztetését²⁶².

A vallási identitás védelme és az egyenlő bánásmód elve megköveteli az ésszerű alkalmazkodás biztosítását a kisebbségi vallási közösségek számára. A brit parlamenti viták során több alkalommal hangsúlyozták, hogy a turbán viselése a szikh vallás egyik alapvető külső megnyilvánulása, ezért annak megtiltása a vallási identitás sérelmét eredményezhetné. A kivétel ugyanakkor nem jelentette a munkáltató teljes felelősségének megszűnését, mivel a munkavállalók bizonyos esetekben maguk viselték a döntésből fakadó kockázatokat.

A brit jogalkotás később tovább bővítette a kivételek körét. A Deregulation Act 2015 már nem csupán az építőiparban, hanem szinte valamennyi munkahelyen lehetővé tette a turbánt viselő szikhok számára a védősisak mellőzését, néhány speciális terület – például a katonai és rendvédelmi szolgálat – kivételével²⁶³. A módosítás célja az volt, hogy megszüntesse azt a korábbi helyzetet, amelyben a vallási kivétel kizárólag az építőipari munkavégzésre korlátozódott, és ezáltal szélesebb körben biztosítsa a szikh vallási identitás tiszteletben tartását a munka világában. A törvényben megfogalmazott kivételek nagy mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a szikh munkavállalók vallási identitásuk feladása nélkül, elkerülve ez ebből adódó hátrányos megkülönböztetésüket, vállalhassanak munkát.

Az Egyesült Királyság megközelítése jelentősen eltér a kontinentális európai államok gyakorlatától, különösen Franciaország szigorú szekularizációs modelljétől. A brit szabályozás inkább a pluralizmus és az ésszerű alkalmazkodás elvére épül, amely a vallási kisebbségek integrációját kívánja elősegíteni. A brit modell sajátossága, hogy a vallási semlegességet nem a vallási jelképek teljes kizárásával, hanem azok összeegyeztetésével kívánja biztosítani az általános munkavédelmi és közbiztonsági követelményekkel. Ez a megközelítés a vallásszabadságot a demokratikus társadalom részének tekinti, amely csak kivételes esetben korlátozható.

²⁶² Employment law solicitor Chris Hadrill on turbans, safety helmets, discrimination, and the Employment Law Act 1989, Redmans solicitors, 2015.05.14., <https://redmans.co.uk/insights/employment-law-solicitor-chris-hadrill-on-turbans-safety-helmets-discrimination-and-the-employment-law-act-1989/>, Letöltve: 2026.05.03.

²⁶³ Deregulation Act 2015, Selections 6., <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/20/section/6/enacted>, Letöltve: 2026.05.09.

8.3.A Mann Singh kontra Franciaország ügy – turbánviselés és személyazonosítás

A francia megközelítés jelentősen eltért a brit modelltől, mivel Franciaország a vallási viseletek kérdését elsősorban az állami semlegesség és a közbiztonság szempontjából értékelte. A francia szekularizációs modell és a szikh vallási viselet közötti konfliktus egyik ismert példája a Mann Singh kontra Franciaország ügy. Shingara Mann Singh, francia állampolgárságú szikh férfi volt, aki vallási meggyőződéséből fakadóan folyamatosan turbánt viselt. Az ügy előzményei szerint Mann Singh 1970-ben települt Franciaországba, majd 1989-ben francia állampolgárságot szerzett. Korábbi útlevelében a francia hatóságok még elfogadták a turbánnal készült fényképeket, azonban 2005-ben a prefektúra már elutasította útlevelének meghosszabbítását arra hivatkozva, hogy a fénykép nem felel meg a francia jogszabályok azon követelményének, amely szerint az igazolványképeken az érintett személynek fedetlen fővel kell szerepelnie²⁶⁴.

Mann Singh álláspontja szerint a turbán eltávolításának kötelezettsége sértette az Emberi Jogok Európai Egyezménye 9. cikkében biztosított vallásszabadsághoz való jogát, mivel a turbán viselése vallási meggyőződésének lényeges részét képezte. Ennek következtében az ügyben jogorvoslatért fordult a nemzeti bíróságokhoz, majd Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult kérelemmel²⁶⁵. Hangsúlyozta, hogy a turbán viselése nem pusztán vallási szokás, hanem a szikh identitás egyik alapvető eleme, amely a vallási hovatartozás nyilvános kifejezését szolgálja. Előadta továbbá, hogy a turbán eltávolítása a szikh vallásban megalázó cselekménynek minősülhet, és vallási identitásának megtagadásával egyenértékű.

Franciaország ezzel szemben arra hivatkozott, hogy a személyazonosító okmányok megbízhatósága és a közbiztonság védelme legitim állami cél, amely indokoltá teszi az arcfelismerést lehetővé tevő fényképek elkészítését. A francia állam álláspontja szerint a szabályozás célja a hamisítás és a visszaélések megelőzése volt, továbbá az, hogy az igazolványok alapján a személyazonosítás a lehető legmegbízhatóbban történhessen meg.²⁶⁶

²⁶⁴ Mann Singh v. France, CCPR/C/108/D/1928/2010, 2013.09.26., 2.1-2.2 pont, <https://juris.ohchr.org/casedetails/1671/en-US>, Letöltve: 2026.05.08.

²⁶⁵ Mann Singh v. France, CCPR/C/108/D/1928/2010, 2013.09.26., 2.8 pont, <https://juris.ohchr.org/casedetails/1671/en-US>, Letöltve: 2026.05.08.

²⁶⁶ Mann Singh v. France, CCPR/C/108/D/1928/2010, 2013.09.26., 6.5-6.6 pont, <https://juris.ohchr.org/casedetails/1671/en-US>, Letöltve: 2026.05.08.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy a korlátozás arányos volt, mivel az a közbiztonsági célokat szolgálja. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a turbán eltávolítására kizárólag a fénykép elkészítésének rövid időtartamára került volna sor, ezért az nem jelentett aránytalan beavatkozást a vallásszabadságba²⁶⁷.

Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy az ügy később nem európai emberi jogi fórum előtt folytatódott, hanem az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának ellenőrzési mechanizmusa keretében az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága is vizsgálta a kérdést, amely eltérő következtetésre jutott.

Az ügyet később az Egyesült Nemzetek Szervezetének Emberi Jogi Bizottsága is vizsgálta. A Bizottság megállapította, hogy a turbán viselése a vallás nyilvános kifejezésének részét képezi, ezért a fedetlen fővel készített fénykép előírása beavatkozást jelentett a vallásszabadság gyakorlásába²⁶⁸.

A Bizottság ugyan elismerte, hogy a közbiztonság és az okmányhamisítás megelőzése legitím állami cél lehet, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy Franciaország nem tudta megfelelően igazolni, miért akadályozná a turbán a kérelmező azonosítását, különösen annak fényében, hogy Mann Singh a nyilvánosság előtt mindig turbánt viselt.²⁶⁹ A Bizottság kiemelte továbbá, hogy a kérelmező arca teljes egészében látható maradt, így a turbán nem akadályozta az azonosítást. Ennek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a korlátozás nem tekinthető szükségesnek és arányosnak az Egyezségokmány 18. cikk (3) bekezdése alapján²⁷⁰.

Az ügy jelentősége abban áll, hogy az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága a francia megközelítéssel szemben erőteljesebben hangsúlyozta a vallási kisebbségek identitásának védelmét és a vallásszabadság elsődleges jelentőségét. A döntés rámutatott arra is, hogy a vallási viseletek korlátozásának igazolásához az államnak konkrét és tényleges indokokat kell felhoznia, önmagában az általános közbiztonsági érvelés nem elegendő. A Bizottság végül megállapította,

²⁶⁷ Koltay András: A vallási ruházat és jelképek viselésének korlátai – fejkendők és keresztek, *Acta Humana*, 2015/3. 7-33., <https://real.mtak.hu/98829/1/ActaHumanacikk.pdf>, 2026.05.07.

²⁶⁸ Mann Singh v. France, CCPR/C/108/D/1928/2010, 2013.09.26., 9.3 pont, <https://juris.ohchr.org/casedetails/1671/en-US>, Letöltve: 2026.05.08.

²⁶⁹ Mann Singh v. France, CCPR/C/108/D/1928/2010, 2013.09.26., 9.4 pont, <https://juris.ohchr.org/casedetails/1671/en-US>, Letöltve: 2026.05.08.

²⁷⁰ Mann Singh v. France, CCPR/C/108/D/1928/2010, 2013.09.26., 9.5 pont, <https://juris.ohchr.org/casedetails/1671/en-US>, Letöltve: 2026.05.08.

hogy Franciaország megsértette a kérelmező vallásszabadsághoz való jogát, és felszólította az államot arra, hogy vizsgálja felül a vonatkozó szabályozást annak érdekében, hogy a jövőben hasonló jogsértések ne forduljanak elő²⁷¹.

8.4.A repülőtéri biztonsági ellenőrzés és a vallásszabadság konfliktusa – a Phull kontra Franciaország ügy

A Mann Singh kontra Franciaország üggyhez hasonlóan a Phull kontra Franciaország ügy is a szikh vallási viselet és a francia állam által hivatkozott közbiztonsági érdekek közötti konfliktust állította középpontba. Míg azonban a Mann Singh ügy a személyazonosító okmányokkal és az állami azonosítás követelményeivel állt összefüggésben, addig a Phull kontra Franciaország ügy a légitársaságok biztonságával és a repülőtéri ellenőrzések során alkalmazott biztonsági intézkedésekkel kapcsolatban vetette fel a vallásszabadság korlátozhatóságának kérdését.

Az ügy kérelmezője, Suku Phull brit állampolgár és gyakorló szikh vallású férfi volt, aki vallási meggyőződéséből fakadóan turbánt viselt. Phull 2003-ban Strasbourgban tartózkodott üzleti úton, majd a strasbourgi Entzheim repülőtéren történő biztonsági ellenőrzés során a repülőtéri személyzet arra kötelezte, hogy a vizsgálat idejére távolítsa el turbánját. A kérelmező nem tagadta meg a biztonsági ellenőrzést, és vállalta volna a fémdetektoros, illetve kézi vizsgálatot is, azonban álláspontja szerint a turbán levételére irányuló kötelezés szükségtelen és megalázó beavatkozást jelentett vallási meggyőződésének gyakorlásába²⁷².

Phull az Emberi Jogok Európai Egyezménye 9. cikkére hivatkozva fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához. Érvélete szerint a turbán eltávolítására való kötelezés sértette vallásszabadságát, mivel a turbán viselése vallási identitásának alapvető részét képezte. Emellett arra is hivatkozott, hogy az intézkedés sértette a szabad mozgáshoz való jogát, mivel európai uniós állampolgárként aránytalan korlátozás érte a légi közlekedés során²⁷³.

²⁷¹ Mann Singh v. France, CCPR/C/108/D/1928/2010, 2013.09.26., 10-11. pont, <https://juris.ohchr.org/casedetails/1671/en-US>, Letöltve: 2026.05.08.

²⁷² Phull v. France, European Court Of Human Rights, 35753/03, 2005.01.11., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77018%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.05.07.

²⁷³ Phull v. France, European Court Of Human Rights, 35753/03, 2005.01.11., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77018%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.05.07.

Franciaország az eljárás során arra hivatkozott, hogy a repülőtéri biztonsági ellenőrzések célja a közbiztonság és a légit közlekedés biztonságának garantálása. Az állam álláspontja szerint a terrorizmus és a repülőgépek elleni támadások fokozott veszélye indokolttá teszi a szigorú ellenőrzési mechanizmusok alkalmazását, amelyek bizonyos esetekben szükségessé tehetik vallási viseletek ideiglenes eltávolítását is. Az Emberi Jogok Európai Bírósága abból indult ki, hogy a szikh vallás valóban megköveteli a turbán viselését, ezért annak eltávolítására való kötelezés a vallási meggyőződés nyilvános kifejezésébe történő beavatkozásnak minősül. A Bíróság ezért elismerte, hogy az ügy az Egyezmény 9. cikkének hatálya alá tartozik²⁷⁴.

A Bíróság ezt követően azt vizsgálta, hogy a korlátozás igazolható volt-e az Egyezmény 9. cikk (2) bekezdése alapján. Ennek során hangsúlyozta, hogy a repülőtéri biztonsági ellenőrzések kétségtelenül szükségesek a közbiztonság érdekében és az államok széles mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek a légi közlekedés biztonságának megszervezése terén²⁷⁵.

Az arányossági vizsgálat során az Emberi Jogok Európai Bírósága kiemelte, hogy a turbán eltávolítására kizárólag rövid időre, az ellenőrzés idejére került volna sor, valamint azt is, hogy az intézkedés alkalomszerű volt, és nem jelentette a vallási viselet általános tilalmát. A Bíróság szerint ezért a korlátozás nem lépte túl a szükséges mértéket, és arányosnak tekinthető a közbiztonsági célhoz képest²⁷⁶.

A *Phull kontra Franciaország* ügy jelentősége abban áll, hogy a Bíróság megerősítette: a vallásszabadság alapvető jog ugyan, azonban nem abszolút jellegű, és bizonyos közérdekű célok – különösen a közbiztonság és a terrorizmus elleni védelem – igazolhatják annak korlátozását. Ugyanakkor az ügy arra is rámutatott, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága a közbiztonsági érdekekkel összefüggő ügyekben rendszerint széles mérlegelési mozgásteret biztosít az államok számára. Ez a megközelítés jól tükrözi az európai emberi jogi joggyakorlat egyik alapvető tendenciáját, amely szerint a vallási viseletek korlátozásának megítélése során az arányosság és a legitim állami cél fennállása bír meghatározó jelentőséggel.

²⁷⁴ Phull v. France, European Court Of Human Rights, 35753/03, 2005.01.11., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77018%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.05.07.

²⁷⁵ Phull v. France, European Court Of Human Rights, 35753/03, 2005.01.11., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77018%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.05.07.

²⁷⁶ Phull v. France, European Court Of Human Rights, 35753/03, 2005.01.11., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-77018%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.05.07.

8.5.A bukósisak-viselési kötelezettség és a vallásszabadság konfliktusa Németországban

A szikh vallási viselet és a közlekedésbiztonsági szabályok közötti konfliktus Németországban is jogvitához vezetett. Az ügy középpontjában az a kérdés állt, hogy a szikh vallású motorosok számára biztosítható-e kivétel a bukósisak kötelező viselése alól arra hivatkozással, hogy vallási meggyőződésük alapján kötelesek turbánt viselni.

Az ügy kérelmezője egy gyakorló szikh férfi volt, aki a németországi Konstanz város hatóságaitól mentességet kért a motoros bukósisak-viselési kötelezettség alól²⁷⁷. Arra hivatkozott, hogy a német közúti közlekedési szabályzatban²⁷⁸ előírt kötelezettség sérti a német Alaptörvény 4. cikkében²⁷⁹ biztosított vallásszabadsághoz való jogát, mivel vallási meggyőződése alapján köteles turbánt viselni.

A Freiburgi Közigazgatási Bíróság megállapította, hogy a bukósisak-viselési kötelezettség alkotmányosan igazolható, mivel az a közlekedésbiztonságot és az életvédelem követelményét szolgálja. A bíróság hangsúlyozta, hogy a szabályozás nem közvetlenül a vallásszabadság korlátozására irányul, hanem általános közlekedésbiztonsági szabály, amely csak kivételes esetekben kerül konfliktusba a vallási meggyőződéssel²⁸⁰.

Az ítélet szerint a vallásszabadság korlátozásának intenzitása alacsony, mivel a kötelezettség kizárólag a motorkerékpár használatára vonatkozik. A Szövetségi Közigazgatási Bíróság kiemelte, hogy a kérelmezőnek nem vallási meggyőződéséről kell lemondania, hanem adott esetben a motorozásról kell lemondania annak érdekében, hogy vallási kötelezettségeit maradéktalanul megtarthassa. Az ítélet megfogalmazása szerint a kérelmezőnek a motorozásról kell lemondania, ha vallási kötelezettségének megfelelően turbánt kíván viselni.²⁸¹

Az ügy végül a német Szövetségi Közigazgatási Bíróság (Bundesverwaltungsgericht) elé került, amely 2019. július 4-én meghozott döntésében elutasította a kérelmező felülvizsgálati

²⁷⁷ The Case of a Motorcycle Helmet Obligation for Turban Wearers, Global Freedom of Expression, Columbia University, 2019.07.04., <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/the-case-of-a-motorcycle-helmet-obligation-for-turban-wearers/>, Letöltve: 2026.05.10.

²⁷⁸ Straßenverkehrsordnung – StVO

²⁷⁹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 4. <https://www.bundestag.de/gg>, Letöltve: 2024.10.23.

²⁸⁰ The Case of a Motorcycle Helmet Obligation for Turban Wearers, Global Freedom of Expression, Columbia University, 2019.07.04., <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/the-case-of-a-motorcycle-helmet-obligation-for-turban-wearers/>, Letöltve: 2026.05.10.

²⁸¹ Judgment of 4 July 2019 - BVerwG 3 C 24.17, 13-14. pont <https://www.bverwg.de/en/040719U3C24.17.0>, Letöltve: 2026.05.09.

kérelmét és megállapította, hogy a bukósisak-viselési kötelezettség alkotmányosan igazolható korlátozásnak minősül²⁸².

A bíróság hangsúlyozta, hogy a bukósisak-viselési kötelezettség nem közvetlenül a vallásszabadság korlátozására irányuló szabály, hanem olyan általános rendelkezés, amely csak ritka esetekben kerülhet konfliktusba a vallásszabadsággal²⁸³. A bíróság szerint a vallásszabadság korlátozásának intenzitása alacsony, mivel a kötelezettség.

A döntés központi eleme az állam életvédelmi kötelezettségének hangsúlyozása volt. A bíróság szerint a bukósisak-viselési kötelezettség elsődleges célja a motorkerékpár-balesetek következményeinek enyhítése és a közlekedésbiztonság növelése, különösen a súlyos fejsérülések megelőzése érdekében. A bíróság szerint egy bukósisak nélkül közlekedő motoros súlyos sérülése nem csupán saját magára van hatással, hanem más személyekre és az egész társadalomra is terhet róhat. Az ítélet szerint ilyen következmény lehet például a mentőszolgálatok igénybevétele, az egészségügyi ellátás költsége, a rehabilitáció vagy akár a súlyos sérülések látványából eredő pszichés trauma más személyek számára²⁸⁴.

Az ügy jelentősége abban áll, hogy jól szemlélteti a vallásszabadság és az állam életvédelmi kötelezettsége közötti konfliktust. A német megközelítés szerint a vallásszabadság korlátozása akkor lehet alkotmányosan igazolható, ha az általános jellegű szabályon alapul, legitim közérdekű célt szolgál, és a korlátozás arányosnak tekinthető. A mérlegelés során kiemelt jelentőséget kap az állam pozitív kötelezettsége az élet és testi épség védelmére, amely nem csupán az egyén saját biztonságára, hanem a társadalom egészének védelmére is kiterjed.

8.6. Következtetések a szikh turbánviseléssel kapcsolatos esetjogról

A szikh turbánviseléssel kapcsolatos európai esetek jól szemléltetik, hogy a vallásszabadság gyakorlása és az állami, illetve munkáltatói érdekek közötti konfliktusok különösen érzékeny területet képeznek a modern európai jogrendszerekben. A bemutatott ügyek alapján

²⁸² The Case of a Motorcycle Helmet Obligation for Turban Wearers, Global Freedom of Expression, Columbia University, 2019.07.04., <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/the-case-of-a-motorcycle-helmet-obligation-for-turban-wearers/>, Letöltve: 2026.05.10.

²⁸³ Judgment of 4 July 2019 - BVerwG 3 C 24.17, 9. pont <https://www.bverwg.de/en/040719U3C24.17.0>, Letöltve: 2026.05.09.

²⁸⁴ Judgment of 4 July 2019 - BVerwG 3 C 24.17, 19-22. pont <https://www.bverwg.de/en/040719U3C24.17.0>, Letöltve: 2026.05.09.

egyértelműen megállapítható, hogy a turbán viselése a szikh közösség számára nem pusztán kulturális vagy hagyományőrző elem, hanem vallási identitásuk egyik alapvető és nyilvános kifejezési formája, amely szorosan kapcsolódik emberi méltóságukhoz és vallási önazonosságukhoz.

Az európai esetjog ugyanakkor eltérő megközelítéseket alakított ki a vallási viseletek korlátozásának megítélése során. Az Egyesült Királyság gyakorlata elsősorban a pluralizmusra és az ésszerű alkalmazkodás elvére épül. A Mandla kontra Dowell-Lee ügy, valamint a munkavédelmi szabályok alóli törvényi kivételek azt mutatják, hogy a brit jogrendszer nagyobb hangsúlyt helyez a vallási kisebbségek integrációjára és identitásuk tiszteletben tartására. Ezzel szemben Franciaország és részben Németország inkább az állami semlegességet, a közbiztonságot és az életvédelmi kötelezettséget helyezte előtérbe, és elfogadhatónak tekintette a vallási viseletek korlátozását akkor, ha az legitim közérdekű célt szolgált és arányosnak minősült.

A Mann Singh kontra Franciaország, a Phull kontra Franciaország, valamint a német bukósisak viseléssel kapcsolatos ügy jól példázzák, hogy az európai bíróságok a vallásszabadságot nem abszolút jogként kezelik, hanem olyan alapjogként, amely más alkotmányos értékekkel – különösen a közbiztonsággal, az életvédelemmel és az állami semlegességgel – összhangban érvényesülhet. A döntések közös eleme az arányossági vizsgálat kiemelt szerepe, vagyis annak mérlegelése, hogy a vallási viselet korlátozása valóban szükséges és megfelelő eszköz-e a kívánt cél elérésére.

A vizsgált esetek összességében arra mutatnak rá, hogy Európában jelenleg nincs egységes modell a vallási viseletek és a közérdekű korlátozások viszonyának kezelésére. Az egyes államok történelmi, társadalmi és alkotmányos hagyományai jelentős mértékben befolyásolják a vallásszabadság értelmezését és a vallási kisebbségek jogainak védelmét. Ugyanakkor az európai és nemzetközi esetjog közös tendenciája, hogy a vallási identitás külső megnyilvánulásait egyre inkább az emberi méltóság és az egyéni önazonosság részének tekinti, amelynek korlátozása kizárólag megfelelően igazolt és arányos módon fogadható el.

9. *A bajor Kruzifix ítélet*

Németországban a vallási semlegesség és a vallásszabadság egyensúlyának kérdése kapcsán több alkalommal is komoly vitát váltott ki a kereszt szimbólum kihelyezése.

Bár az Alaptörvény 4. cikke biztosítja a vallásszabadságot, ugyanakkor az állami semlegesség követelménye azt is megköveteli, hogy az állami iskolák mentesek legyenek mindenféle vallási befolyástól²⁸⁵. Ez a kettős elv számos konfliktust eredményezett a vallási szimbólumok megjelenése, valamint a tanárok és a diákok vallási identitása között.

Németországban egy 1983-as bajor törvény kimondta, hogy az iskolák osztálytermeiben keresztet kell kihelyezni. A szülők egy csoportja a törvénnyel kapcsolatosan a német Szövetségi Alkotmánybírósághoz fordult azzal az indokolással, hogy a kereszt kötelező kihelyezése összeegyeztethetetlen az alaptörvény által biztosított vallásszabadsághoz való joggal. A kérelmező szülők szerint ez sértette gyermekeik negatív vallásszabadságát, vagyis azt a jogot, hogy vallási befolyástól mentes állami oktatásban részesüljenek.

1995-ben az ún. Kruzifix ítélettel az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a kötelezően kihelyezett kereszt az osztálytermekben a vallásszabadság és az állami semlegesség megsértését jelentheti, kiváltképpen, ha az érintett közösség egy része kifogásolja azt²⁸⁶.

Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a kereszt a keresztény hit szimbóluma, amely nem tekinthető pusztán kulturális vagy történeti jelképnek. A Bíróság álláspontja szerint az állami iskola olyan tér, ahol az állam közvetlenül jelen van, ezért az államnak különösen tartózkodnia kell attól, hogy egy meghatározott vallással azonosuljon. A kötelező keresztkihelyezés ezért sértheti azoknak a tanulóknak és szülőknek a vallásszabadságát, akik más vallási vagy világnézeti meggyőződéssel rendelkeznek, vagy egyáltalán nem vallásosok²⁸⁷.

A döntés Bajorországban különösen nagy visszhangot váltott ki, hiszen a keresztet ott nem csupán vallási, hanem kulturális szimbólumként is tisztelet övezi. Az ítélet rávilágított arra, hogy a történeti és kulturális hagyományok gyakran ütköznek a szigorú szekularizációs elvekkel.

²⁸⁵ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, <https://www.bundestag.de/gg>, Letöltve: 2024.10.23.

²⁸⁶ Rab Irén: Kruzifix!, 2021.02.12, Magyar Hírlap, <https://www.magyarhirlap.hu/velemeney/20210212-kruzifix> Letöltve:2024.09.03.

²⁸⁷ BVerfGE 93, 1 – Kruzifix, Beschluß des Ersten Senats vom 16. Mai 1995, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv093001.html>, Letöltve: 2024.09.25.

Az ítélet hatására Bajorországban egy újabb törvényt fogadtak el, ami szerint minden osztályteremben ki kell helyezni egy keresztet, kivéve, ha ez valakinek a vallási vagy világnézeti meggyőződését sérti²⁸⁸. Az új szabályozás kompromisszumos megoldásként próbálta összeegyeztetni a keresztény hagyományok tiszteletben tartását és a vallásszabadság védelmét. A módosított bajor szabályozás lehetővé tette a kereszt eltávolítását abban az esetben, ha valamely érintett személy megalapozott lelkiismereti vagy vallási kifogást emelt ellene.

2018-ban a bajor miniszterelnök kötelezően előírta a közintézmények előterében kereszt elhelyezését. A miniszterelnök döntése indokolásakor elmondta, hogy a keresztet nem vallási szimbólumként, hanem a történelmi és kulturális önazonosság jelképeként szükséges kihelyezni, ezért a törvény nem sérti a vallási semlegesség elvét²⁸⁹.

A kötelező kereszt kihelyezés ismételten számos társadalmi vitára adott okot. Kritikusai szerint a kereszt vallási jelentését nem lehet pusztán kulturális szimbólummá redukálni, ezért az intézkedés sérti az állami semlegesség követelményét. Mások viszont a bajor kulturális identitás legitim kifejeződéseként értékelték a döntést. A német katolikus és protestáns egyházak reakciója sem volt egységes. Míg egyes egyházi szereplők támogatták a kereszt kulturális jelentőségének hangsúlyozását, addig mások sérelmezték a kereszt, mint jelkép politikai célú felhasználását²⁹⁰.

A *Kruzifix* ítélet és annak utóélete jól szemlélteti, hogy a vallási semlegesség és a kulturális hagyományok védelme közötti konfliktus Németországban sem oldható fel egyértelműen. A német alkotmányos gyakorlat sajátossága, hogy a vallási szimbólumok kérdésében nem abszolút tilalmat vagy abszolút szabadságot alkalmaz, hanem az érintett alapjogok – különösen a vallásszabadság, a negatív vallásszabadság és az állami semlegesség – konkrét esetekben történő egyensúlyozására törekszik.

²⁸⁸ Norbert Seitz: Das Kruzifix-Urteil Wenn der Staat Religion und Freiheit vereinbaren muss, 2020.05.16., Deutschlandfunk, <https://www.deutschlandfunk.de/das-kruzifix-urteil-wenn-der-staat-religion-und-freiheit-100.html>, Letöltve:2024.10.16.

²⁸⁹ D. Kovács Ildikó: Kötelező lesz kitenni a keresztet a bajor állami hivatalokban, 2018.04.24., <https://24.hu/kulfold/2018/04/24/bajororszag-kereszt-allami-hivatalok/> Letöltve: 2024.09.17.

²⁹⁰ Rebecca Staudenmaier: Bavaria's controversial cross rule goes into effect, Deutsche Welle, 2018.01.06., Munich, <https://www.dw.com/en/germany-bavarias-controversial-cross-rule-goes-into-effect/a-44027316>, Letöltve: 2024.09.28.

10. *Ügyek az Egyesült Királyságból*

Az 2000-es évek elején több ügy is került az Emberi Jogok Európai Bírósága elé az Egyesült Királyságból, melyekben a panaszosok olyan keresztények voltak, akik szerint vallásszabadságukat munkáltatójuk megsértette. Az ügyek Eweida és társai v. Egyesült Királyság néven váltak ismertté. Az ügyben négy keresztény munkavállaló két különböző problémakörrel fordult a Bírósághoz²⁹¹.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az ügyeket az Emberi Jogok Európai Egyezménye 9. cikke – a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság – alapján vizsgálta, több esetben pedig a 14. cikk szerinti hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggésben is értékelte a kérelmezők panaszait²⁹².

Eweida asszony és Chaplin asszony munkavégzésük során kereszt alakú medált hordtak a nyakukban, melynek viselését munkáltatójuk megtiltotta nekik. Ladele asszony és McFarlane úr számára pedig munkájuk ellátása során problémát jelentett, hogy a homoszexualitás elfogadása ellentétes hitükkel²⁹³.

A Bíróság az ügyek vizsgálata során kiemelte, hogy a vallási meggyőződés munkahelyi megnyilvánulása akkor is az Egyezmény védelme alatt állhat, ha az adott vallási gyakorlat nem minősül kötelező vallási előírásnak. Ez különösen fontos volt Eweida asszony ügyében, mivel a brit bíróságok korábban arra hivatkoztak, hogy a kereszt viselése nem kötelező eleme a keresztény vallásnak. Az EJEB azonban ezzel szemben hangsúlyozta, hogy elegendő, ha a vallási cselekmény kellően szoros kapcsolatban áll a kérelmező vallási meggyőződésével²⁹⁴.

Eweida asszony légiutas kísérőként dolgozott és munkája során szigorú öltözködési előírásokat kellett betartani, melyek nem engedték meg, hogy nyakláncán kereszt alakú medált, mint vallási

²⁹¹ CASE OF EWEIDA AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM, (Applications nos. [48420/10](#), [59842/10](#), [51671/10](#) and [36516/10](#)), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115881%22%5D%7D>, Letöltve: 2024.09.06.

²⁹² CASE OF EWEIDA AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM, (Applications nos. [48420/10](#), [59842/10](#), [51671/10](#) and [36516/10](#)), 3. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115881%22%5D%7D>, Letöltve: 2024.09.06.

²⁹³ Pert nyert a keresztje miatt elbocsátott nő - Hárman viszont vesztettek, 2013.01.16. <https://www.magyarokurir.hu/hirek/pert-nyert-keresztje-miatt-elbocsatott-no> Letöltve: 2024.10.12.

²⁹⁴ CASE OF EWEIDA AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM, (Applications nos. [48420/10](#), [59842/10](#), [51671/10](#) and [36516/10](#)), 82-83. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115881%22%5D%7D>, Letöltve: 2024.09.06.

szimbólumot viseljen. Mivel Eweida asszony ragaszkodott a medál viseléséhez munkáltatója felajánlott neki egy adminisztratív munkakört, melyre nem vonatkoztak öltözködési szabályok, azonban azt nem fogadta el. Eleinte a nemzeti munkaügyi bíróságokhoz fordult, majd miután kereseteit elutasították az az Emberi Jogok Európai Bíróságának nyújtotta be panaszát.

Chaplin asszony szakápolónőként dolgozott és munkája ellátása közben mindig is hordta a kereszt alakú medálját. Munkahelyén 2007-ben új, más nyakkivágású egyenruha került bevezetésre, melyből kilógott a nyaklánc, ezért az intézmény igazgatója felszólította annak levételére, tekintettel arra, hogy az akár baleset- és sérülésveszélyes is lehet a munkája során. A nemzeti munkaügyi bíróságok a munkáltató javára döntöttek, ezért Chaplin asszony is az az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult ügyével.

Ladele asszony anyakönyvvezetőként dolgozott London egyik kerületében. Miután egy 2005-ben hatályba lépett törvény alapján köteles lett volna közreműködni homoszexuális párok összeadásában, jelezte munkáltatójának, hogy ez keresztény hitének meggyőződésével ellentétes és ezen feladatok ellátását nem vállalja, fegyelmi eljárást indítottak ellene, melynek következményeként megszüntették munkaviszonyát. A nemzeti munkaügyi bíróságok elutasították a kereseteit, ezért az az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult panasza kivizsgálásáért.

McFarlane úr munkája során pszichoszexuális terápiát tartott pároknak, melyek kapcsán feletteseinek és kollégáinak is jelezte, hogy vallási meggyőződése ellentétben áll azzal, hogy munkája során azonos nemű párok terápiáját vállalja. Ezt követően McFarlane urat is elbocsájtották állásából. Miután a nemzeti munkaügyi bíróságok az általa indított perekben is a munkáltató javára döntöttek, a korábbiak ügyekhez hasonlóan ő is az az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult segítségért.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága három különféle döntést hozott a négy ügyben.

Eweida asszony esetében megállapították, hogy az Egyesült Királyság megsértette vallásszabadságát azzal, hogy nem biztosított számára megfelelő védelmet a nemzeti hatóságok által, továbbá a nemzeti jogszabályok *„nem teremtettek tisztességes egyensúlyt egyrészt azon vágya, hogy kifejezze vallási meggyőződését és mások felé kinyilvánítsa hitét, másrészt*

*munkáltatója azon kívánsága között, hogy egy bizonyos vállalati arculatot mutasson*²⁹⁵. Az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy Eweida asszony keresztjének viselése vallási meggyőződésének kifejezése volt, ezért annak megtiltása beavatkozást jelentett az Egyezmény 9. cikkében biztosított jogába. A Bíróság ugyan elfogadta, hogy a British Airways célja – a vállalati arculat és az egységes megjelenés biztosítása – legitim cél volt, azonban úgy ítélte meg, hogy a nemzeti bíróságok túlzott súlyt tulajdonítottak ennek az érdekeknek. A Bíróság külön kiemelte, hogy Eweida asszony keresztje „diszkrét” méretű volt, és nem rontotta professzionális megjelenését. Emellett hangsúlyozta, hogy a British Airways korábban engedélyezte más vallási jelképek – például a turbán vagy a hidzsáb – viselését is, ezért nem volt bizonyítható, hogy a kereszt viselése ténylegesen sértette volna a vállalat arculatát vagy gazdasági érdekeit. Az Emberi Jogok Európai Bírósága jelentőséget tulajdonított annak is, hogy a vállalat később módosította öltözködési szabályzatát, és lehetővé tette a vallási jelképek látható viselését²⁹⁶.

Chaplin asszony ügyében az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy a kereszt viselése vallási meggyőződésének kifejezése volt, ugyanakkor nem állapította meg a vallásszabadságának megsértését, tekintettel arra, hogy a kórház által hivatkozott indokok, miszerint a nyaklánc eltávolítását az egészség és a biztonság védelme érdekében kérték, megfelelően indokolják a vallásszabadság korlátozását a kereszt alakú medál tiltásával. A Bíróság elfogadta a kórház azon érvelését, hogy fennállt annak a veszélye, hogy egy beteg megrántja a láncot, illetve, hogy a medál kapcsolatba kerülhet nyílt sebekkel vagy orvosi eszközökkel. Az Emberi Jogok Európai Bírósága azt is figyelembe vette, hogy más vallási viseleteket – például a szikh karkötőt vagy a hosszú hidzsábot – szintén korlátoztak biztonsági okokra hivatkozva. Mivel az egészségügyi intézmények nagyobb mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek a klinikai biztonság kérdésében, az Emberi Jogok Európai Bírósága arra a következtetésre jutott, hogy a korlátozás arányos volt, ezért nem állapította meg Chaplin asszony vallásszabadságának megsértését²⁹⁷.

²⁹⁵ Eweida és társai Egyesült Királyság elleni ügye (48420/10, 59842/10, 51671/10 és 36516/10. számú ügyek), <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/eweida-es-tarsai-egyesult-kiralysag-elleni-ugye-4842010-5984210-5167110-3651610>, Letöltve: 2024.10.25.

²⁹⁶ CASE OF EWEIDA AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM, (Applications nos. [48420/10](#), [59842/10](#), [51671/10](#) and [36516/10](#)), 89-94. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115881%22%5D%7D>, Letöltve: 2024.09.06.

²⁹⁷ CASE OF EWEIDA AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM, (Applications nos. [48420/10](#), [59842/10](#), [51671/10](#) and [36516/10](#)), 96-99. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115881%22%5D%7D>, Letöltve: 2024.09.06.

Ladele asszony és McFarlane úr ügyeiben az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanazon döntést hozta. A Bíróság indokolása alapján munkáltatóik célja mások, azaz az azonos nemű párok jogainak védelmére irányult, ezért nem állapítható meg a panaszosok vallásszabadságának megsértése.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága elismerte, hogy Ladele asszony vallási meggyőződése közvetlenül kapcsolódott ahhoz, hogy nem kívánt részt venni azonos nemű párok civil partnerkapcsolatának regisztrálásában. A Bíróság ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a munkáltató célja az azonos nemű párok egyenlő bánásmódhoz való jogának biztosítása volt, amely szintén az Egyezmény által védett érdeknek minősül. A Bíróság figyelembe vette, hogy Ladele asszony számára a munkaviszony megszüntetése súlyos következményekkel járt, ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a tagállamok széles mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek az egymással versengő alapjogok összehangolása során. Ennek megfelelően az Emberi Jogok Európai Bírósága nem találta aránytalannak a nemzeti hatóságok döntését²⁹⁸.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága McFarlane ügyében is hangsúlyozta, hogy vallási meggyőződése az Egyezmény 9. cikkének védelme alatt áll, ugyanakkor különös jelentőséget tulajdonított annak, hogy munkáltatója kifejezetten az egyenlő bánásmód biztosítására törekedett valamennyi kliens számára, szexuális orientációtól függetlenül. A Bíróság figyelembe vette azt is, hogy McFarlane úr önként vállalta a pszichoszexuális tanácsadói képzésben való részvételt, miközben tisztában volt munkáltatója egyenlőségi politikájával. Az Emberi Jogok Európai Bírósága végül arra a következtetésre jutott, hogy az állam nem lépte túl mérlegelési mozgástérét, ezért nem történt jogsértés²⁹⁹.

Az ügyek összességében jelentős hatást gyakoroltak az európai vallásszabadság-gyakorlatra, mivel a Bíróság részletesen meghatározta, hogy a munkahelyi vallási megnyilvánulások korlátozása esetén miként kell egyensúlyt teremteni a munkavállalók vallásszabadsága és a munkáltatók, illetve más személyek jogai között. Az ítélet különösen fontos mérföldkővé vált

²⁹⁸ CASE OF EWEIDA AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM, (Applications nos. [48420/10](#), [59842/10](#), [51671/10](#) and [36516/10](#)), 105-106. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115881%22%7D>, Letöltve: 2024.09.06.

²⁹⁹ CASE OF EWEIDA AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM, (Applications nos. [48420/10](#), [59842/10](#), [51671/10](#) and [36516/10](#)), 109-110. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115881%22%7D>, Letöltve: 2024.09.06.

a munkahelyi vallási szimbólumok viselésével kapcsolatos európai ítélkezési gyakorlat fejlődésében.

B. A rituális vágással kapcsolatos problémák

A vallásszabadság és az állatvédelem viszonya az utóbbi években különösen érzékeny és vitatott kérdéssé vált, hiszen az egyre növekvő társadalmi tudatosság az állatjólét fontosságáról és az etikai fogyasztói elvárások erősödése folyamatosan konfrontálódik a vallási közösségek hagyományos gyakorlatával. E konfliktus elsősorban az állatvédelmi szempontokat hangsúlyozó nézetek és a rituális vágást vallási kötelezettségként gyakorló közösségek közötti feszültségekből fakad. Az ilyen társadalmi és értékalapú ellentétek egyaránt kiváltják a politikai és jogi vitákat, amely miatt a kérdés kiemelt jelentőségű alkotmányjogi problémaként is megjelenik, sőt gyakran a közbeszédben is heves érzelmi reakciókat vált ki.

A rituális állatvágás szabályozása e két, egyaránt fontos érték metszéspontjában helyezkedik el. Miközben a vallási közösségek számára a rítusok gyakorlása identitásképző és normatív jelentőséggel bír, addig az állatvédelem a modern jogrendszerekben egyre hangsúlyosabban jelenik meg, részben az állatok, mint érző lények elismerésének köszönhetően. E két érték közötti kollízió rávilágít arra, hogy a modern társadalmakban a jogalkotás nem csupán technikai feladat, hanem folyamatos értékelési és etikai döntéshozatal is.

Ez a jogi és társadalmi ellentmondás különösen élesen mutatkozott meg a belga szabályozás esetében, amely az elmúlt évek során nem csupán a jogi szakmai fórumokon, hanem a szélesebb közéleti, társadalmi és politikai viták kereszttüzebe is került, és amely komoly figyelmet keltett mind a döntéshozók, mind a vallási közösségek, valamint a civil társadalom részéről. A belga példa jól illusztrálja, hogy az alapjogi értékek összeütközése milyen komplex helyzeteket eredményezhet, ahol a bíróságoknak kell megtalálniuk az egyensúlyt a vallásszabadság tiszteletben tartása és az állatvédelem biztosítása között.

1. A rituális vágás

A rituális állatvágás jogi megítélése tipikus példája annak a helyzetnek, amikor az alapjogok egymással szemben álló, egyaránt legitim alkotmányos értékei ütköznek, és egymás érvényesülését korlátozni látszanak. E konfliktus feloldása az alkotmányjog egyik alapvető

feladata, amely rendszerint a szükségességi-arányossági³⁰⁰ teszt alkalmazásán keresztül valósul meg.

A rituális vágás³⁰¹, legyen szó a zsidó kóser vagy a muszlim halal gyakorlatról, a vallásgyakorlás olyan eleme, amely a hívők számára normatív kötelezettségként jelenik meg, és szorosan kapcsolódik a vallási előírások szerinti életvitelhez. Ebből következően annak jogi korlátozása a vallásszabadságba való beavatkozásnak minősül. Ugyanakkor a vallásszabadság a legtöbb alapjoghoz hasonlóan nem abszolút, hanem bizonyos feltételek mellett korlátozható, amennyiben az más alapvető jogok érvényesítése vagy alkotmányos értékek védelme érdekében történik és a korlátozás feltétlenül szükséges, továbbá arányos a kitűzött céllal, és tiszteletben tartja az érintett alapvető jog lényegi tartalmát³⁰².

2. Az állatvédelem, mint alkotmányos érték

Az állatvédelem az elmúlt évtizedekben jelentős fejlődésen ment keresztül. A korábban elsősorban erkölcsi vagy etikai kérdésként kezelt terület fokozatosan jogi relevanciát nyert, és számos jogrendszerben alkotmányos vagy kvázi alkotmányos rangra emelkedett. Európában az állatvédelem normatív alapjait többek között az Európai Unió működéséről szóló szerződés teremti meg, amely kimondja, hogy az állatok érző lények, és ennek megfelelően a tagállamoknak teljes mértékben figyelembe kell venniük jólétüket a politikák kialakítása során³⁰³. E rendelkezés az állatvédelem intézményesítésének egyik legfontosabb mérföldköve, amely az állatokkal kapcsolatos szabályozást a pusztán gazdasági vagy tulajdoni megközelítésen túlmutató dimenzióba helyezi.

³⁰⁰Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), I. cikk (3) bekezdése, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>, Letöltve: 2026.04.03.

³⁰¹ Kóser és halal szabályok szerinti állatvágás, Lásd: Sarok Edit: Kóser és halal: Magyarországon is fellángolhat a vita a rituális állatvágásokról, Agroinform.hu, 2022. november 8. <https://www.agroinform.hu/gazdasag/halal-koser-allatvagas-60396-001#:~:text=November%20%2Di%20sajt%C3%B3t%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3j%C3%A1n%20azt%20mondta:%20sem%20a.k%C3%A1b%C3%ADtj%C3%A1k%20el%20az%20%C3%A1llatokat%2C%20amive%20indokolatlanul%20okoznak>, Letöltve: 2026.04.03.

Kóser vágás: A vágást egy képzett sakter végzi éles késsel, kábítás nélkül, egyetlen gyors mozdulattal elvágva a nyaki ereket, gége- és tápcsövet, biztosítva az azonnali, fájdalommentes halált. A vágás pontossága és a vér eltávolítása teszi a húst kóserre, ami az autentikus zsidó élet egyik alapelve.

Halal vágás: A halal vágást éles késsel, gyors mozdulattal, a légső, nyelőső és mindkét nyaki ütőér elvágásával végzik Mekka felé fordítva az állatot. A vágó imát mond („Bismallah – Allah Akbar”) a vágás előtt, és a szabályok betartása szükséges ahhoz, hogy a termék halal minőségű legyen.

³⁰² Koltay András–Nyakas Levente (szerk.) (2017): *Magyar és európai médiajog*. Budapest: Wolters Kluwer Kft., https://mersz.hu/dokumentum/wk48_63/#wk48_61_p10, Letöltve: 2026. 04. 03.

³⁰³ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata 13. cikk, 2012.10.26., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT>, Letöltve: 2026.04.03.

Az európai jogfejlődésben különös jelentőséggel bír tehát az „állatok, mint érző lények³⁰⁴” elismerése, amely normatív alapot teremt az állatok szenvedésének csökkentésére irányuló állami beavatkozások számára. E szemlélet nem csupán uniós szinten jelenik meg, hanem számos nemzeti jogrendszerben is visszaköszön, egyes államokban³⁰⁵ kifejezetten alkotmányos szinten rögzítve az állatvédelem követelményét³⁰⁶. Az állatok jólétének védelme így egyre inkább olyan általános közérdekként jelenik meg, amely túlmutat a hagyományos állatvédelmi szabályozáson, és szélesebb társadalmi értékválasztást tükröz.

Ez a szemlélet az állatvédelmet olyan közérdekké emeli, amely alkalmas lehet alapjogok korlátozásának igazolására. Az állam e körben nem pusztán lehetőséggel, hanem bizonyos mértékig kötelezettséggel is rendelkezik az állatok szenvedésének mérséklésére irányuló intézkedések megtételére, ami indokoltá teheti más alapjogok gyakorlásának korlátozását, amennyiben az a megfelelő alkotmányos mérce szerint történik.

3. *Az arányossági teszt szerepe a rituális vágással kapcsolatos ügyekben*

Az alapjogok közötti kollízió feloldásának eszköze a szükségességi-arányossági teszt, amely három fő lépésből áll. Az alapjog-korlátozás alkotmányosságának megítélése során általános követelményként jelenik meg, hogy a korlátozásnak az alapjogok egymáshoz illeszkedő érvényesülését szolgálva szükségesnek, alkalmasnak és arányosnak kell lennie³⁰⁷. Ennek megfelelően három dolgot szükség vizsgálni. Vizsgálni kell egyrészt az alkalmassága, azaz azt, hogy a korlátozás alkalmas-e a kitűzött cél elérésére. Másrészt a szükségességet, vagyis azt, hogy létezik-e enyhébb, az alapjogot kevésbé korlátozó eszköz. Harmadrészt pedig az arányosságot, ami pedig szűk értelemben azt segít megállapítani, hogy a korlátozás súlya és az elérni kívánt cél között fennáll-e megfelelő egyensúly.

³⁰⁴ Lásd. lábjegyzet 5.

³⁰⁵ Például Ausztria, Belgium, Dánia, Németország, Olaszország, Luxemburg, Szlovénia,

³⁰⁶ The fragmented landscape of animal welfare legislation in the European Union, Report, 7-9. o., 2025.február, https://www.eurogroupforanimals.org/files/eurogroupforanimals/2025-02/11%2002%202025_The%20fragmented%20landscape%20of%20animal%20welfare%20legislation%20in%20the%20European%20Union_report_efa_eng_0.pdf? Letöltve: 2026.04.03.

³⁰⁷ Petrétei József: Az alkotmányos demokrácia alapintézményei, 455.o., Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2009, 2011

A rituális vágás korlátozásának megítélése során e teszt alkalmazása kulcsfontosságú, különösen annak vizsgálatában, hogy az állatvédelem érdekében tett beavatkozás milyen mértékben indokolja a vallásszabadság gyakorlásának korlátozását.

4. *A belga C-336/19. sz. ügy*

4.1. *Az ügy alapja*

Belgiumban a rituális állatvágás kérdése nem egységes, központi szövetségi szinten került szabályozásra, hanem a jogi kompetenciák megosztottsága miatt regionális szinten, azaz a különböző régiók saját jogalkotói hatáskörében, így a flamand, a vallon és a brüsszeli régiók saját belátásuk szerint alakíthatták ki az állatvédelmi szabályozást, ami azt eredményezte, hogy a rituális vágásra vonatkozó előírások régióként eltérőek lehettek, és nem létezett egységes, minden tagállamra érvényes iránymutatás.

Az állatvédelmi szabályok 2014-ben történt regionális átszabását követően a flamand és a vallon régió jogalkotói olyan részletes és mindenre kiterjedő rendeleteket³⁰⁸ fogadtak el, amelyek lényegében általános szabályként kötelezővé tették az állatok előzetes kábítását minden vágás előtt, függetlenül attól, hogy a vágás vallási rituálé részeként történik-e, vagy egyszerűen állati hús feldolgozására irányul, ezzel alapvetően megszüntetve a korábbi gyakorlatot, amely bizonyos vallási közösségek számára lehetővé tette a kábítás nélküli vágást. A szóban forgó rendelkezések azonban kiegészítő szabályokat is tartalmaznak, amelyek szerint bizonyos esetekben, például a rituális vágás során, lehetőség van olyan reverzibilis, visszafordítható kábítás alkalmazására, amely ugyan biztosítja az állat átmeneti eszméletvesztését, de nem okozza annak halálát, ugyanakkor a jogszabály minden esetben előírja valamilyen kábítási módszer alkalmazását³⁰⁹, így gyakorlatilag megszűnt az a hagyományos kivétel, amely korábban lehetővé tette, hogy a vallási előírások szerint egyetlen, gyors, kábítás nélküli vágás történjen, ami komoly jogi és társadalmi feszültségekhez vezetett, különösen a zsidó és muszlim vallási közösségek részéről, akik az új szabályozást vallási szabadságuk korlátozásaként értelmezik.

³⁰⁸ A flamand régió (Belgium) az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvény módosításáról szóló, 2017. július 7-i rendelete

³⁰⁹ Stéphanie Wattier: Ritual Slaughter Case: The Court of Justice and the Belgian Constitutional Court Put Animal Welfare First, Cambridge University Press, 2022.07.19., <https://www.cambridge.org/core/journals/european-constitutional-law-review/article/ritual-slaughter-case-the-court-of-justice-and-the-belgian-constitutional-court-put-animal-welfare-first/7B02110164C91E754BB457A12093A6BB>, Letöltve: 2026.04.03.

A vallási közösségek részéről ez a szabályozás erőteljes ellenállást váltott ki, mivel a zsidó és muszlim vallási előírások hagyományosan kábítás nélküli, egyetlen, gyors vágást írnak elő, mint a rítus lényeges része. A szóban forgó jogszabályt ezért több zsidó és muszlim szervezet is vitatta, és annak teljes vagy részleges megsemmisítését kezdeményezte. Érvelésük szerint a rendelet azért jogsértő, mert nem biztosítja számukra, hogy vallási előírásaiknak megfelelő módon levágott állatok húsához jussanak, mivel az előírt visszafordítható kábítási módszer összeegyeztethetetlen ezekkel a vallási szabályokkal. Álláspontjuk szerint ez nemcsak az uniós joggal, különösen az 1099/2009/EK³¹⁰ rendelettel áll ellentétben, hanem a vallás szabad gyakorlását is korlátozza³¹¹.

A belga alkotmánybíróság az ügy kapcsán úgy döntött, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel fordul az Európai Unió Bíróságához (a továbbiakban: a Bíróság). Ennek keretében többek között azt a kérdést terjesztette elő a Bírósághoz, hogy összeegyeztethető-e az uniós joggal az a tagállami szabályozás, amely a vallási célú állatvágás során kötelezővé tesz egy olyan kábítási eljárást, amely visszafordítható, és nem alkalmas az állat halálának előidézésére³¹².

4.2. Az előzetes döntéshozatali eljárás és a Bíróság válaszai

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések három, egymásra épülő és szoros logikai kapcsolatban álló problémakört érintett, amelyek egymást követő vizsgálata lehetővé teszi, hogy a Bíróság ne csupán az uniós jog értelmezésére adjon választ, hanem azt követően annak a tagállami szabályozással való összhangját és az alapvető jogi követelményekkel való kompatibilitását is átfogóan értékelje, miközben a kérdések felépítése és sorrendje is világosan tükrözi ezt a logikai láncolatot: az első kérdés elsősorban az uniós jog előírásainak és rendelkezéseinek helyes értelmezésére, azaz a jogi normák értelmezési keretének meghatározására irányult, míg a második és harmadik kérdés már az így kialakított, Bíróság általi értelmezés fényében vizsgálta a tagállami szabályozás alapjogi megfelelőségét, különös

³¹⁰ A Tanács 1099/2009/EK rendelete (2009. szeptember 24.) az állatok leölésük során való védelméről (EGT-vonatkozású szöveg) (15) és (18) cikk

³¹¹ Összefoglalás, C-336/19. sz. ügy Centraal Israëlitisch Consistorie van België és társai kontra Vlaamse Regering, A Bíróság ítélete (nagytanács), 2020. december 17., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/SUM/?uri=CELEX:62019CJ0336_RES, Letöltve: 2026.04.03.

³¹² Összefoglalás, C-336/19. sz. ügy Centraal Israëlitisch Consistorie van België és társai kontra Vlaamse Regering, A Bíróság ítélete (nagytanács), 2020. december 17., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/SUM/?uri=CELEX:62019CJ0336_RES, Letöltve: 2026.04.03.

tekintettel az állatok védelmére vonatkozó előírásokra, valamint a vallási közösségek jogaira és a vallás szabad gyakorlásának garantálására.

a) Az első kérdés: a tagállami mozgástér és a szigorúbb szabályozás lehetősége

Az első kérdés arra irányult, hogy az állatok leölésére vonatkozó uniós rendelet lehetővé teszi-e a tagállamok számára olyan szabályozás elfogadását, amely egyrészt megtiltja a kábítás nélküli vágást a vallási szertartások keretében is, másrészt pedig előír egy alternatív, kifejezetten vallási célokra alkalmazható kábítási módszert, azzal a feltétellel, hogy az visszafordítható legyen, és ne okozza az állat halálát³¹³.

A Bíróság válaszában hangsúlyozta, hogy az uniós rendelet³¹⁴ főszabályként az állatok előzetes kábítását írja elő, ugyanakkor kivételt enged a vallási rítusok keretében végzett vágás esetére. A kivétel célja a vallásszabadság tiszteletben tartása, azonban nem kötelezi a tagállamokat annak fenntartására.

A Bíróság értelmezése szerint a rendelet kifejezetten lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy az állatok jólétének magasabb szintű védelme érdekében szigorúbb intézkedéseket vezessenek be. Ennek keretében a tagállamok jogosultak arra is, hogy megszüntessék a kábítás nélküli vágás kivételét, feltéve, hogy ezzel párhuzamosan figyelembe veszik az alapvető jogokat³¹⁵.

Külön jelentőséget tulajdonított a Bíróság annak, hogy a vitatott szabályozás nem általában tiltja a vallási célú vágást, hanem egy alternatív megoldást vezet be, nevezetesen a visszafordítható kábítást. Ez a megoldás a Bíróság értékelése szerint alkalmas lehet arra, hogy egyensúlyt teremtsen az állatvédelmi célkitűzések és a vallási gyakorlatok tiszteletben tartása között³¹⁶.

Ennek megfelelően a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az uniós jog nem zárja ki az ilyen tartalmú nemzeti szabályozást.

³¹³ Gerard Hogan főtanácsnok indítvány, ismertetés napja: 2020. szeptember 10., 40. pont. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CC0336>, Letöltve: 2026.04.04.

³¹⁴ lásd. lábjegyzet 12

³¹⁵ C-336/19. sz. ügy, A Bíróság Ítélete (nagytanács) 46 pont, 2020.12.17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0336>, Letöltve: 2026.04.04.

³¹⁶ C-336/19. sz. ügy, A Bíróság Ítélete (nagytanács) 72-74 pont, 2020.12.17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0336>, Letöltve: 2026.04.04.

b)A második kérdés: a vallásszabadság sérelme és annak igazolhatósága

A második kérdés arra irányult, hogy az első kérdés szerinti értelmezés összeegyeztethető-e az Európai Unió Alapjogi Chartájának vallásszabadságot biztosító rendelkezésével³¹⁷. A Bíróság megerősítette, hogy a vallási célú vágás a vallásos hit nyilvános kifejezésre juttatásának körébe tartozik³¹⁸, így annak korlátozása az alapjogba való beavatkozásnak minősül. Ezt követően azt vizsgálta, hogy a beavatkozás igazolható-e.

A vizsgálat során a Bíróság megállapította, hogy a korlátozás törvényi alapon nyugszik, és legitim célt szolgál, nevezetesen az állatok jólétének védelmét. Ezt követően az arányosság követelményének való megfelelést értékelte, amelynek keretében azt vizsgálta, hogy a korlátozás alkalmas és szükséges-e a kitűzött cél elérésére, valamint, hogy nem jár-e aránytalan sérelemmel a vallásszabadság gyakorlására nézve.

Az arányosság körében a Bíróság kiemelte, hogy a szabályozás nem tiltja meg a vallási rítusok gyakorlását, hanem csupán azok egyik technikai elemét módosítja. A visszafordítható kábítás alkalmazása olyan kompromisszumos megoldásként jelenik meg, amely csökkenti az állatok szenvedését, miközben bizonyos mértékig lehetővé teszi a vallási előírások érvényesülését³¹⁹. A Bíróság továbbá figyelembe vette, hogy a tagállamok között nincs egységes megközelítés e kérdésben, ami indokolja a számukra biztosított mérlegelési mozgásteret³²⁰. Mindezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a vizsgált szabályozás nem ellentétes a vallásszabadsággal, mivel az *„intézkedések megfelelő egyensúlyt biztosítanak az állatjólétnek tulajdonított jelentőség, valamint a zsidó és muzulmán vallású hívők vallásgyakorlási szabadsága között, következésképpen arányosak”*³²¹.

c)A harmadik kérdés: az egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés tilalma

³¹⁷ Gerard Hogan főtanácsnok indítványa, ismertetés napja: 2020. szeptember 10., 40. pont. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CC0336>, Letöltve: 2026.04.04.

³¹⁸ C-336/19. sz. ügy, A Bíróság Ítélté (nagytanács) 52 pont, 2020.12.17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0336>, Letöltve: 2026.04.04.

³¹⁹ C-336/19. sz. ügy, A Bíróság Ítélté (nagytanács) 73-74 pont, 2020.12.17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0336>, Letöltve: 2026.04.04.

³²⁰ C-336/19. sz. ügy, A Bíróság Ítélté (nagytanács) 67-70 pont, 2020.12.17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0336>, Letöltve: 2026.04.04.

³²¹ C-336/19. sz. ügy, A Bíróság Ítélté (nagytanács) 80 pont, 2020.12.17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0336>, Letöltve: 2026.04.04.

A harmadik kérdés azt vizsgálta, hogy az első kérdés szerinti értelmezés összeegyeztethető-e az egyenlőség, a hátrányos megkülönböztetés tilalma és a kulturális, vallási sokféleség tiszteletben tartásának elvével. A kérdés különösen arra fókuszált, hogy a vallási célú vágásra vonatkozó szabályozás miért tartalmaz csupán feltételes kivételt a kábítás kötelezettsége alól, miközben más tevékenységek, így például a vadászat, a halászat vagy bizonyos kulturális és sportesemények teljes mértékben kívül esnek a rendelet hatályán³²².

A Bíróság e kérdés megválaszolása során abból indult ki, hogy az egyenlő bánásmód elve csak az összehasonlítható helyzetekre vonatkozik. Ennek megfelelően elsőként azt vizsgálta, hogy a vallási célú vágás és az említett egyéb tevékenységek azonos vagy hasonló helyzetnek tekinthetők-e³²³.

A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy e tevékenységek nem összehasonlíthatók, mivel eltérő célokat szolgálnak és különböző szabályozási logika alá tartoznak. A vallási célú vágás az élelmiszer-előállítás körébe tartozik, míg a vadászat, halászat vagy sporttevékenységek más társadalmi és gazdasági funkcióval bírnak, és ezért indokoltan esnek eltérő szabályozás alá³²⁴. Ebből következően a Bíróság megállapította, hogy az eltérő bánásmód objektív és ésszerű indokokon alapul, és nem minősül tiltott megkülönböztetésnek³²⁵.

5. Az ügy összefoglalása

A három kérdésre adott válaszok együttesen azt mutatják, hogy a Bíróság az állatvédelem és a vallásszabadság közötti egyensúly megteremtését a tagállamok feladatának tekinti, amelyet az uniós jog keretei között, de jelentős mérlegelési mozgástér mellett gyakorolhatnak. A döntés megerősíti, hogy az alapjogok közötti konfliktusok feloldása során nem abszolút prioritások érvényesülnek, hanem olyan mérlegelés, amely figyelembe veszi a társadalmi értékváltozásokat, a nemzeti sajátosságokat és az alapjogok egymáshoz való viszonyát egyaránt.

³²² Gerard Hogan főtanácsnok indítványja, ismertetés napja: 2020. szeptember 10., 40. pont. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CC0336>, Letöltve: 2026.04.04.

³²³ C-336/19. sz. ügy, A Bíróság Ítélté (nagytanács) 85 pont, 2020.12.17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0336>, Letöltve: 2026.04.04.

³²⁴ C-336/19. sz. ügy, A Bíróság Ítélté (nagytanács) 86-91 pont, 2020.12.17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0336>, Letöltve: 2026.04.04.

³²⁵ C-336/19. sz. ügy, A Bíróság Ítélté (nagytanács) 92 pont, 2020.12.17., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0336>, Letöltve: 2026.04.04.

6. Az ügy sajtóvisszhangja

A döntés jelentős és széles körű sajtóvisszhangot váltott ki mind nemzetközi, mind hazai médiában, ami jól tükrözi a kérdés társadalmi érzékenységét és megosztó jellegét. A reakciók alapvetően két nagy narratíva köré rendeződtek: egyrészt az állatvédelem megerősödéseként értelmezett döntés, másrészt a vallásszabadság sérelmeként való értelmezés jelent meg.

A nemzetközi sajtóban számos beszámoló kiemelte, hogy az Európai Unió Bírósága lehetővé tette a tagállamok számára a kábítás nélküli vágás tilalmát az állatjóléti célokra hivatkozva. Egyes híradások hangsúlyozták, hogy a döntés szerint az előzetes kábítás követelménye „az állatvédelem fő célját szolgálja”, és a szabályozás képes „méltányos egyensúlyt” teremteni az állatvédelem és a vallásszabadság között³²⁶. Hasonlóképpen, más beszámolók is arra hívták fel a figyelmet, hogy a Bíróság tudományos konszenzusra támaszkodva fogadta el a kábítás szükségességét az állatok szenvedésének csökkentése érdekében³²⁷.

Ezzel párhuzamosan azonban markáns kritikai hangok is megjelentek. Több cikk és vélemény a döntést a vallási kisebbségek jogainak szűkítéseként értelmezte. A Deutsche Welle „EU court ruling on kosher, halal slaughter is disastrous” című véleménycikke például kifejezetten úgy fogalmaz, hogy a döntés „súlyos csapás” a vallásszabadságra, és hosszabb távon az európai vallási közösségek helyzetére is hatással lehet³²⁸. Hasonló hangnemben nyilatkoztak egyes vallási vezetők is, akik szerint a döntés azt az üzenetet közvetíti, hogy a vallási kisebbségek hagyományai egyre kevésbé kapnak védelmet Európában³²⁹. Egy másik beszámoló a döntést „szomorú napként” értékelte az európai zsidóság számára³³⁰. A „European Court of Justice

³²⁶ EU states can ban stun-free slaughter: ECJ, Deutsche Welle, 2020.12.17., <https://www.dw.com/en/eu-states-can-mandate-stunning-animals-for-slaughter-ecj/a-55970178> Letöltve: 2026.04.04.

³²⁷ States may restrict non-stun slaughter on welfare grounds, ECJ rules, National Secular Society, 2020.12.18., <https://www.secularism.org.uk/news/2020/12/states-may-restrict-non-stun-slaughter-on-welfare-grounds-ecj-rules>, Letöltve: 2026.04.04.

³²⁸ Christoph Strack: EU court ruling on kosher, halal slaughter is disastrous, Deutsche Welle, 2020.12.18., <https://www.dw.com/en/opinion-ecj-ruling-to-uphold-ban-on-kosher-halal-slaughter-a-disastrous-decision/a-55982418>, Letöltve: 2026.04.04.

³²⁹ Yossi Lempkowicz: EU Court ruling on kosher slaughter: 'The European Union does not protect its religious minorities anymore', European Jewish Press, 2020.12.17., <https://ejpress.org/eu-court-ruling-on-kosher-slaughter-the-european-union-does-not-protect-its-religious-minorities-anymore/>, Letöltve: 2026.04.04.

³³⁰ 'A sad day for European Jewry': European Court of Justice rules that member states moves to ban kosher slaughter do not violate freedom of religion, Eureporter, 2020.12.17., <https://www.eureporter.co/frontpage/2020/12/17/a-sad-day-for-european-jewry-european-court-of-justice-rules-that-member-states-moves-to-ban-kosher-slaughter-do-not-violate-freedom-of-religion/>, Letöltve: 2026.04.04.

approves Belgian kosher slaughter ban” című cikk szintén a vallási közösségek aggodalmait emelte ki, rámutatva arra, hogy a döntés precedensértékű lehet más tagállamok számára is³³¹. A nemzetközi médiában tehát világosan kirajzolódik az a kettősség, amely az alkotmányjogi vita jelentőségét is megalapozta. Míg egyes szereplők az állatvédelem előretörését és a jogfejlődés szükségszerű irányát látják a döntésben, addig mások a vallásszabadság fokozatos visszaszorulásától tartanak.

A magyar nyelvű sajtóban hasonlóan megosztott kép rajzolódott ki. A „Jóváhagyta a kóser vágás tilalmát az Európai Bíróság³³²” című cikk elsősorban tényszerűen ismertette a döntést, kiemelve annak jogi jelentőségét és az állatvédelmi szempontok érvényesülését. Ezzel szemben a Magyar Jelen írása³³³ inkább kritikai perspektívából közelítette meg az ügyet, hangsúlyozva a vallási közösségeket érő hátrányokat és a döntés politikai visszhangját.

Összességében a sajtóvisszhang jól tükrözi azt a mélyebb társadalmi és jogi feszültséget, amely az állatvédelem és a vallásszabadság között fennáll. A diskurzus nem csupán jogi, hanem identitásbeli, kulturális és politikai dimenziókkal is bővül, ami tovább erősíti a kérdés alkotmányjogi jelentőségét és komplexitását.

7. A rituális vágás szabályozása az Európai Unióban

Az Európai Unió tagállamaiban a rituális vágás szabályozása napjainkban kifejezetten sokszínű és fragmentált képet mutat. Ennek egyik alapvető oka, hogy bár uniós szinten létezik egy közös jogi keret³³⁴, a szabályozás tudatosan mozgásteret hagy a tagállamok számára. A rendelet³³⁵ főszabályként előírja az állatok előzetes kábítását, ugyanakkor kivételt enged a vallási rítusok keretében végzett vágás esetére. Ezzel egyidejűleg lehetővé teszi a tagállamok számára szigorúbb állatvédelmi intézkedések bevezetését is.

³³¹ Lahav Harkov: European Court of Justice approves Belgian kosher slaughter ban, The Jerusalem Post, <https://www.jpost.com/diaspora/european-court-of-justice-approves-belgian-kosher-slaughter-ban-652402>, Letöltve: 2026.04.04.

³³² Szurovecz Illés: Jóváhagyta a kóser vágás tilalmát az Európai Bíróság, 444.hu, 2020.12.17., <https://444.hu/2020/12/17/jovahagyta-a-koser-vagas-tilalmat-az-europai-birosag>, Letöltve: 2026.04.04.

³³³ Irányi Dániel: Belgium betiltotta a kóservágást, az EB helybenhagyta, Semjén Zsolt felháborodott, Magyar Jelen, 2020.12.18., <https://magyarjelen.hu/belfold/8966-belgium-betiltotta-a-koservagast-az-eb-helybenhagyta-semjen-zsolt-felhaborodott>, Letöltve: 2026.04.04.

³³⁴ A Tanács 1099/2009/EK rendelete (2009. szeptember 24.) az állatok leölésük során való védelméről

³³⁵ A Tanács 1099/2009/EK rendelete (2009. szeptember 24.) az állatok leölésük során való védelméről (EGT-vonatkozású szöveg) (4. cikk (4) és 26. cikk (2))

A belga ügyben³³⁶ hozott ítélet megerősítette ezt az értelmezést, kimondva, hogy a tagállamok akár a vallási kivétel korlátozására is jogosultak az állatvédelem érdekében. Ennek következtében a tagállami szabályozások jelentős eltéréseket mutatnak.

A vallási célú állatvágás uniós szabályozásának gyakorlati érvényesülését részletesen elemzi Claudia Vinci, Magdalena Pasikowska-Schnass és Beata Rojek 2023 júliusában készült, „Religious slaughter – Reconciling animal welfare with freedom of religion or belief” című tanulmánya³³⁷, amelyet az European Parliamentary Research Service készített az Európai Parlament számára. Az elemzés célja, hogy átfogó, összehasonlító képet adjon arról, miként alkalmazzák a tagállamok az állatok leölésére vonatkozó uniós szabályokat, különösen az (EK) 1099/2009 rendelet által biztosított, vallási rítusokra vonatkozó kivétel tekintetében. A tanulmány tagállamonként vizsgálja a jogi kereteket és azok gyakorlati alkalmazását, és ennek alapján részletesen bemutatja, hogy az egyes országok milyen mértékben engedik meg a kábítás nélküli vágást, illetve milyen feltételekhez kötik azt.

Az elemzés alapján az Európai Unióban három fő szabályozási modell különíthető el. Az első csoportba azok az államok tartoznak, amelyek egyáltalán nem élnek a vallási kivétel lehetőségével, és következetesen előírják az állatok előzetes kábítását minden esetben. Ide sorolható Dánia, amely 2014-ben kifejezetten megtiltotta a kábítás nélküli rituális vágást, továbbá Svédország, ahol már korábban is teljes körű volt a kábítási kötelezettség, és a jog nem biztosít vallási alapú eltérést. Szlovénia szintén ebbe a kategóriába tartozik: bár kivételes hatósági engedélyezés elméletileg lehetséges, a szabályozás lényegében tiltja a kábítás nélküli vágást. Ezekben az országokban az állatvédelem elsődlegessége egyértelmű, és a vallásszabadság gyakorlása e téren korlátozott.

A második csoportot azok az államok alkotják, amelyek ugyan lehetővé teszik a vallási célú vágást, de azt szigorú feltételekhez kötik. E körön belül többféle megoldás létezik. Egyes országok az úgynevezett „azonnali” vagy „egyidejű” kábítás modelljét alkalmazzák: Finnország például előírja, hogy a kábításnak a véreerzéstől egy időben kell megtörténnie, míg Észtország és Szlovákia esetében a vágást azonnali utólagos kábításnak kell követnie. Ausztria csak egyedi engedéllyel teszi lehetővé a kivételt, és szintén megköveteli az azonnali

³³⁶ C-336/19. sz. ügy

³³⁷ Claudia Vinci, Magdalena Pasikowska-Schnass and Beata Rojek, Religious slaughter: Reconciling animal welfare with freedom of religion or belief, Members' Research Service, European Parliament, 2023. július, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/religious%20slaughter-QA0723266ENN.pdf>, Letöltve: 2026.04.06.

kábítást, míg Lettország az utólagos kábítás rendszerét alkalmazza. Más országok időbeli vagy technikai korlátokat állítanak fel. Hollandiában például az állatot legfeljebb 40 másodpercen belül el kell kábítani a vágás után, állatorvosi felügyelet mellett, míg Görögország részletes technikai előírásokat határoz meg a vágás módjára és eszközeire vonatkozóan, valamint megköveteli az azonnali kábítást. Egy további alcsoportban az engedélyezési és felügyeleti mechanizmusok dominálnak. Németországban a kábítás nélküli vágás csak kivételesen, hatósági engedéllyel lehetséges, ha az adott vallási közösség szükségletei másként nem biztosíthatók. Észtországban előzetes bejelentés és hatósági jelenlét szükséges. Cipruson és Olaszországban pedig szintén hatósági jóváhagyáshoz kötött az eltérés alkalmazása. Belgium külön esetet képvisel, ahol regionálisan eltérő szabályozás alakult ki. Flandriában kötelező az utólagos kábítás, Vallóniában az előzetes kábítás előírt, míg Brüsszelben nincs kifejezett tilalom.

A harmadik csoportba azok az államok tartoznak, amelyek széles körben alkalmazzák az uniós jog által biztosított vallási kivételt, és általában megengedik a kábítás nélküli vágást. Ide sorolható többek között Spanyolország, Franciaország és Írország, ahol a vallási vágás engedélyezett, jellemzően kijelölt vágóhidakon és bizonyos adminisztratív feltételek mellett. Franciaországban például előzetes állami engedély szükséges, de a gyakorlatban a kivétel széles körben hozzáférhető. Hasonlóan megengedő rendszerek működnek Magyarországon, Romániában, Bulgáriában és Horvátországban is. Litvánia esetében külön figyelmet érdemel, hogy a korábbi tilalmat gazdasági megfontolások, különösen exportpiacok elérése, miatt oldották fel, míg Luxemburgban az uniós rendelet átültetésével vált lehetővé a vallási kivétel alkalmazása. Lengyelországban az alkotmánybíróság döntése biztosította a vallási vágás engedélyezését a vallásszabadság védelmében, Portugáliában pedig bár jogilag megengedett a kivétel, a gyakorlatban gyakran mégis alkalmaznak előzetes kábítást.

8. *Megállapítások a rituális vágásokkal kapcsolatos problémák kapcsán*

A rituális vágás kapcsán vizsgált kérdés jól példázza, hogy a modern alkotmányos demokráciákban az alapjogok érvényesülése nem izoláltan, hanem egymással kölcsönhatásban, sokszor feszültségben valósul meg. A vizsgálat során egyértelművé vált, hogy sem a vallásszabadság, sem az állatvédelem nem tekinthető abszolút érvényűnek. Mindkettő olyan alkotmányos érték, amely adott esetben korlátozható, ugyanakkor e korlátozás csak szigorú feltételek mellett fogadható el.

A vallási közösségek számára ez a gyakorlat nem csupán technikai vagy gasztronómiai kérdés, hanem identitásképző, normatív jelentőségű, és sok esetben a vallási előírásoknak megfelelően kötelező érvényű, olyan jellegű tevékenység, amely a vallásszabadság védelmi körébe tartozó magatartások egyik markáns példáját képezi. Ezzel szemben az állatvédelem fejlődése, különösen az „állatok, mint érző lények” elvének elismerése nyomán, egyre erőteljesebb normatív alapot teremt az állatok szenvedésének minimalizálására irányuló állami beavatkozások számára. Ez a szemléletváltás nem csupán jogtechnikai változást jelent, hanem mélyebb etikai és társadalmi értékrendbeli átalakulást is tükröz.

A fentiekben részletesen elemzett, belga szabályozáshoz kapcsolódó, C-336/19. sz. ügy rámutat arra, hogy az alapjogi kollíziók feloldása elsősorban az arányossági teszt alkalmazásán keresztül történik. A Bíróság döntése világossá tette, hogy a vallásszabadság korlátozása önmagában nem kizárt, amennyiben az legitim célt szolgál, törvényi alapon nyugszik, és megfelel a szükségesség és arányosság követelményeinek. A konkrét ügyben az állatvédelem, mint közérdek alkalmasnak bizonyult e korlátozás igazolására, különösen annak fényében, hogy a szabályozás nem tiltotta meg teljes mértékben a vallási rítus gyakorlását, hanem annak egyik elemét módosította.

Ugyanakkor érdemes pontosítani, hogy a „technikai elem módosítása” a vallási közösségek szempontjából nem feltétlenül tekinthető marginális beavatkozásnak, mivel a rituális vágás módja számos vallásjogi értelmezés szerint a rítus lényegi részét képezi. Ebből következően az arányossági vizsgálat során különös jelentősége van annak, hogy a jogalkotó és a bíróságok mennyiben veszik figyelembe az adott vallási előírások belső logikáját és kötelező jellegét.

A Bíróság által elfogadott kompromisszumos megoldás, azaz a visszafordítható kábítás előírása, jól illusztrálja azt a törekvést, hogy a jogalkotás olyan megoldásokat keressen, amelyek lehetőség szerint mindkét érintett érték részleges érvényesülését biztosítják. Mindazonáltal a döntés kritikái rávilágítanak arra, hogy az ilyen kompromisszumok gyakorlati elfogadottsága korántsem egyértelmű, és jelentős mértékben függ az érintett közösségek nézőpontjától.

A nemzetközi kitekintés megerősítette, hogy az Európai Unió tagállamai között nincs egységes megközelítés a rituális vágás szabályozására. A három fő modell, a teljes tiltás, a feltételes engedélyezés és a széles körű kivétel biztosítása, azt mutatja, hogy az államok eltérően értékelik az állatvédelem és a vallásszabadság egymáshoz való viszonyát. Ez a pluralizmus részben az

uniós jog által biztosított mérlegelési mozgástérből, részben pedig az egyes társadalmak eltérő történeti, kulturális és politikai kontextusából fakad. A belga ügyben hozott ítélet ezt a sokszínűséget nem felszámolja, hanem éppen megerősíti azáltal, hogy legitimálja a tagállami különbségeket.

A sajtóvisszhang elemzése tovább árnyalja a képet, hiszen rámutat arra, hogy a jogi döntések társadalmi értelmezése gyakran eltér a bírósági érveléstől. Míg egyes narratívák az állatvédelem előretöréseként ünneplik a döntést, mások a vallási kisebbségek jogainak szűkülését látják benne. Ez a kettősség arra utal, hogy a kérdés nem pusztán jogi-technikai, hanem mélyen értékalapú és identitáspolitikai dimenziókkal is rendelkezik.

Összességében megállapítható, hogy a vallásszabadság és az állatvédelem közötti kollízió nem oldható fel véglegesen egyetlen univerzális megoldással. Sokkal inkább egy dinamikus egyensúlykeresésről van szó, amelyben a jogalkotónak és a jogalkalmazónak folyamatosan reagálnia kell a társadalmi értékváltozásokra, a tudományos ismeretek fejlődésére és a vallási közösségek igényeire. A belga szabályozás és az ahhoz kapcsolódó bírói gyakorlat azt mutatja, hogy az állatvédelem egyre erősebb alkotmányos pozíciót foglal el, ugyanakkor a vallásszabadság továbbra is olyan alapjog marad, amelynek korlátozása csak kivételesen és szigorú feltételek mellett igazolható.

C. A vallásszabadság és a szakmai kötelezettségek konfliktusa

A vallásszabadság és a szakmai kötelezettségek közötti konfliktus az európai emberi jogi joggyakorlat egy érzékeny területe. Míg a vallási viseletekkel kapcsolatos ügyek elsősorban a vallási identitás nyilvános megjelenítésének korlátozhatóságát érintik, addig az egészségügyi és szolgáltatási területen megjelenő jogviták már azt a kérdést vetik fel, hogy a vallási meggyőződés meddig igazolhatja valamely szakmai kötelezettség teljesítésének megtagadását.

1. Lelkiismereti kifogások az egészségügyben

A szakmai kötelezettségek és kötelezettségszegések problémaköre különösen élesen jelent meg a fogamzásgátlók és abortuszok körüli ügyekben. A Pichon és Sajous kontra Franciaország ügyben két gyógyszerész vallási meggyőződésére hivatkozva megtagadta fogamzásgátló készítmények kiadását, míg a Grimmark kontra Svédország és a Steen kontra Svédország ügyekben egészségügyi dolgozók vallási okból nem kívántak abortuszokban közreműködni. Az

ügyek közös eleme, hogy valamennyi esetben a vallásszabadság került szembe más személyek jogaival, különösen az egészségügyi ellátáshoz és a reprodukív önrendelkezéshez való joggal.

Az európai bíróságok ezekben az ügyekben következetesen az arányosság elvére épülő mérlegelést alkalmazták. A döntések központi kérdése az volt, hogy a vallási meggyőződésből fakadó szakmai kivétel milyen mértékben korlátozható az egészségügyi rendszer megfelelő működésének, valamint más személyek jogainak biztosítása érdekében.

1.1.A Pichon és Sajous kontra Franciaország ügy – vallásszabadság és gyógyszerészeti kötelezettségek konfliktusa

A Pichon és Sajous kontra Franciaország ügy³³⁸ az egyik első olyan európai eset volt, amely közvetlenül foglalkozott a vallási meggyőződés és az egészségügyi szolgáltatások nyújtásának konfliktusával. Az ügy kérelmezői, Bruno Pichon és Marie-Line Sajous francia állampolgárok voltak, akik közös tulajdonban működtettek gyógyszertárt Franciaországban.

Az ügy alapját az képezte, hogy 1995-ben három nő fogamzásgátló készítmények kiváltása érdekében kereste fel gyógyszertárakat, azonban a gyógyszerészek vallási meggyőződésükre hivatkozva megtagadták a készítmények kiadását. Az érintett három nő még aznap panaszt nyújtott be a gyógyszertárak ellenek, akik szerint a fogamzásgátlók és abortív hatású készítmények forgalmazása összeegyeztethetetlen bizonyult a keresztény vallási meggyőződésükkel³³⁹.

A francia bíróságok megállapították, hogy a gyógyszerészek jogellenesen tagadták meg a kiszolgálást. A bordeaux-i szabálysértési bíróság hangsúlyozta, hogy „*etikai vagy vallási elvek nem minősülnek legitim indoknak a fogamzásgátlók értékesítésének megtagadására*³⁴⁰”, továbbá rámutatott arra, hogy a francia jog csak az abortuszban közvetlenül részt vevő orvosok és egészségügyi dolgozók számára biztosít lelkiismereti kivételt.

A gyógyszertárak az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordultak, és az Egyezmény 9. cikkére hivatkoztak, amely biztosítja a gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadságot. Érvelésük

³³⁸ Pichon and Sajous v. France, EJEB 49853/99 sz. ügy, 2001.10.02., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-22644%22%5D%7D>, Letöltve: 2025.02.24.

³³⁹ Pichon and Sajous v. France, EJEB 49853/99 sz. ügy, 2001.10.02., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-22644%22%5D%7D>, Letöltve: 2025.02.24.

³⁴⁰ Pichon and Sajous v. France, EJEB 49853/99 sz. ügy, 2001.10.02., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-22644%22%5D%7D>, Letöltve: 2025.02.24.

szerint vallási meggyőződésük nyilvános gyakorlásának részét képezte a fogamzásgátlók értékesítésének megtagadása. Az EJEB azonban hangsúlyozta, hogy az Egyezmény 9. cikke elsősorban a személyes vallási meggyőződés védelmét szolgálja, ugyanakkor nem minden vallási vagy világnézeti indíttatású cselekvés részesül automatikusan védelemben, amelyet vallási meggyőződés motivál³⁴¹.

A Bíróság szerint amennyiben egy termék jogszerűen forgalmazható és kizárólag gyógyszerárban hozzáférhető, a gyógyszerek nem hivatkozhatnak vallási meggyőződésükre annak megtagadása érdekében. Az Emberi Jogok Európai Bírósága hangsúlyozta, hogy a kérelmezők szakmai tevékenységük során nem kényszeríthették rá vallási nézeteiket másokra. A Bíróság ennek megfelelően a kérelmet nyilvánvalóan megalapozatlannak minősítette és elfogadhatatlannak nyilvánította³⁴².

Az ügy jelentősége abban áll, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága egyértelműen kimondta: a vallásszabadság nem biztosít általános jogot a szakmai kötelezettségek vallási alapon történő megtagadására³⁴³. A döntés meghatározóvá vált az európai egészségügyi és antidiszkriminációs joggyakorlatban, különösen a lelkiismereti kifogások megítélése terén.

1.2.A Grimmark kontra Svédország ügy – abortuszban való közreműködés megtagadása vallási okból

A Grimmark kontra Svédország ügy az egyik legismertebb modern európai jogvita a vallásszabadság és az egészségügyi szakmai kötelezettségek konfliktusának körében. Az ügy kérelmezője, Ellinor Grimmark svéd állampolgár volt, aki korábban ápolónőként dolgozott, majd szülésznői képesítést szerzett.

A konfliktus akkor alakult ki, amikor Grimmark közölte munkáltatójával, hogy vallási meggyőződése és lelkiismereti okok miatt nem kíván abortuszokban közreműködni. Ennek következtében több svéd kórház megtagadta alkalmazását szülésznőként³⁴⁴.

³⁴¹ Pichon and Sajous v. France, EJEB 49853/99 sz. ügy, 2001.10.02., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-22644%22%5D%7D>, Letöltve: 2025.02.24.

³⁴² Pichon and Sajous v. France, EJEB 49853/99 sz. ügy, 2001.10.02., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-22644%22%5D%7D>, Letöltve: 2025.02.24.

³⁴³ Pichon and Sajous v. France, EJEB 49853/99 sz. ügy, 2001.10.02., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-22644%22%5D%7D>, Letöltve: 2025.02.24.

³⁴⁴ Grimmark v. Sweden, EJEB 4372/17 sz. ügy, 2017.06.14., 3-6. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201915%22%5D%7D>, Letöltve: 2025.03.14.

A svéd Diszkriminációs Ombudsman, majd később a svéd bíróságok is arra a következtetésre jutottak, hogy a kérelmezőt nem érte jogellenes diszkrimináció³⁴⁵. Ezzel szemben az Emberi Jogok Európai Bírósága elfogadta, hogy az abortuszban való közreműködés megtagadása a kérelmező vallási meggyőződésének megnyilvánulása volt, és ez alapján megállapította, hogy az eset így az Egyezmény 9. cikkének hatálya alá tartozik.³⁴⁶

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanakkor hangsúlyozta, hogy Svédország pozitív kötelezettsége az abortuszhoz való tényleges hozzáférés biztosítása. A Bíróság szerint az államnak úgy kell megszerveznie egészségügyi rendszerét, hogy az egészségügyi dolgozók lelkiismereti szabadsága ne akadályozza az abortuszszolgáltatások elérhetőségét.³⁴⁷

A döntés szerint a szülésznői munkakör természetes részét képezi az abortuszokban való közreműködés, és a munkáltató jogosult megkövetelni valamennyi feladat ellátását. A Bíróság külön hangsúlyozta, hogy a kérelmező önként választotta ezt a hivatást annak tudatában, hogy az abortuszokban való részvétel a munkakör része. Az Emberi Jogok Európai Bírósága továbbá figyelembe vette, hogy Grimmark nem maradt teljesen munka nélkül, mivel továbbra is dolgozhatott ápolónőként³⁴⁸.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága végül arra a következtetésre jutott, hogy a svéd hatóságok megfelelő egyensúlyt teremtettek a kérelmező vallásszabadsága és a nők abortuszhoz való hozzáféréseinek biztosítása között. A Bíróság ezért a kérelmet nyilvánvalóan megalapozatlannak minősítette, és elfogadhatatlannak nyilvánította.³⁴⁹

A döntés különös jelentősége abban áll, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága egyértelművé tette: az egészségügyi dolgozók vallásszabadsága nem biztosít automatikus jogot a szakmai kötelezettségek vallási alapon történő megtagadására. A Bíróság szerint a reprodukív

³⁴⁵ Grimmark v. Sweden, EJEB 4372/17 sz. ügy, 2017.06.14., 10. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201915%22%7D%7D>, Letöltve: 2025.03.14.

³⁴⁶ Grimmark v. Sweden, EJEB 4372/17 sz. ügy, 2017.06.14., 25. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201915%22%7D%7D>, Letöltve: 2025.03.14.

³⁴⁷ Grimmark v. Sweden, EJEB 4372/17 sz. ügy, 2017.06.14., 26. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201915%22%7D%7D>, Letöltve: 2025.03.14.

³⁴⁸ Grimmark v. Sweden, EJEB 4372/17 sz. ügy, 2017.06.14., 12-15., 26. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201915%22%7D%7D>, Letöltve: 2025.03.14.

³⁴⁹ Grimmark v. Sweden, EJEB 4372/17 sz. ügy, 2017.06.14., 28. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201915%22%7D%7D>, Letöltve: 2025.03.14.

egészséghez való hozzáférés és az egészségügyi ellátórendszer megfelelő működése olyan legitim közérdekű célok, amelyek bizonyos körülmények között elsőbbséget élvezhetnek az egyéni vallási kifogásokkal szemben.³⁵⁰

1.3.A Steen kontra Svédország ügy – vallási meggyőződés és egészségügyi foglalkoztatás

A Steen kontra Svédország ügy tényállása nagymértékben hasonlított a Grimmark ügyre. A kérelmező, Linda Steen szintén vallási okból nem kívánt abortuszokban közreműködni, és emiatt nem jutott szülésznői álláshoz Svédországban.

Steen a szülésznői képzés megkezdésekor szerződést kötött a Södermanland megyei egészségügyi hatósággal, amely vállalta tanulmányai finanszírozását, cserébe pedig a kérelmező kötelezettséget vállalt arra, hogy tanulmányai befejezését követően két évig szülésznőként dolgozik a megye egyik nőgyógyászati klinikáján.³⁵¹

Amikor Steen közölte, hogy vallási meggyőződése miatt nem vesz részt abortuszokban, a kórház megtagadta alkalmazását. A svéd nemzeti bíróságok arra a következtetésre jutottak, hogy a munkáltató jogosan várta el a munkakör valamennyi feladatának ellátását. Az Emberi Jogok Európai Bírósága megerősítette ezt az álláspontot, és hangsúlyozta, hogy az állam széles mérlegelési mozgástérrel rendelkezik az egészségügyi rendszer megszervezése során³⁵².

A Bíróság szerint a kérelmező vallásszabadságának korlátozása legitim célt szolgált, nevezetesen a nők abortuszhoz való tényleges hozzáféréseinek biztosítását. Az Emberi Jogok Európai Bírósága kiemelte, hogy a kérelmező önként vállalta a szülésznői képzést, miközben tisztában volt azzal, hogy a munkakör részét képezik az abortuszokhoz kapcsolódó feladatok is.³⁵³

Az EJEB abból indult ki, hogy a vallásszabadság ugyan védelemben részesül az Egyezmény 9. cikke alapján, azonban annak gyakorlása korlátozható, amennyiben a korlátozás törvényen

³⁵⁰ Grimmark v. Sweden, EJEB 4372/17 sz. ügy, 2017.06.14., 26-27. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201915%22%7D%7D>, Letöltve: 2025.03.14.

³⁵¹ Steen v. Sweden, EJEB 62309/17. sz. ügy, 2020.02.11., 3-6. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201732%22%7D%7D>, Letöltve: 2025.03.17.

³⁵² Steen v. Sweden, EJEB 62309/17. sz. ügy, 2020.02.11., 20-21. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201732%22%7D%7D>, Letöltve: 2025.03.17.

³⁵³ Steen v. Sweden, EJEB 62309/17. sz. ügy, 2020.02.11., 21. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201732%22%7D%7D>, Letöltve: 2025.03.17.

alapul, legitim célt szolgál és szükséges egy demokratikus társadalomban. A Bíróság szerint Svédország egészségügyi rendszere az abortuszhoz való tényleges hozzáférés biztosítása érdekében jogosult volt megkövetelni, hogy a szülésznők valamennyi, munkakörükhöz tartozó feladatot ellássák. Ennek keretében az EJEB hangsúlyozta, hogy a lelkiismereti kifogás nem eredményezheti más személyek – jelen esetben az abortuszhoz való hozzáférést igénybe vevő nők – jogainak ellehetetlenítését.³⁵⁴

A Bíróság továbbá hangsúlyozta, hogy a svéd bíróságok megfelelően mérlegelték az ellentétes érdekeket, és kellően részletes indokolást adtak arra nézve, hogy miért élvez elsőbbséget az abortuszhoz való hozzáférés biztosítása a kérelmező vallási kifogásával szemben.³⁵⁵

Az EJEB külön jelentőséget tulajdonított annak is, hogy a kérelmező nem maradt teljes egészében munka nélkül, mivel továbbra is dolgozhatott ápolónőként. A Bíróság ezzel azt hangsúlyozta, hogy a vallásszabadság korlátozása nem fosztotta meg teljes mértékben a kérelmezőt a foglalkozás gyakorlásának lehetőségétől, hanem kizárólag egy speciális munkakör betöltését akadályozta meg. Ez a körülmény az arányosság megítélése során a korlátozás enyhébb jellegét támasztotta alá.³⁵⁶

A *Steen kontra Svédország* ügy jelentősége abban áll, hogy tovább erősítette az Emberi Jogok Európai Bíróságának azon gyakorlatát, amely az egészségügyi ellátás zavartalan működését és a betegek jogainak védelmét az egészségügyi dolgozók vallási kifogásaival szemben elsődlegesnek tekinti. A *Grimmark* és *Steen* ügyek együtt a lelkiismereti kifogás európai korlátainak fontos precedensévé váltak.

Az ügyek egyértelművé tették, hogy az EJEB a vallásszabadság és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés konfliktusában elsősorban az egészségügyi rendszer hatékony működését és a szolgáltatások tényleges elérhetőségét tekinti meghatározó közérdeknek.

1.4. Az ügyek társadalmi és jogi jelentősége

³⁵⁴ Steen v. Sweden, EJEB 62309/17. sz. ügy, 2020.02.11., 19-21. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201732%22%7D>, Letöltve: 2025.03.17.

³⁵⁵ Steen v. Sweden, EJEB 62309/17. sz. ügy, 2020.02.11., 22. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201732%22%7D>, Letöltve: 2025.03.17.

³⁵⁶ Steen v. Sweden, EJEB 62309/17. sz. ügy, 2020.02.11., 21. pont, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-201732%22%7D>, Letöltve: 2025.03.17.

Az ismertett ügyek közös vonása, hogy valamennyi esetben a vallásszabadság és más alapvető jogok, illetve közérdekű célok közötti konfliktus került a bíróságok mérlegelésének középpontjába. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata e döntésekben egyértelműen azt az irányt erősítette meg, hogy a vallásszabadság nem abszolút jog, hanem más személyek jogaira, valamint az állam pozitív kötelezettségeire tekintettel korlátozható.

A Pichon és Sajous, valamint a Grimmark és Steen ügyek egyik legfontosabb jogi jelentősége abban ragadható meg, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága következetesen az arányosság elvére épülő mérlegelést alkalmazta. A Bíróság minden esetben elismerte, hogy a kérelmezők vallási meggyőződésből fakadó magatartása az Egyezmény 9. cikkének védelmi körébe tartozik. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy az egészségügyi szolgáltatásokhoz való tényleges hozzáférés, a betegek jogainak védelme, valamint az egészségügyi rendszer megfelelő működése olyan legitim közérdekű célok, amelyek bizonyos körülmények között elsőbbséget élvezhetnek az egyéni vallási kifogásokkal szemben.

A döntések jelentősége különösen a lelkiismereti kifogás európai értelmezése szempontjából kiemelkedő. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatából egyértelműen kirajzolódik, hogy az egészségügyi dolgozók vallási meggyőződése önmagában nem alapoz meg automatikus mentességet valamely szakmai kötelezettség alól. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a munkáltatók jogosultak megkövetelni a munkakör természetes részét képező feladatok ellátását, különösen akkor, ha az adott szolgáltatás biztosítása más személyek alapvető jogainak érvényesüléséhez kapcsolódik.

A társadalmi visszhang ugyanakkor jelentős megosztottságot mutatott. Több vallási és konzervatív szervezet úgy értékelte az ítéleteket, hogy azok a vallásos egészségügyi dolgozókat választás elé állítják vallási meggyőződésük és szakmájuk gyakorlása között.³⁵⁷

Ezzel szemben több emberi jogi és nőjogi szervezet üdvözölte az ítéleteket, hangsúlyozva, hogy azok megerősítik a reprodukatív egészséghez és az abortuszhoz való tényleges hozzáférés védelmét. Az elemzések szerint az Emberi Jogok Európa Bíróságának döntései hozzájárultak

³⁵⁷ Grimmark v. Sweden and Steen v. Sweden: no right for healthcare professionals to refuse to participate in abortion services, and framing strategies by anti-abortion actors., Starbourg Observers, 2020.04.06., <https://strasbourgothers.com/2020/04/06/grimmark-v-sweden-and-steen-v-sweden-no-right-for-healthcare-professionals-to-refuse-to-participate-in-abortion-services-and-framing-strategies-by-anti-abortion-actors/>, Letöltve: 2025.03.27.

ahhoz, hogy a vallási kifogások ne eredményezhessék az egészségügyi szolgáltatások tényleges korlátozását.³⁵⁸

Az ügyek összességében jól tükrözik az európai emberi jogi joggyakorlat egyik alapvető tendenciáját: a vallásszabadság széles körű elismerése mellett a bíróságok egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek más személyek jogainak, valamint az állam közszolgáltatási kötelezettségeinek védelmére. A döntések ugyanakkor azt is mutatják, hogy a vallási meggyőződés és a szakmai kötelezettségek összeütközése továbbra is az európai alapjogi diskurzus egyik vitatott területe marad.

2. *Az egyházi munkaviszony és a vallási lojalitás problematikája*

Az egyházak és vallási szervezetek gyakran saját hitelveikhez igazodó lojalitási és vallási követelményeket támasztanak munkavállalóikkal szemben. Ez különösen érzékeny kérdéseket vet fel akkor, amikor a vallási intézmény autonómiája összeütközésbe kerül a munkavállalók magánélethez, vallásszabadsághoz vagy egyenlő bánásmódhoz való jogával. Ezekben az esetekben a vallásszabadság nem kizárólag az egyén oldalán jelenik meg, hanem az egyházi intézmények autonómiájának részeként is.

Az európai esetjogban e konfliktusok középpontjában rendszerint az a kérdés áll, hogy az egyházi munkáltató milyen mértékben követelheti meg munkavállalóitól a vallási lojalitást, illetve, hogy az ilyen követelmények objektíven szükségesek és arányosak-e az adott munkakör betöltése szempontjából. Az Európai Unió Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bírósága egyaránt hangsúlyozta, hogy az egyházi autonómia alapvető jelentőségű jog, ugyanakkor nem eredményez korlátlan felmentést az antidiszkriminációs szabályok alkalmazása alól.

2.1. Az Egenberger kontra Evangelisches Werk ügy – vallási hovatartozás, mint munkafeltétel

Az Európai Unió Bíróságának *Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung* ügye az európai egyházi munkaviszonyokkal kapcsolatos esetjog egyik legjelentősebb döntése, mivel első alkalommal határozta meg részletesen, hogy az egyházi

³⁵⁸ Grimmark v. Sweden and Steen v. Sweden: no right for healthcare professionals to refuse to participate in abortion services, and framing strategies by anti-abortion actors., Starbourg Observers, 2020.04.06., <https://strasbourgoobservers.com/2020/04/06/grimmark-v-sweden-and-steen-v-sweden-no-right-for-healthcare-professionals-to-refuse-to-participate-in-abortion-services-and-framing-strategies-by-anti-abortion-actors/>, Letöltve: 2025.03.27.

munkáltatók milyen feltételek mellett írhatnak elő vallási hovatartozást munkavállalóikkal szemben. Az ügy jelentősége különösen abban áll, hogy az Európai Unió Bírósága világosan korlátozta az egyházi autonómia korlátlan értelmezését, és hangsúlyozta a bírósági felülvizsgálat szükségességét.

Az ügy kérelmezője, Vera Egenberger olyan állásra jelentkezett, amelyet az Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung³⁵⁹ nevű protestáns szervezet hirdetett meg. A meghirdetett pozíció az Egyesült Nemzetek Szervezetének egy rasszizmusellenes jelentés elkészítéséhez kapcsolódott, és magában foglalta többek között a német állami jelentések elemzését, párhuzamos jelentések készítését, valamint az egyházi szervezet képviselőit különböző szakmai fórumokon³⁶⁰.

Az álláshirdetés egyik feltétele az volt, hogy a jelentkező valamely protestáns egyház tagja legyen és ez az önéletrajzában kerüljön feltüntetésre³⁶¹. Egenberger felekezeten kívüli személyként jelentkezett a pozícióra, azonban nem hívták meg állásinterjúra. A végül felvett személy ezzel szemben protestáns egyházi háttérrel rendelkezett.³⁶²

Egenberger ezt követően kártérítési keresetet indított a nemzeti bíróság előtt, arra hivatkozva, hogy valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés érte. Álláspontja szerint a vallási hovatartozás megkövetelése nem volt objektíven szükséges az adott munkakör betöltéséhez, ezért sértette a 2000/78/EK irányelvben biztosított egyenlő bánásmód követelményét.³⁶³

Az Evangelisches Werk ezzel szemben arra hivatkozott, hogy a vallási hovatartozás követelménye az egyházi önrendelkezési jog részét képezi, amelyet a német Alaptörvény, valamint az Európai Unió működéséről szóló szerződés 17. cikke is védelmez. A szervezet

³⁵⁹ Evangélikus Diakóniai és Fejlesztési Szolgálat

³⁶⁰ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 24. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁶¹ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 25. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁶² Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 26. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁶³ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 27. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

szerint az egyház maga jogosult meghatározni, hogy mely munkakörök esetében minősül a vallási hovatartozás lényeges szakmai követelménynek.³⁶⁴

A nemzeti bíróság³⁶⁵ az ügyben három kérdést terjesztett az Európai Unió Bírósága elé előzetes döntéshozatalra. Az első és központi kérdés az volt, hogy az egyházi munkáltató maga döntheti-e el, hogy a vallási hovatartozás szükséges-e az adott munkakör betöltéséhez, vagy pedig e követelmény bírósági felülvizsgálat alá tartozik. A második kérdés arra irányult, hogy amennyiben a nemzeti jog nem értelmezhető a 2000/78/EK irányelvvel összhangban, a nemzeti bíróság köteles-e mellőzni az uniós joggal ellentétes nemzeti rendelkezések alkalmazását. A harmadik kérdés pedig arra vonatkozott, hogy milyen szempontok alapján kell vizsgálni, hogy a vallási hovatartozás az adott munkakör tekintetében valóban „lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelménynek” minősül-e³⁶⁶

Az ítélet egyik legfontosabb megállapítása az volt, hogy a 2000/78/EK irányelv 4. cikk (2) bekezdésében szereplő „*lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelmény*”³⁶⁷ fennállását nem kizárólag az egyház határozhatja meg. A Bíróság szerint biztosítani kell annak lehetőségét, hogy a nemzeti bíróságok hatékony felülvizsgálatot végezzenek annak megállapítása érdekében, hogy a vallási követelmény valóban objektíven szükséges-e az adott munkakör szempontjából.³⁶⁸

A Bíróság ezt követően részletesen meghatározta a vizsgálat szempontjait. A vallási követelmény akkor tekinthető lényegesnek, ha a munkakör jelentősége miatt valóban szükséges az egyház szellemiségének képviseléséhez vagy autonómiájának gyakorlásához³⁶⁹.

³⁶⁴ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 28. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁶⁵ Bundesarbeitsgericht (szövetségi munkaügyi bíróság)

³⁶⁶ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 41-42. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁶⁷ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 55. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁶⁸ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 55. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁶⁹ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 65. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

Törvényesnek akkor minősül, ha nem szolgál az egyházi szellemiségtől idegen célt³⁷⁰, míg igazoltnak akkor, ha az egyházi szervezet bizonyítani tudja, hogy a vallási követelmény hiánya valós és komoly veszélyt jelentene az egyházi szellemiségre vagy autonómiára³⁷¹.

A Bíróság emellett hangsúlyozta, hogy a valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma az Európai Unió Alapjogi Chartájának 21. cikkében rögzített általános uniós jogelv konkretizálása, ezért a nemzeti bíróságok kötelesek biztosítani az uniós jog teljes érvényesülését, és szükség esetén mellőzniük kell az uniós joggal ellentétes nemzeti rendelkezések alkalmazását.³⁷²

Az ügy jelentősége rendkívül nagy az európai munkajog és vallásszabadság szempontjából. Az Egenberger ítélet világossá tette, hogy az egyházi autonómia nem jelent teljes mentességet a diszkrimináció ellenes szabályok alkalmazása alól. A Bíróság egyértelműen megerősítette a hatékony bírói kontroll szükségességét, és ezzel jelentősen szűkítette annak lehetőségét, hogy az egyházi munkáltatók önállóan, külső felülvizsgálat nélkül határozzák meg a vallási lojalitási követelményeket.

2.2. Az IR kontra JQ ügy – válás miatti elbocsátás katolikus intézményben

Az Európai Unió Bíróságának IR kontra JQ ügye az egyházi autonómia és a munkavállalók magánélethez való joga közötti konfliktus másik jelentős európai precedense. Az ügy központi kérdése az volt, hogy egy katolikus egyházi fenntartású intézmény jogszerűen bocsáthat-e el egy vezető beosztású katolikus munkavállalót amiatt, hogy első házasságának felbontását követően új polgári házasságot kötött.

Az ügy kérelmezője, JQ katolikus vallású orvos volt, aki 2000 óta dolgozott az IR nevű, katolikus egyházi fenntartású kórház egyik belgyógyászati osztályának főorvosaként.³⁷³ A

³⁷⁰ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 66. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁷¹ Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 67. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁷² Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V., C-414/16. sz. ügy., 2018.04.17., 47-49., 76-79. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0414>, Letöltve: 2026.01.20.

³⁷³ IR kontra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 24. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

munkaviszony alapját az egyházi szolgálatra vonatkozó alaprendtartás képezte, amely szerint a katolikus munkavállalóknak tiszteletben kellett tartaniuk a katolikus hit- és erkölcsstan alapelveit³⁷⁴.

JQ első házasságát polgári úton felbontotta, majd 2008-ban új polgári házasságot kötött anélkül, hogy első egyházi házasságát érvénytelenítették volna³⁷⁵. Miután munkáltatója tudomást szerzett az új házasságról, 2009-ben elbocsátotta arra hivatkozva, hogy a kérelmező megsértette az egyházi lojalitási kötelezettségeket és a katolikus egyház házasságra vonatkozó tanítását³⁷⁶.

JQ keresetet indított a nemzeti bíróságon az elbocsátással szemben, arra hivatkozva, hogy újabb házasságkötése nem minősül olyan súlyos kötelezettségszegésnek, amely indokolná a munkaviszony megszüntetését. Emellett indoklásában arra is rámutatott, hogy a kórház nem katolikus vallású főorvosai esetében hasonló magatartás nem eredményezett volna elbocsátást.³⁷⁷

A német munkaügyi bíróságok kezdetben JQ javára döntöttek, és megállapították, hogy az eltérő bánásmód vallási alapon diszkriminatív lehet. Az ügy végül a német Szövetségi Munkaügyi Bíróság elé került, amely előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjesztett az Európai Unió Bírósága elé.

A nemzeti bíróság két fő kérdést terjesztett az Európai Unió Bírósága elé. Az első kérdés arra irányult, hogy az egyház kötelező jelleggel előírhatja-e valamely egyházi intézmény számára, hogy a vezető beosztású munkavállalókkal szemben a jóhiszemű és az egyházi szellemiséghez hű tevékenykedés tekintetében eltérő követelményeket alkalmazzon attól függően, hogy az érintett munkavállaló az adott egyházhoz tartozik-e.³⁷⁸

³⁷⁴ IR kontra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 20. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁷⁵ IR kontra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 25. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁷⁶ IR kontra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 26. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁷⁷ IR kontra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 27. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁷⁸ IR kontra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 37-38. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

A második kérdés egyrészt arra vonatkozott, hogy a nemzeti bíróság köteles-e mellőzni az uniós joggal összeegyeztethetetlen nemzeti rendelkezések alkalmazását (második kérdés a) pont), másrészt pedig arra, hogy milyen feltételek alapján vizsgálható, hogy a jóhiszemű és az egyházi szellemiséghez hű tevékenykedés követelménye valóban megfelel-e a 2000/78/EK irányelv 4. cikk (2) bekezdésében foglalt feltételeknek (második kérdés b) pont).³⁷⁹

Az Európai Unió Bírósága hangsúlyozta, hogy az egyházi autonómia ugyan védelmet élvez, azonban az egyházi munkáltatók döntéseinek hatékony bírósági felülvizsgálat alá kell tartozniuk³⁸⁰. A Bíróság szerint a vallási lojalitási követelmény csak akkor fogadható el, ha az adott munkakör szempontjából „lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelménynek” minősül³⁸¹. A Bíróság külön kiemelte, hogy objektíven vizsgálható közvetlen kapcsolatnak kell fennállnia a vallási követelmény és az adott munkakör között³⁸².

A lényeges követelmény azt jelenti, hogy a vallási lojalitás valóban szükséges az egyházi szellemiség hiteles képviselőjéhez³⁸³, míg az „igazolt” jelleg megköveteli, hogy az egyház bizonyítsa: a követelmény hiánya valós és komoly veszélyt jelentene az autonómiájára vagy szellemiségére³⁸⁴. A Bíróság emellett hangsúlyozta az arányosság követelményét is, vagyis hogy a vallási követelmény nem haladhatja meg a szükséges mértéket³⁸⁵.

A konkrét ügyben a Bíróság kétségét fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a katolikus házassági tanítás tiszteletben tartása valóban lényeges szakmai követelménynek minősül-e egy belgyógyászati osztály vezetésével kapcsolatos feladatkör esetében. A Bíróság hangsúlyozta, hogy JQ feladata egészségügyi ellátás nyújtása és osztályvezetés volt, nem pedig az egyház hitelveinek képviselője vagy tanítása.³⁸⁶ A Bíróság külön jelentőséget tulajdonított annak is,

³⁷⁹ IR konra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 34-37. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁸⁰ IR konra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 43-48. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁸¹ IR konra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 49-55. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁸² IR konra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 50. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁸³ IR konra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 51. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁸⁴ IR konra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 53. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁸⁵ IR konra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 54. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁸⁶ IR konra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 57-58. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

hogy a kórház más, nem katolikus vallású főorvosokkal szemben nem alkalmazott hasonló lojalitási követelményeket.³⁸⁷

A második kérdés első részére válaszolva az Európai Unió Bírósága kimondta, hogy a nemzeti bíróságok kötelesek biztosítani az uniós jog teljes érvényesülését, és szükség esetén mellőzniük kell az uniós joggal ellentétes nemzeti rendelkezések alkalmazását.³⁸⁸

Az ügy jelentősége abban áll, hogy az Európai Unió Bírósága világosan korlátozta az egyházi munkáltatók autonómiáját a foglalkoztatási viszonyok területén. A döntés egyértelművé tette, hogy az egyházi intézmények vallási lojalitási követelményei nem vonhatók ki a hatékony bírói kontroll alól, és hogy a vallási alapú eltérő bánásmódot minden esetben objektív és arányossági vizsgálatnak kell alávetni.

2.3. Fernández Martínez kontra Spanyolország– az egyházi autonómia és a munkavállaló magánélete közötti konfliktus

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Fernández Martínez kontra Spanyolország ügye az egyházi munkaviszonyokkal kapcsolatos európai esetjog egyik jelentős döntése, mivel részletesen foglalkozott az egyházi autonómia, a vallásszabadság, a magánélethez való jog és a véleménynyilvánítás szabadsága közötti konfliktussal.

Az ügy kérelmezője José Antonio Fernández Martínez volt, akit 1961-ben katolikus pappá szenteltek. 1984-ben kérte a Vatikántól a papi cölibátus alóli felmentését, majd 1985-ben polgári házasságot kötött, amelyből öt gyermeke született. Az ügy sajátosságát az adta, hogy a kérelmező nem egyházi, hanem egy állami középiskolában tanított hittant és etikát³⁸⁹. A spanyol állam és a Szentszék között létrejött 1979-es megállapodás³⁹⁰ alapján azonban a katolikus vallásoktatók alkalmazásához és éves szerződés hosszabbításához a helyi püspök előzetes jóváhagyása volt szükséges. Ennek következtében a kérelmező foglalkoztatása formálisan

³⁸⁷ IR kontra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 59. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁸⁸ IR kontra JQ, C-68/17. sz. ügy, 2018.09.11., 62-71. pont, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62017CJ0068>, Letöltve: 2026.01.26.

³⁸⁹ Martínez Spanyolország elleni ügye (56.030/07.), <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/martinez-spanyolorszag-elleni-ugye-5603007>, Letöltve: 2026.03.02

³⁹⁰ Case od Fernández Martínez v. Spain, 56030/70 sz. ügy., 2012.05.15., 35. pont, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/CASE%20OF%20FERN%C3%81NDEZ%20MART%C3%8DNEZ%20v.%20SPAIN.pdf>, Letöltve: 2026.03.27.

ugyan állami jogviszony keretében történt, ténylegesen azonban szorosan kapcsolódott az egyházi autonómia gyakorlásához.

A jogvita akkor alakult ki, amikor egy regionális lap fényképet és cikket közölt a kérelmezőről, mint a „Papok választható cölibátusáért mozgalom” tagjáról. A sajtóanyag nem csupán a kérelmező mozgalmi tagságát mutatta be, hanem fényképet közölt róla, melyen felesége és öt gyermeke is szerepelt, továbbá ismertette a mozgalom álláspontját a katolikus egyház tanításának kérdéseiben, többek között az abortusz, a válás, a szexualitás és a fogamzásgátlás kérdéseiben is³⁹¹. Az Emberi Jogok Európai Bírósága később külön jelentőséget tulajdonított annak, hogy a kérelmező önként vállalta a nyilvános szereplést és hozzájárult családi helyzetének nyilvánosságra kerüléséhez.³⁹²

A püspök ezt követően megtagadta a kérelmező tanári megbízásának meghosszabbítását. A nemzeti bíróságok előtt a kérelmező arra hivatkozott, hogy a döntés sértette magánélethez való jogát és hátrányos megkülönböztetést eredményezett, mivel családi állapota és a mozgalomban történő részvétel miatt szüntették meg munkaviszonyát. A spanyol nemzeti bíróságok azonban arra a következtetésre jutottak, hogy a vallástanári feladatkör sajátos bizalmi kapcsolatot hoz létre az egyházzal, ezért a püspök és az Oktatási Minisztérium döntése nem minősül jogsértőnek.³⁹³

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az ügyben hangsúlyozta, hogy vallási közösségek autonómiája az Egyezmény 9. cikkéből fakadó védelem részét képezi. A Bíróság szerint a vallási közösségek számára biztosítani kell annak lehetőségét, hogy saját hitelveiket olyan személyek képviseljék, akik életvitelükben is megfelelnek ezen elvárásoknak.³⁹⁴

A Bíróság az arányossági vizsgálat során figyelembe vette azt is, hogy a kérelmező tudatában volt annak, hogy munkaviszonyának fenntartása az egyházi hatóság bizalmától függ. Emellett

³⁹¹ Martínez Spanyolország elleni ügye (56.030/07.), <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/martinez-spanyolorszag-elleni-ugye-5603007>, Letöltve: 2026.03.02

³⁹² Case od Fernández Martínez v. Spain, 56030/70 sz. ügy., 2012.05.15., 136. pont, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/CASE%20OF%20FERN%C3%81NDEZ%20MART%C3%8DNEZ%20v.%20SPAIN.pdf>, Letöltve: 2026.03.27.

³⁹³ Case od Fernández Martínez v. Spain, 56030/70 sz. ügy., 2012.05.15., 22-33. pont, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/CASE%20OF%20FERN%C3%81NDEZ%20MART%C3%8DNEZ%20v.%20SPAIN.pdf>, Letöltve: 2026.03.27.

³⁹⁴ Case od Fernández Martínez v. Spain, 56030/70 sz. ügy., 2012.05.15., 128-131. pont, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/CASE%20OF%20FERN%C3%81NDEZ%20MART%C3%8DNEZ%20v.%20SPAIN.pdf>, Letöltve: 2026.03.27.

jelentőséget tulajdonított annak is, hogy a kérelmező önként vállalta nyilvános szereplését egy olyan mozgalomban, amely nyíltan vitatta a katolikus egyház tanítását.³⁹⁵

Az Emberi Jogok Európai Bírósága végül megállapította, hogy a spanyol hatóságok megfelelő egyensúlyt teremtettek és minden érdeket alaposan mérlegeltek döntésük során. A kérelmező magánélethez való joga és az egyházi autonómia közötti jogvitában így a Bíróság nem állapított meg egyezményesértést.³⁹⁶

Az ügy jelentősége abban áll, hogy a Bíróság kiemelt hangsúlyt helyezett az egyházi autonómia védelmére. A döntés alapján azokban a munkakörökben, amelyek közvetlenül kapcsolódnak vallási tanítások közvetítéséhez, az egyházak szélesebb mérlegelési mozgástérrel rendelkezhetnek a lojalitási követelmények meghatározásában. Az ítélet ugyanakkor azt is megerősítette, hogy az egyházi autonómia gyakorlása nem mentesül teljes mértékben a bírósági felülvizsgálat alól, hanem annak továbbra is meg kell felelnie az arányosság követelményének.

2.4.A Schüth kontra Németország ügy – magánélet és egyházi lojalitás konfliktusa

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Schüth kontra Németország ügye részletesen foglalkozott a munkavállaló magánélethez való joga és az egyházi munkáltató által elvárt lojalitási kötelezettség közötti konfliktussal. Az ügy jelentősége abból ered, hogy a Bíróság ebben az esetben az egyházi autonómiával szemben a munkavállaló alapjogi védelmének biztosított nagyobb súlyt.

Az ügy kérelmezője Andreas Schüth volt, aki katolikus egyházközségben orgonistaként és kórusvezetőként dolgozott. Munkaviszonya alapján egyházi alkalmazottnak minősült, ezért rá is kiterjedtek a katolikus egyház munkavállalókkal szemben támasztott lojalitási követelményei.³⁹⁷

³⁹⁵ Case od Fernández Martínez v. Spain, 56030/70 sz. ügy., 2012.05.15., 132-142. pont, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/CASE%20OF%20FERN%C3%81NDEZ%20MART%C3%8DNEZ%20v.%20SPAIN.pdf>, Letöltve: 2026.03.27.

³⁹⁶ Case od Fernández Martínez v. Spain, 56030/70 sz. ügy., 2012.05.15., 143-151. pont, <file:///C:/Users/tolna/Downloads/CASE%20OF%20FERN%C3%81NDEZ%20MART%C3%8DNEZ%20v.%20SPAIN.pdf>, Letöltve: 2026.03.27.

³⁹⁷ Schüth v. Germany, 1620/03 sz. ügy, 7-8. pont, 2010.09.23., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100469%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.03.

A jogvita abból eredt, hogy a kérelmező elhagyta feleségét, majd új partnerével kezdett együtt élni, akitől később gyermeke is született.³⁹⁸ A katolikus egyház álláspontja szerint ez a magatartás nem volt összeegyeztethető a katolikus házasságról alkotott tanítással, ezért a munkáltató megszüntette a kérelmező munkaviszonyát, arra hivatkozva, hogy a kérelmező megsértette az egyház irányába fennálló lojalitási kötelezettségét.³⁹⁹

A kérelmező a nemzeti bíróságok előtt arra hivatkozott, hogy elbocsátása aránytalan beavatkozást jelentett magánéletébe. A német bíróságok ezzel szemben úgy ítélték meg, hogy az egyházi munkáltató jogosult munkavállalótól olyan magatartást elvárni, amely összhangban áll az egyház alapvető erkölcsi tanításaival.⁴⁰⁰

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanakkor eltérő következtetésre jutott. Megállapította, hogy a munkaviszony megszüntetése a kérelmező magánéletének olyan lényeges területét érintette, amely az Egyezmény 8. cikkének védelme alá tartozik.⁴⁰¹

Az arányosság vizsgálata során a Bíróság különös figyelmet fordított arra, hogy a nemzeti bíróságok megfelelően mérlegelték-e a szemben álló érdekeket. Hangsúlyozta, hogy a kérelmező által betöltött munkakör nem járt közvetlen hittérítő vagy vallási tanítási feladatokkal, továbbá nem minősült olyan vezető vagy reprezentatív pozíciónak sem, amely fokozott lojalitási kötelezettséget alapozott volna meg.⁴⁰²

A Bíróság emellett figyelembe vette az elbocsátás gyakorlati következményeit is. Kiemelte, hogy a kérelmező hosszú időn keresztül egyházi intézményekben dolgozott, ezért munkaviszonyának megszüntetése jelentős hatással volt későbbi elhelyezkedési lehetőségeire és szakmai életére.⁴⁰³

³⁹⁸ Schüth v. Germany, 1620/03 sz. ügy, 11-12. pont, 2010.09.23., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100469%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.03.

³⁹⁹ Schüth v. Germany, 1620/03 sz. ügy, 14. pont, 2010.09.23., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100469%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.03.

⁴⁰⁰ Schüth v. Germany, 1620/03 sz. ügy, 20-26. pont, 2010.09.23., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100469%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.03.

⁴⁰¹ Schüth v. Germany, 1620/03 sz. ügy, 53. pont, 2010.09.23., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100469%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.03.

⁴⁰² Schüth v. Germany, 1620/03 sz. ügy, 69-73. pont, 2010.09.23., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100469%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.03.

⁴⁰³ Schüth v. Germany, 1620/03 sz. ügy, 72-73. pont, 2010.09.23., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100469%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.03.

Mindezek alapján az Emberi Jogok Európai Bírósága arra a következtetésre jutott, hogy a német bíróságok nem teremtettek megfelelő egyensúlyt a kérelmező magánélethez való joga és az egyházi autonómia védelme között, ezért megállapította az Egyezmény 8. cikkének megsértését.⁴⁰⁴

Az ügy jelentőség, hogy a Bíróság egyértelművé tette azt, hogy az egyházi autonómia nem biztosít korlátlan lehetőséget a munkáltatók számára a munkavállalók magánéletének ellenőrzésére. A döntés rámutatott, hogy a lojalitási kötelezettség megítélése során különös jelentősége van a munkakör tényleges tartalmának, valamint annak, hogy a munkavállaló milyen mértékben vesz részt az adott vallási közösség képviselőjében.

2.5. Az Obst kontra Németország ügy – vallási lojalitás és egyházi autonómia

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Obst kontra Németország ügye a Schüth ügghöz hasonló kérdéseket vetett fel, azonban a Bíróság eltérő eredményre jutott. A jogvita középpontjában az állt, hogy egy vallási közösség jogosult-e megszüntetni egy vezető beosztású munkavállaló munkaviszonyát arra hivatkozással, hogy magatartása ellentétbe került az általa képviselt vallási közösség alapvető erkölcsi elveivel.

Az ügy kérelmezője Gert Obst volt, aki a Mormon Egyház európai részlegének PR-igazgatójaként dolgozott. Munkaköréből fakadóan feladatai közé tartozott az egyház nyilvános képviselője, kommunikációs tevékenységének irányítása és külső kapcsolatainak fenntartása. A munkaviszony során a kérelmező házasságon kívüli kapcsolatot létesített, amelyet saját maga jelzett és ismert el munkáltatójának.⁴⁰⁵

Az egyház álláspontja szerint ez sértette a vallási közösség erkölcsi normáit és a munkaviszony alapjául szolgáló lojalitási kötelezettséget, ezért munkaviszonyát azonnali hatállyal megszüntették.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ Schüth v. Germany, 1620/03 sz. ügy, 74-75. pont, 2010.09.23., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100469%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.03.

⁴⁰⁵ Obst v. Germany, 425/03 sz. ügy, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-834%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.04.03.

⁴⁰⁶ Obst v. Germany, 425/03 sz. ügy, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-834%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.04.03.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága vizsgálata során abból indult ki, hogy a kérelmező magánélethez való joga és az egyházi autonómia védelme között kellett megfelelő egyensúlyt kialakítani. A Bíróság kiemelt jelentőséget tulajdonított annak, hogy a kérelmező nem pusztán egy egyházi alkalmazott volt, hanem olyan vezetői és reprezentatív pozíciót töltött be, melynek során az egyház nyilvános megjelenése és képviselése is a feladati közé tartozott.⁴⁰⁷

A Bíróság álláspontja szerint a kérelmező munkakörének sajátos jellege miatt az egyház jogosan várhatta el, hogy magatartása összhangban álljon az általa képviselt vallási értékekkel, ezért szükségesnek és arányosnak tekintette az egyházi autonómia védelme érdekében munkaviszony megszüntetését.⁴⁰⁸

Az Emberi Jogok Európai Bírósága végül nem állapított meg egyezményesértést, mivel a nemzeti bíróságok megfelelően alkalmazták a szükségességi-arányossági tesztet, melynek során figyelembe vették a kérelmező munkakörének jellegét, a lojalitási kötelezettségek tartalmát, valamint azt is, hogy a kérelmező munkaköréből fakadóan közvetlen kapcsolatban állt az egyház nyilvános képviselével. A Bíróság külön hangsúlyozta, hogy a kérelmező munkaviszonyának lényeges eleme volt az egyház erkölcsi és vallási értékeinek képviselése, ezért az egyházi munkáltató döntése nem tekinthető aránytalannak.⁴⁰⁹

Az ügy jelentősége abban áll, hogy világosan megmutatta azt, hogy az egyházi munkaviszonyokban a lojalitási kötelezettségek megítélése során meghatározó jelentősége van a munkakör jellegének. Míg a Schüth ügyben a munkavállaló magánélethez való joga részesült erősebb védelemben, addig az Obst ügyben a vezető, reprezentatív pozícióból eredő fokozott lojalitási elvárások indokolták az egyházi munkáltató döntésének elfogadását.

2.6. Siebenhaar kontra Németország

A Siebenhaar kontra Németország ügy⁴¹⁰ az egyházi munkaviszonyok egy sajátos aspektusát érintette, mivel a munkavállaló elbocsátására nem magánéleti döntése miatt került sor, hanem

⁴⁰⁷ Obst v. Germany, 425/03 sz. ügy, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-834%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.04.03.

⁴⁰⁸ Obst v. Germany, 425/03 sz. ügy, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-834%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.04.03.

⁴⁰⁹ Obst v. Germany, 425/03 sz. ügy, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-834%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.04.03.

⁴¹⁰ Siebenhaar b. Germany, 18136/02 sz. ügy, 2011.02.03., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-139444%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.07.

azért, mert aktív szerepet vállalt egy másik vallási közösség tevékenységében. Az ügy központi kérdése az volt, hogy az egyházi munkáltató megkövetelheti-e munkavállalójától az olyan mértékű vallási lojalitást, hogy azzal korlátozza más vallási közösségekben való aktív részvételét.

Az ügy kérelmezője Astrid Siebenhaar volt, aki a protestáns egyház által fenntartott óvodában dolgozott gyermekgondozóként. A kérelmező munkaszerződése kifejezetten tartalmazott lojalitási kötelezettségeket az egyház irányába.⁴¹¹ A munkáltatója tudomást szerzett arról, hogy a kérelmező aktívan részt vett egy másik vallási közösség⁴¹² tevékenységében, melynek keretében vallási oktatást is végzett.⁴¹³

A német nemzeti bíróságok megállapították, hogy a kérelmező nem pusztán passzív tagja volt a közösségnek, hanem aktív szerepet vállalt annak tanításában és népszerűsítésében.⁴¹⁴ Álláspontjuk szerint ez a tevékenység összeütközésbe kerülhetett a munkáltató által megkövetelt lojalitási kötelezettséggel, és alkalmas lehetett arra, hogy befolyásolja az egyházi intézmény vallási identitásának és hitelességének megőrzését.⁴¹⁵

Az Emberi Jogok Európai Bírósága hangsúlyozta, hogy a vallási közösségek autonómiája az Egyezmény 9. cikkéből eredő védelem részét képezi, amelyet a 11. cikkel összefüggésben kell értelmezni.⁴¹⁶ A Bíróság szerint a német bíróságok megfelelően mérlegelték a kérelmező vallásszabadságát és az egyház autonómiáját. Jelentőséget tulajdonított annak, hogy a kérelmező a munkaviszony kezdetétől tisztában volt a lojalitási követelményekkel.⁴¹⁷

⁴¹¹ Siebenhaar b. Germany, 18136/02 sz. ügy, 2011.02.03., 8-15. pont <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-139444%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.07.

⁴¹² Egyetemes Egyház/Testvériség az Emberiségért

⁴¹³ Siebenhaar b. Germany, 18136/02 sz. ügy, 2011.02.03., 16. pont <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-139444%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.07.

⁴¹⁴ Siebenhaar b. Germany, 18136/02 sz. ügy, 2011.02.03., 16. pont <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-139444%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.07.

⁴¹⁵ Siebenhaar b. Germany, 18136/02 sz. ügy, 2011.02.03., 41-46. pont <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-139444%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.07.

⁴¹⁶ Siebenhaar b. Germany, 18136/02 sz. ügy, 2011.02.03., 40. pont <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-139444%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.07.

⁴¹⁷ Siebenhaar b. Germany, 18136/02 sz. ügy, 2011.02.03., 42-46. pont <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-139444%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.07.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az ügyben megállapította, hogy a munkaviszony megszüntetése szükségesnek és arányosnak tekinthető az egyház hitelességének védelme érdekében, ezért nem állapított meg egyezményesértést.⁴¹⁸

A Siebenhaar ügy fontos különbséget mutat a Fernández Martínez és az IR kontra JQ ügyekhez képest. Míg azokban az esetekben a munkáltató a munkavállaló magánéleti döntéseit, különösen a családi állapotot vagy a vallási tanításokkal ellentétes életvitelt tekintette a lojalitási kötelezettség megsértésének, addig a Siebenhaar ügyben a konfliktus közvetlenül a kérelmező vallási tevékenységével állt összefüggésben.

Az ügy jelentősége abban áll, hogy a Bíróság megerősítette, hogy az egyházi autonómia nem csupán a vallási tanítások meghatározására terjed ki, hanem bizonyos esetekben a munkavállalóktól elvárt lojalitási kötelezettségek meghatározására is. A döntés ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az ilyen korlátozások csak konkrét és egyedi mérlegelést követően igazolhatók, és különös jelentősége lehet annak, hogy a munkavállaló tevékenysége milyen kapcsolatban áll az egyházi munkáltató vallási identitásával.

3. *Lee kontra McArthur és Ashers Baking Company - vallásszabadság, véleménynyilvánítás és a diszkrimináció tilalmának konfliktusa a szolgáltatói szektorban*

A Lee kontra McArthur és Ashers Baking Company ügy jelentősége abban áll, hogy a bíróságoknak nem pusztán azt kellett eldönteniük, hogy történt-e hátrányos megkülönböztetés, hanem azt is vizsgálniuk kellett, hogy valamely szolgáltató kötelezhető-e olyan üzenet közvetítésére, amellyel alapvetően nem ért egyet.

Az ügy előzménye, hogy Gareth Lee az északír LMBTQ közösséghez tartozott és egy „Support Gay Marriage⁴¹⁹” feliratú tortát rendelt a belfasti Achers Baking Company pékségtől egy rendezvényre. A megrendelést a pékség elfogadta, majd később visszatértették a megrendelés árát és tájékoztatták Leet, hogy keresztény nézeteik miatt nem tudják összeegyeztetni a tortán szereplő feliratot saját meggyőződésükkel és a megrendelést visszautasították.⁴²⁰

⁴¹⁸ Siebenhaar b. Germany, 18136/02 sz. ügy, 2011.02.03., 46-48. pont <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-139444%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.02.07.

⁴¹⁹ Ford: Támogasd az azonos neműek házasságát!

⁴²⁰ Lee v. McArthur and Ashers Baking Company, Global Freedom of Expression, Columbia University, <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/lee-v-mcarthur-ashers-baking-company/>, Letöltve: 2026.04.30.

Lee ezt követően az Északír Egyenlőségi Bizottság támogatásával pert indított, arra hivatkozva, hogy a pékség magatartása szexuális orientáción alapuló diszkriminációnak minősül az ír jogszabályok⁴²¹ alapján.⁴²²

Az elsőfokú bíróság és később a fellebbviteli bíróság is Lee javára döntött. A bíróságok szerint a szolgáltatás megtagadása összefüggésben állt a kérelmező által képviselt állásponttal, és így jogellenes hátrányos megkülönböztetést valósított meg. A bíróságok emellett úgy ítélték meg, hogy a pékség vallásszabadsága nem indokolhatja a diszkriminációtilalmi szabályok alóli kivételt.⁴²³

Az ügy végül az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága elé került, amely eltérő következtetésre jutott. A Bíróság hangsúlyozta, hogy az alsóbb fokú bíróságok tévesen tekintették az azonos neműek házasságának támogatását a szexuális orientáció közvetlen megfelelőjének. Az ítélet továbbá megállapította, hogy a megrendelés visszautasítása nem Gareth Lee személyének vagy valamely védett tulajdonságának szólt, hanem kizárólag a tortán szereplő üzenettel való egyet nem értésen alapult.⁴²⁴

Lee ezt követően az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, és arra hivatkozott, hogy brit nemzeti bíróságok nem teremtettek megfelelő egyensúlyt a vallásszabadság és a diszkrimináció tilalma között. Az Emberi Jogok Európai Bírósága a kérelmet elutasította, tekintettel arra, hogy Lee nem merítette ki a nemzeti jogorvoslati lehetőségeket, ezért nem hozott ítéletet az ügyben.⁴²⁵

Az ügy jelentősége abban áll, hogy a brit legfelsőbb bíróság egyértelműen különbséget tett a személyhez kapcsolódó védett tulajdonságok és az adott személy által képviselt vagy közvetíteni kívánt üzenet között. A döntés megerősítette, hogy a diszkrimináció tilalma és a

⁴²¹ The Equality Act (Sexual Orientation) Regulations (Northern Ireland) 2006, The Fair Employment and Treatment (Northern Ireland) Order 1998

⁴²² Lee v. The United Kingdom, 18860/19. sz. ügy, 2019.04.03., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-202151%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.05.02.

⁴²³ Lee v. The United Kingdom, 18860/19. sz. ügy, 2019.04.03., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-202151%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.05.02.

⁴²⁴ Lee v. The United Kingdom, 18860/19. sz. ügy, 2019.04.03., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-202151%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.05.02.

⁴²⁵ Lee v. The United Kingdom, 18860/19. sz. ügy, 2019.04.03., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-202151%22%5D%7D>, Letöltve: 2026.05.02.

vallásszabadság nem hierarchikus viszonyban álló jogok, hanem egymással összemérendő alapjogok, amelyek között minden esetben konkrét mérlegelést kell végezni.

IV.Következtetések - a vallásszabadság korlátozásának feltételrendszere és esetjogi fejlődése

Az előző fejezetben vizsgált esetjog alapján megállapítható, hogy a vallásszabadság Európában továbbra is kiemelt jelentőségű alapjognak minősül, ugyanakkor a modern pluralista társadalmak működésében egyetlen alapjog sem tekinthető korlátlanak.

A vallási meggyőződés és annak gyakorlása szükségszerűen kapcsolatba kerül más alkotmányos értékekkel és alapjogokkal, így különösen a magánélet védelmével, az egyenlő bánásmód követelményével, a közbiztonsággal, az egészségvédelemmel, más személyek jogainak biztosításával, valamint az egyházi autonómia védelmével.

A dolgozatban elemzett ügyek közös sajátossága, hogy egyik esetben sem a vallásszabadság, mint absztrakt jog került közvetlenül korlátozásra, hanem annak valamely konkrét megnyilvánulási formája, mint például a vallási viselet, a munkavégzés során tanúsított magatartás, a vallási indíttatású lelkiismereti kifogás, a szolgáltatásnyújtás megtagadása vagy az egyházi lojalitási kötelezettség.

A vizsgált esetek alapján a központi jogi kérdés tehát nem az volt, hogy korlátozható-e a vallásszabadság, hanem az, hogy milyen feltételek mellett tekinthető a korlátozás alkotmányosan és emberi jogi szempontból igazolhatónak.

Álláspontom szerint a dolgozatban elemzett európai jogfejlődés egyik legfontosabb tendenciája, hogy a vallásszabadság megítélése fokozatosan eltávolodott a formális, kizárólag jogszabályi alapú megközelítéstől, és egyre inkább a konkrét jogok közötti egyensúly megteremtése felé mozdult el.

A vizsgált ügyek alapján nem igazolható olyan szemlélet, amely szerint a vallásszabadság automatikusan elsőbbséget élvez más alapjogokkal szemben, ugyanakkor az sem állapítható meg, hogy a vallási meggyőződés pusztán másodlagos érdekké vált volna.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának és az Európai Unió Bíróságának gyakorlata egy olyan kiegyensúlyozott modellt alakított ki, amely minden esetben egyedi mérlegelés útján törekszik a konfliktusban álló érdekek összehangolására.

A vizsgált esetjog alapján ugyanakkor megállapítható, hogy az európai jogfejlődés nem pusztán egyensúly kialakítására törekszik, hanem egyre inkább a vallásszabadság gyakorlásának társadalmi kontextusát helyezi a vizsgálat középpontjába. A bíróságok megközelítése ugyanis fokozatosan eltávolodott attól a szemlélettől, amely a vallásszabadságot kizárólag individuális jogként kezelte. A vallási meggyőződés gyakorlása a modern demokratikus társadalmakban már nem kizárólag személyes autonómiai kérdésként jelenik meg, hanem olyan jelenségként, amely közvetlenül hatással lehet más személyek jogaira, intézmények működésére és a társadalmi együttélés kereteire is.

A vizsgált esetjog alapján megállapítható, hogy a vallásszabadság védelmének intenzitása nem tekinthető állandónak, hanem jelentős mértékben függ attól a társadalmi és jogi környezettől, amelyben a vallási meggyőződés megjelenik. A vallási meggyőződés külső megnyilvánulásai rendszerint szélesebb körű védelemben részesülnek a magánszférában, míg a munkavégzés, a közszolgáltatások vagy a közfeladatok ellátása során gyakrabban kerülhetnek konfliktusba más alapjogokkal vagy közérdekű célokkal. Ez azonban nem eredményezi a vallásszabadság védelmének automatikus gyengülését, hanem elsősorban azt jelenti, hogy a versengő érdekek közötti megfelelő egyensúly megteremtése kiemelt jelentőséget kap.

E kiegyensúlyozó szerepet a bírósági gyakorlatban döntően a szükségességi–arányossági teszt tölti be. A vizsgált ügyekben a bíróságok döntései lényegében minden esetben ezen a mércén alapultak, függetlenül attól, hogy vallási viseletekről, munkahelyi vallásgyakorlásról, egészségügyi lelkiismereti kifogásról vagy egyházi munkaviszonyokról volt szó. A vallásszabadság korlátozásának jogszerűsége ugyanis nem vezethető le kizárólag abból, hogy valamely állam vagy munkáltató legitim célra hivatkozik. A korlátozásnak minden esetben szükségesnek és arányosnak is kell lennie.

A szükségességi–arányossági teszt első lépcsője annak vizsgálata, hogy a korlátozás alkalmas-e a kitűzött cél elérésére, vagyis objektíven képes-e hozzájárulni a védeni kívánt érdek érvényesítéséhez. Ezt követően a szükségesség követelménye azt értékeli, hogy létezett-e olyan alternatív megoldás, amely kisebb mértékben avatkozott volna be az érintett személy

vallásszabadságába, miközben a kívánt cél elérésére ugyancsak alkalmas lett volna. Az arányosság vizsgálata szűkebb értelemben azt méri fel, hogy a korlátozásból eredő joghátrány nem áll-e nyilvánvalóan aránytalan viszonyban az elérni kívánt közérdekkel vagy valamely másik alapjog védelmével. A dolgozatban elemzett ügyek jól szemléltetik e teszt gyakorlati jelentőségét, mivel a bíróságok döntéseik során minden esetben e szempontok mérlegelésével törekedtek az egymással versengő jogok és érdekek közötti megfelelő egyensúly kialakítására.

A *Grimmark kontra Svédország* és a *Steen kontra Svédország* ügyekben az Emberi Jogok Európai Bírósága elfogadta a vallásszabadság korlátozását, mivel a nők abortuszhoz való hozzáférése és az egészségügyi rendszer zavartalan működése olyan súlyú közérdeknek minősült, amely indokolta a vallási kifogás korlátozását. Az Emberi Jogok Európai Bírósága hangsúlyozta, hogy az állam pozitív kötelezettsége az egészségügyi szolgáltatások tényleges hozzáférhetőségének biztosítása, és e kötelezettség nem hiúsulhat meg az egészségügyi dolgozók lelkiismereti kifogása miatt.

A két ügy összevetése alapján ugyanakkor további fontos következtetés is levonható. Az Emberi Jogok Európai Bírósága nem önmagában a vallási kifogásra tekintettel utasította el a kérelmeket, hanem arra helyezte a hangsúlyt, hogy a kérelmezők által választott szakmai tevékenység lényeges eleme volt az abortuszhoz kapcsolódó feladatok ellátása. Ebből következik, hogy a vallási meggyőződésből eredő lelkiismereti kifogások megítélésében jelentősége van annak is, hogy a kifogás a munkakör alapvető elemeit érinti-e vagy csupán járulékos feladatokra vonatkozik.

Ezzel szemben a *Schüth kontra Németország* ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága arra a következtetésre jutott, hogy a nemzeti bíróságok nem végeztek kellően részletes mérlegelést a kérelmező magánélethez való joga és az egyházi autonómia között, ezért a munkaviszony megszüntetése aránytalanak bizonyult. Ugyanakkor az *Obst kontra Németország* ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága éppen ellenkező eredményre jutott, mivel a kérelmező munkaköre közvetlenül kapcsolódott a vallási közösség nyilvános képviseléséhez, így a fokozott lojalitási elvárás indokolható volt. E két ügy összevetése különösen jól mutatja, hogy a bírósági gyakorlatban nem maga a vallási alapú korlátozás ténye, hanem annak konkrét indokolhatósága és a munkakör sajátosságai bírnak döntő jelentőséggel.

Hasonló megközelítés figyelhető meg az *Egenberger kontra Evangelisches Werk* és az *IR kontra JQ* ügyekben is. Az Európai Unió Bírósága e döntésekben világosan kimondta, hogy az egyházi autonómia nem eredményez korlátlan mentességet a diszkrimináció tilalma alól. A vallási lojalitási követelmények csak akkor tekinthetők jogszerűnek, ha azok az adott munkakör szempontjából lényeges, törvényes és igazolt szakmai követelményeknek minősülnek. Az Európai Unió Bírósága külön hangsúlyozta, hogy e követelmények fennállása nem kizárólag az egyházi munkáltató szubjektív értékelésének kérdése, hanem objektív bírósági felülvizsgálat tárgya lehet.

A dolgozatban vizsgált egyházi munkaviszonyokkal kapcsolatos ügyekből egy további lényeges tendencia is kirajzolódik. A bíróságok a vallási lojalitási követelmények megítélése során fokozatosan eltávolodtak a formális vallási hovatartozás vizsgálatától, és egyre inkább a munkakör tényleges tartalmára helyezték a hangsúlyt.

Az *Obst*, *Schüth*, *Fernández Martínez*, *Egenberger* és *IR kontra JQ* ügyek összehasonlítása alapján megállapítható, hogy a lojalitási kötelezettségek elfogadhatóságának mértékét elsősorban nem a munkáltató vallási jellege határozza meg, hanem az, hogy a munkavállaló mennyiben testesíti meg vagy közvetíti az adott vallási közösség értékeit.

Minél közvetlenebbül kapcsolódik a munkakör az egyházi küldetéshez vagy vallási tanítások közvetítéséhez, annál szélesebb mérlegelési mozgástér illeti meg az egyházi munkáltatót. Ezzel szemben a pusztán technikai, adminisztratív vagy háttérfeladatok esetében a vallási lojalitási követelmények alkalmazhatósága jelentősen szűkebb.

Megítélésem szerint a vizsgált esetjog alapján a vallásszabadság korlátozásának egyik legfontosabb garanciája éppen ez a bírói kontroll. Amennyiben a vallási korlátozások jogszerűsége kizárólag az állam vagy valamely intézmény saját megítélésére lenne bízva, az a vallásszabadság tényleges kiüresedéséhez vezethetne. A bíróságok feladata ezért nem csupán a jogszabályi feltételek ellenőrzése, hanem annak vizsgálata is, hogy a korlátozás valóban indokolható és arányos-e.

A vallási viseletekkel kapcsolatos ügyek ugyancsak azt mutatják, hogy a vallásszabadság korlátozhatóságának megítélése jelentős mértékben függ a korlátozás konkrét körülményeitől.

A dolgozatban vizsgált vallási jelképek és vallási viseletek kapcsán kialakult esetjog alapján megállapítható, hogy a bíróságok fokozatosan egy differenciált szempontrendszert alakítottak ki annak meghatározására, hogy mikor élvez elsőbbséget a munkáltató vagy az állam semlegességi, biztonsági vagy szervezeti érdeke, és mikor részesül erősebb védelemben a vallási meggyőződés külső kifejezése.

Az *Eweida kontra Egyesült Királyság* ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága arra a következtetésre jutott, hogy a British Airways által alkalmazott korlátozás aránytalanul avatkozott be a kérelmező vallásszabadságába, amikor megtiltotta számára a kereszt nyilvános viselését. Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint a vállalati arculat és az egységes megjelenés biztosítása önmagában nem minősült olyan súlyú érdeknek, amely indokolhatta volna a vallási meggyőződés külső kifejezésének korlátozását. Az ügy jelentősége különösen abban állt, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága hangsúlyozta, hogy a vallási jelképek viselése a vallási meggyőződés nyilvános megnyilvánulásának részét képezheti, és annak korlátozása kizárólag megfelelően indokolt esetben tekinthető jogszerűnek.

Ezzel szemben az *Achbita kontra G4S Secure Solutions* ügyben az Európai Unió Bírósága megállapította, hogy bizonyos körülmények között a munkáltató általános semlegességi politikája igazolhatja a vallási jelképek viselésének korlátozását. Az Európai Unió Bírósága hangsúlyozta ugyanakkor, hogy az ilyen korlátozás kizárólag akkor fogadható el, ha valamennyi politikai, filozófiai és vallási jelképre egységesen vonatkozik, és a munkáltató azt következetesen alkalmazza. Az ügy alapján tehát önmagában a vallási jelkép viselése nem alapozhat meg eltérő bánásmódot, ugyanakkor bizonyos semlegességi célkitűzések megfelelő indokolás mellett legitim célnak minősülhetnek.

A *WABE és MH Müller* ügyekben az Európai Unió Bírósága tovább pontosította ezt a megközelítést, és hangsúlyozta, hogy a semlegességi politika önmagában nem elegendő a korlátozás igazolásához. A munkáltatónak bizonyítania kell azt is, hogy a korlátozás hiányában tényleges hátrány érné a szervezet működését vagy a kitűzött cél megvalósítását. Az Európai Unió Bírósága ezen túlmenően kiemelte azt is, hogy a korlátozásnak a lehető legszűkebb körben kell érvényesülnie, és nem vezethet valamely vallási közösség indokolatlan hátrányba hozásához.

A dolgozatban vizsgált ügyekből az a következtetés vonható le, hogy a vallási jelképek munkahelyi korlátozásának jogszerűsége során meghatározó jelentősége van annak, hogy a vallási önkifejezés és a semlegességi érdek közül melyik mutat erősebb kapcsolatot a munkaviszony tényleges tartalmával.

Erősebbnek tekinthető a munkáltató semlegességi vagy szervezeti érdeke különösen akkor, ha:

- a munkavállaló közvetlenül képviseli a munkáltatót a nyilvánosság előtt,
- a munkáltató következetes és általánosan alkalmazott semlegességi politikát működtet,
- a munkáltató objektíven bizonyítani tudja a korlátozás szükségességét,
- a korlátozás valamennyi vallási és politikai jelkép viselésére egységesen vonatkozik,
- a korlátozás hiányában valós és tényleges működési hátrány következne be.

Ezzel szemben erősebb védelmet élvez a vallási meggyőződés külső kifejezéséhez való jog különösen akkor, ha:

- a vallási jelkép a személy vallási identitásának lényeges elemét képezi,
- a munkavállaló nem tölt be reprezentatív vagy ügyfélkapcsolati szerepet,
- a munkáltató kizárólag feltételezett veszélyekre vagy absztrakt érdekekre hivatkozik,
- a korlátozás valamely vallási kisebbséget aránytalanul érint,
- enyhébb és kevésbé korlátozó megoldás is rendelkezésre állna.

A szikh vallási viseletekkel kapcsolatos ügyek ugyancsak megerősítik ezt a megközelítést. A *Mann Singh kontra Franciaország* ügyben az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága arra a következtetésre jutott, hogy Franciaország nem igazolta megfelelően, miért akadályozná a turbán a kérelmező személyazonosítását. Ezzel szemben a *Phull kontra Franciaország* ügyben a repülőtéri biztonsági ellenőrzés során alkalmazott, kizárólag rövid időre szóló intézkedést az Emberi Jogok Európai Bírósága arányosnak tekintette.

A német bukósisak-viselési ügy ugyancsak azt mutatta, hogy a vallási viselet korlátozása könnyebben igazolható olyan esetekben, amikor a korlátozás közvetlenül kapcsolódik az élet és testi épség védelméhez. Ezzel szemben a *Mandla kontra Dowell-Lee* ügyben a bíróság a turbánviselést a vallási és etnikai identitás szerves részeként értékelte, amely fokozott védelemben részesül.

A vizsgált ügyek alapján megállapítható, hogy minél szorosabb kapcsolatban áll a vallási viselet vagy jelkép a személy vallási identitásával, annál súlyosabb beavatkozást jelent annak korlátozása. Ezzel párhuzamosan minél absztraktabb, feltételezettebb vagy kevésbé bizonyítható a korlátozás indoka, annál nehezebben igazolható a vallásszabadság korlátozása.

Álláspontom szerint a vizsgált ügyek alapján három eltérő intenzitású korlátozási kategória különíthető el.

Az első kategóriába azok a korlátozások tartoznak, amelyek súlyosan érintik a vallási identitás lényegi elemeit. Ide sorolhatók különösen azok az esetek, amikor a korlátozás a vallási viselet teljes tilalmát vagy a vallási identitás nyilvános megjelenítésének teljes kizárását eredményezi. Az ilyen korlátozások esetében rendkívül szigorú indokolás szükséges.

A második kategóriába azok az esetek tartoznak, amelyek a vallásszabadság gyakorlását korlátozzák ugyan, de csak meghatározott környezetben vagy meghatározott időtartamban. Ilyennek tekinthetők például a repülőtéri biztonsági ellenőrzések vagy egyes munkahelyi semlegességi szabályok.

A harmadik kategóriába azok a korlátozások tartoznak, amelyek elsősorban a vallási meggyőződésből eredő cselekvési jogosultságokat érintik. Ilyenek különösen a lelkiismereti kifogásokkal és a szolgáltatásnyújtással kapcsolatos ügyek. E körben a bíróságok rendszerint nagyobb hangsúlyt helyeznek más személyek jogainak védelmére.

A dolgozatban vizsgált esetjogból következik, hogy a szabad vallásgyakorlás korlátozásának jogszerűsége az alábbi követelményrendszer alapján határozható meg:

A vallásszabadság korlátozása jogszerűnek tekinthető, ha:

1. a korlátozás megfelelő, világos és előrelátható jogszabályi alapon nyugszik,
2. legitim célt szolgál, különösen:
 - közbiztonság,
 - közrend,
 - közegészségügy,
 - más személyek jogainak védelme,
 - állami semlegesség,

- egyházi autonómia,
- 3. alkalmas a kitűzött cél elérésére,
- 4. szükséges, vagyis nem áll rendelkezésre kevésbé korlátozó megoldás,
- 5. arányos, vagyis a vallásszabadság sérelme nem haladja meg a védeni kívánt érdek súlyát,
- 6. egyedi mérlegelésen alapul,
- 7. nem eredményez ténylegesen valamely vallási közösség aránytalan hátrányát vagy kizárását.

Ezzel szemben a vallásszabadság korlátozása nem tekinthető jogszerűnek, ha:

- kizárólag feltételezett vagy absztrakt veszélyekre hivatkozik,
- pusztán kényelmi vagy gazdasági megfontolásokat szolgál,
- automatikus, kivételt nem engedő szabályon alapul,
- nem veszi figyelembe az egyedi körülményeket,
- aránytalanul érinti valamely vallási kisebbséget,
- rendelkezésre állt volna enyhébb, kevésbé korlátozó alternatíva.

Véleményem szerint a dolgozatban vizsgált ügyek egyik legfontosabb tanulsága az, hogy a vallásszabadság korlátozásának kérdése nem oldható meg merev és előre meghatározott szabályok útján. A vallási meggyőződés és annak megnyilvánulási formái rendkívül sokrétűek lehetnek, társadalmi jelentőségük pedig az egyes élethelyzetekben jelentősen eltérhet.

A modern európai jogfejlődés inkább egy rugalmas és egyedi mérlegelésre épülő modell kialakítása felé mutat. E megközelítés előnye, hogy lehetővé teszi az egyedi körülmények figyelembevételét, ugyanakkor bizonyos fokú jogbizonytalanságot is eredményezhet.

Megítélésem szerint a jövő egyik legfontosabb kihívása éppen annak biztosítása lesz, hogy a szükségességi–arányossági teszt alkalmazása megfelelően kiszámítható maradjon, és ne eredményezzen túlzottan eltérő jogalkalmazást hasonló tényállások esetében.

A vizsgált esetjog alapján ugyanakkor több olyan terület is azonosítható, amelynek megítélése jelenleg nem tekinthető teljes mértékben kiforrottnak, és ahol a jövőben várhatóan további esetjogi fejlődésre lesz szükség.

Az egyik ilyen kérdés a vallási meggyőződésből eredő lelkiismereti kifogások határainak pontos meghatározása. A dolgozatban elemzett *Grimmark* és *Steen* ügyek elsősorban az egészségügyi ellátás területén vizsgálták ezt a problémát, azonban hasonló konfliktusok a jövőben más szakmákban és szolgáltatási területeken is megjelenhetnek. Különösen a reprodukciós eljárások, a genetikai beavatkozások, a mesterséges megtermékenyítés vagy az életvégi döntések területén merülhet fel annak kérdése, hogy az egyéni vallási meggyőződés milyen mértékben indokolhat eltérést a szakmai kötelezettségektől.

Megítélésem szerint e területen a legnagyobb nehézséget annak meghatározása jelenti majd, hogy hol húzódik a határ a vallásszabadság legitim gyakorlása és a szolgáltatásokhoz való tényleges hozzáférés akadályozása között. A *Grimmark* és *Steen* ügyek azt mutatták, hogy a bíróságok különös jelentőséget tulajdonítanak más személyek jogainak védelmének, ugyanakkor jelenleg nem alakult ki teljesen egységes szempontrendszer arra nézve, hogy a vallási kifogások mely esetekben tekinthetők elfogadhatónak.

További nyitott kérdésként jelenik meg a munkahelyi vallási semlegesség követelménye és a vallási önkifejezés közötti viszony. Az *Eweida*, *Achbita* és *WABE* ügyek ugyan több alapvető szempontot rögzítettek, azonban továbbra sem alakult ki teljesen egységes mérce arra vonatkozóan, hogy a munkáltató semlegességi érdeke milyen körülmények között élvezhet elsőbbséget a vallási meggyőződés külső megjelenítésével szemben.

A jövőben várhatóan egyre gyakrabban merülhetnek fel olyan helyzetek, amikor a munkavégzés hagyományos keretei átalakulnak, és nehezebbé válik a vallási meggyőződés gyakorlásának megítélése. A távoli munkavégzés, a nemzetközi munkakörnyezetek vagy a digitális munkavégzési formák elterjedése például új kérdéseket vethet fel a vallási megnyilvánulások munkahelyi korlátozásának indokoltságával kapcsolatban. Kérdésként merülhet fel például, hogy egy online munkakörnyezetben a munkáltató milyen mértékben jogosult elvárni a vallási semlegességet, illetve mennyiben tekinthető relevánsnak a munkavállaló vallási önkifejezése.

A dolgozatban elemzett egyházi munkaviszonyokkal kapcsolatos ügyek szintén rámutatnak olyan területekre, amelyek további pontosítást igényelhetnek. Az *Egenberger*, *IR kontra JQ*, *Schüth*, *Obst* és *Fernández Martínez* ügyek ugyan megerősítették, hogy a munkakör jellege meghatározó szerepet játszik a lojalitási kötelezettségek megítélésében, azonban továbbra sem

egyértelmű, hogy pontosan milyen mértékű kapcsolatnak kell fennállnia a munkakör és az egyházi küldetés között ahhoz, hogy a vallási lojalitás fokozott elvárása igazolható legyen.

További vitás kérdésként jelenhet meg a vallásszabadság és a nemi identitással, illetve szexuális orientációval kapcsolatos jogok összeütközésének megítélése is. A dolgozatban elemzett *Lee kontra McArthur és Ashers Baking Company* ügy már előrevetítette e konfliktusok jelentőségét, ugyanakkor a jövőben várhatóan egyre gyakrabban merülhetnek fel olyan esetek, amelyekben a vallási meggyőződésből fakadó magatartás és a diszkrimináció tilalma közvetlenül kerül egymással szembe. E területen továbbra sem alakult ki teljesen egységes európai megközelítés.

A vizsgált esetjogi tendenciák alapján hosszabb távon az egyik legjelentősebb kihívásnak tekinthető annak meghatározása, hogy a vallási meggyőződéshez kapcsolódó jogok és a társadalmi semlegesség iránti növekvő igény között miként alakítható ki tartós egyensúly. A modern európai társadalmak egyre pluralistábbá válnak, amely szükségszerűen növeli az eltérő világnézetek és vallási meggyőzések közötti érintkezési pontokat. Ezzel párhuzamosan egyre nagyobb jelentősége lesz annak, hogy a bíróságok a jelenlegi ügyekből kiindulva olyan következetes és kiszámítható szempontrendszert alakítsanak ki, amely képes megfelelő egyensúlyt teremteni az egyéni autonómia és a közösségi érdekek védelme között.

Összességében a dolgozatban vizsgált európai esetjog legfontosabb eredménye nem a vallásszabadság szűkítése vagy kiterjesztése, hanem annak pontosabb és differenciáltabb értelmezése. A vallásszabadság a modern európai jogrendszerekben továbbra is kiemelt jelentőségű alapjog, azonban nem létezhet más jogoktól elszigetelten. A bemutatott esetjogi tendenciák azt mutatják, hogy a vallásszabadság és a vele konfliktusba kerülő jogok közötti feszültségek feloldásának meghatározó eszközévé a szükségességi–arányossági vizsgálat vált. E mérce biztosíthatja azt a kiegyensúlyozott megközelítést, amely lehetővé teszi az egyéni vallási autonómia és a vele versengő alkotmányos érdekek közötti megfelelő egyensúly kialakítását. A dolgozatban vizsgált ügyek alapján megállapítható, hogy a vallásszabadság jövőbeli fejlődésének központi kérdése várhatóan már nem önmagában a jog korlátozhatósága lesz, hanem azoknak a szempontoknak a pontosítása, amelyek alapján a vallási meggyőződés és a vele versengő jogok közötti egyensúly kiszámítható és következetes módon alakítható ki.

V.A vallásszabadság gyakorlati érvényesülése Magyarországon egy kérdőíves kutatás tükrében

A jelen kutatás empirikus megalapozását egy anonim kérdőíves adatfelvétel biztosította, amelynek elsődleges célja a vallásszabadság gyakorlati érvényesülésének, valamint a vallási alapú diszkrimináció társadalmi percepcióinak és egyéni tapasztalatainak feltárása volt Magyarországon.

A kutatás kiindulópontja az volt, hogy a vallásszabadság jogi biztosítása önmagában nem feltétlenül azonos annak tényleges társadalmi érvényesülésével. A jogszabályi környezet deklarálhatja a vallás szabad megválasztásához, megváltoztatásához, kinyilvánításához és gyakorlásához való jogot, azonban e jog tényleges tartalma a mindennapi élethelyzetekben, különösen a munkahelyi, oktatási, közösségi és online környezetben válik mérhetővé. Ebből következően a kérdőíves vizsgálat nem csupán szociológiai, hanem jogi szempontból is releváns, mivel rávilágít arra, hogy az alapjogok gyakorlása milyen mértékben találkozik társadalmi elfogadással, illetve milyen esetekben ütközik informális vagy intézményi akadályokba.

A kérdőíves módszer alkalmazását az indokolta, hogy a vallási identitás és az ahhoz kapcsolódó esetleges hátrányos megkülönböztetés olyan szubjektív, sok esetben érzékeny területet érint, amely leginkább az érintettek közvetlen beszámolóin keresztül ragadható meg.

A vallási meggyőződés különösen érzékeny személyes adatnak és identitásképző tényezőnek tekinthető, ezért annak vizsgálata során fokozott jelentősége van az anonimitásnak, az önkéntességnek és annak, hogy a válaszadók ne érezzék magukat külső nyomás alatt. A módszertani kialakítás ezért arra törekedett, hogy a válaszadás ne pusztán adatközlésként, hanem biztonságos véleménynyilvánítási térként működjön. Ez különösen fontos olyan témában, ahol a válaszadók esetlegesen negatív társadalmi tapasztalatokról, kirekesztésről, munkahelyi hátrányról vagy intézményi sérelemről számolhatnak be.

A terjesztési stratégia tehát egy vegyes mintavételi logikát követett, amely ötvözte a kényelmi mintavétel elemeit a célzott elérés törekvésével.

Módszertani szempontból ez a megoldás nem biztosít statisztikai reprezentativitást, ugyanakkor alkalmas arra, hogy feltáró jelleggel azonosítsa azokat a tipikus tapasztalati mintázatokat, amelyek a vallásszabadság gyakorlati érvényesüléséhez kapcsolódnak. A kutatás ezért nem a teljes magyar társadalomra vonatkozó általános érvényű következtetések levonására, hanem a vizsgált minta alapján kirajzolódó tendenciák, problématerületek és jogi szempontból releváns tapasztalatok bemutatására vállalkozik. Ennek megfelelően az eredmények értelmezése során különös óvatosság szükséges: a számszerű adatok elsősorban az adott válaszadói kör percepcióit tükrözik, ugyanakkor e percepciók önmagukban is fontosak, mivel az alapjogok gyakorlati érvényesülése jelentős részben az egyének biztonságérzetén, társadalmi elfogadottságán és jogtudatosságán keresztül ragadható meg.

Az adatfelvétel online formában, önkitöltős kérdőív segítségével valósult meg, amely egyrészt biztosította az anonimitást, másrészt elősegítette a szélesebb körű hozzáférést és a válaszadói őszinteséget. Az online adatfelvétel előnye, hogy viszonylag rövid idő alatt szélesebb körben hozzáférhetővé teszi a kérdőívet, ugyanakkor korlátja, hogy elsősorban azokat éri el, akik rendelkeznek megfelelő digitális hozzáféréssel és hajlandósággal az online részvételre. Ez a körülmény a minta összetételére is hatással lehet, különösen az életkor, az iskolázottság, a társadalmi aktivitás és a vallási közösségekhez való kapcsolódás tekintetében. A kutatás értékelésekor ezért figyelembe kell venni, hogy az online kérdőíves adatfelvétel bizonyos csoportokat nagyobb, másokat kisebb arányban jeleníthet meg.

A kérdőív összesen 19 kérdésből állt, amelyek közül 4 kifejezetten a válaszadók demográfiai jellemzőinek feltérképezésére irányult, míg a fennmaradó 15 kérdés a vallásszabadság gyakorlati érvényesülésével, a vallási identitás megélésével, valamint a vallási alapú diszkrimináció tapasztalataival és percepcióival foglalkozott. A kutatásban összesen 189 fő vett részt, akik demográfiai szempontból heterogén mintát alkotnak. Az életkori megoszlás alapján a válaszadók több korcsoportot lefednek. A mintában egyaránt megtalálhatók a fiatal felnőtt korosztályba tartozók (18–25 év), a középső korcsoportok (26–35 év, illetve 36–49 év), valamint az idősebb korosztályok képviselői (50–65 év, illetve 65 év feletti), ami lehetővé teszi az eltérő generációs tapasztalatok összevetését. A nemek szerinti megoszlás kiegyensúlyozottnak tekinthető, mind a női, mind a férfi válaszadók jelentős arányban képviseltetik magukat a mintában. A lakóhely tekintetében a válaszadók között egyaránt megtalálhatók fővárosi, megyei jogú városban élő, kisebb városi, illetve falusi, községi környezetben élő személyek, ami hozzájárul a társadalmi és földrajzi sokszínűség

megjelenéséhez. A területi eloszlás alapján több magyarországi vármegye is reprezentált, ugyanakkor bizonyos régiók – különösen a Dél-Dunántúl térsége – hangsúlyosabban jelennek meg a mintában. A vallási hovatartozásra vonatkozó adatok szerint a válaszadók között többségben vannak a keresztény felekezetekhez tartozók, különösen a római katolikus vallás követői, ugyanakkor jelen vannak felekezeten kívüliek és nem vallásos személyek is. Ez a demográfiai és vallási sokszínűség lehetővé teszi, hogy a kutatás árnyalt képet adjon a vallásszabadság és a vallási diszkrimináció különböző társadalmi kontextusokban való megjelenéséről.

A megadott válaszok alapján a vallásgyakorlás módja jól elkülöníthető kategóriák mentén oszlik meg, és ezek arányai a teljes, 189 fős mintára vetítve is értelmezhetők. A válaszadók legnagyobb csoportját azok alkotják, akik vallásukat egyénileg és közösségben egyaránt gyakorolják, ami a teljes mintában 60 főt (31,7%) jelent. Ezt követi azok csoportja, akik nem gyakorolják vallásukat, arányuk 48 fő (25,4%). Szintén jelentős azok száma, akik nem vallásosnak vallják magukat, ez a kategória mintegy 36 főt (19,0%) tesz ki. Azok, akik vallásukat kizárólag egyéni formában gyakorolják (például otthoni imádság, böjt vagy egyéb személyes vallási tevékenységek révén), körülbelül 30 főt (15,9%) képviselnek a mintában. A legkisebb csoportba azok tartoznak, akik kizárólag közösségi keretek között gyakorolják vallásukat, arányuk hozzávetőleg 15 fő (7,9%).

A vallási jelképek használatára vonatkozó kérdés beemelése a kutatásba kiemelt jelentőséggel bírt, mivel a vallási identitás nyilvános megjelenésének egyik legkézzelfoghatóbb és legkönnyebben észlelhető formáját ragadja meg. A vallási hovatartozás ugyanis nem minden esetben válik láthatóvá a mindennapi társadalmi interakciók során, azonban a különböző vallási jelképek – legyen szó viseletről, személyes tárgyairól vagy akár lakókörnyezetben megjelenő dísz tárgyakról – explicit módon jelzik az egyén vallási kötődését. Ennek következtében ezek a jelképek potenciálisan növelhetik az egyén kitettségét a vallási alapú megítélésnek, és adott esetben a diszkriminációnak is. A kérdés tehát nem csupán a vallásgyakorlás formáinak feltérképezését szolgálta, hanem közvetetten arra is rávilágít, hogy a válaszadók mennyiben vállalják nyilvánosan vallási identitásukat. E pont különösen szorosan kapcsolódik a dolgozat korábbi, munkahelyi vallási jelképekkel foglalkozó részeihez is. A vallási jelkép ugyanis a jogi konfliktusokban gyakran nem pusztán személyes meggyőződés kifejezéséeként, hanem a munkáltatói semlegességi politika, az ügyfélkapcsolatok, az intézményi rend vagy a társadalmi együttélés szempontjából értékelendő tényezőként jelenik meg. A válaszok elemzése alapján

egyértelmű tendencia rajzolódik ki arról, hogy a válaszadók többsége (108 fő, azaz kb. 57 %) nem használ vagy hord vallási jelképeket a mindennapokban. Ez arra utal, hogy a vallási identitás sok esetben inkább a magánszférában marad, és nem jelenik meg hangsúlyosan a nyilvános térben. Ez a jelenség értelmezhető egyrészt a vallás individualizálódásának folyamataként, másrészt pedig egyfajta tudatos visszafogottságként, amely mögött akár a negatív társadalmi megítéléstől való tartózkodás is meghúzódhat. Azok körében, akik mégis használnak vallási jelképeket, többféle forma jelenik meg. Egyrészt megfigyelhető a vallási viselet – például vallási szimbólumokat tartalmazó ékszerek vagy egyéb, öltözködéshez kapcsolódó elemek –, amelyek a nyilvános térben is látható módon fejezik ki a vallási hovatartozást (11 fő, kb 6 %). Másrészt jelentős azok aránya is, akik inkább személyes jellegű tárgyakat használnak, mint például imakönyvek vagy rózsafüzérek, amelyek inkább az egyéni vallásgyakorláshoz kapcsolódnak (14 fő, kb. 7%). Emellett megjelennek a lakókörnyezethez kötődő vallási dísz tárgyak is, amelyek elsősorban nem a szélesebb társadalmi nyilvánosság, hanem a privát tér számára közvetítik a vallási identitást (8 fő, kb 4%). Figyelemre méltó, hogy a válaszadók egy része többféle jelképet is használ egyszerre, ami a vallási identitás komplexebb és aktívabb megélésére utal (27 fő, kb. 14%). Ugyanakkor ezek az esetek kisebbségben maradnak a teljes mintán belül. Megfigyelhető továbbá egy olyan csoport is, amely a személyes tárgyakat és a dísz tárgyakat kombináltan alkalmazza (20 fő, kb. 11%). A válaszadók egy elenyésző része (1 fő) nem kívánt válaszolni erre a kérdésre. Ez az eredmény jogi szempontból különösen érdekes, mert arra utal, hogy a vallásszabadság gyakorlása a válaszadók jelentős részénél nem feltétlenül nyilvános, látható formában jelenik meg. A vallási identitás láthatatlansága ugyan csökkentheti a diszkriminációval szembeni kitettséget, ugyanakkor azt is felveti, hogy a vallási meggyőződés nyílt vállalása bizonyos társadalmi helyzetekben továbbra is visszafogottságot vagy önkorlátozást eredményezhet. Ez az önkorlátozás nem minden esetben jogsértés következménye, azonban alapjogi szempontból mégis figyelemre méltó, mert a vallásszabadság tényleges érvényesülése nem csupán abban mérhető, hogy az állam vagy más szereplők közvetlenül tiltják-e a vallásgyakorlást, hanem abban is, hogy az egyének mennyire érzik szabadnak magukat vallási identitásuk nyilvános kifejezésére.

A kérdésre adott válaszok alapján a vallási alapú hátrányos megkülönböztetés közvetett megtapasztalása a mintában viszonylag ritkának mondható. A válaszadók többsége arról számolt be, hogy nem tapasztalta azt, hogy egy másik személyt vallása miatt előnyben részesítettek volna olyan helyzetben, amelyben ő maga hátrányt szenvedett. A 189 fős mintára

vetítve 161 fő (kb. 85%) válaszolt nemmel, míg 28 fő (kb. 15%) jelezte, hogy már találkozott ilyen jelenséggel. Ez az eloszlás arra utal, hogy a válaszadók döntő többsége nem érzékelte közvetlenül a vallási alapú egyenlőtlenség ilyen formáját a saját társadalmi tapasztalataiban. Ugyanakkor a 15% körüli arány nem tekinthető elhanyagolhatónak. A közvetett tapasztalatok jelentősége abban áll, hogy a diszkrimináció társadalmi észlelése nem kizárólag saját sérelmeken keresztül alakul ki, hanem más személyekkel szembeni bánásmód megfigyelése révén is. Ez hozzájárulhat ahhoz, hogy az egyének óvatosabbá váljanak saját vallási identitásuk nyilvános vállalásában, még akkor is, ha őket személyesen nem érte közvetlen hátrány. Ebből következően a közvetett diszkriminációs tapasztalatok a társadalmi biztonságérzet és az alapjoggyakorlás szempontjából is relevánsak.

A válaszok alapján a valláson alapuló diszkrimináció közvetlen vagy közvetett megtapasztalása a teljes mintában nem tekinthető többségi jelenségnek, ugyanakkor több társadalmi térben és többféle formában is megjelenik. A 189 fős mintára vetítve 124 fő (kb. 66%) jelezte, hogy nem tapasztalt vallási alapú diszkriminációt, míg 58 fő (kb. 31%) számolt be valamilyen jellegű érintettségről. A válaszadók egy kisebb része (7 fő, kb. 4%) nem adott értékelhető vagy érdemi választ. A diszkriminációt tapasztalók válaszaiból kirajzolódik, hogy a jelenség leggyakrabban az online felületeken, az oktatásban és a munkahelyi környezetben jelenik meg, de előfordul közösségi eseményeken, családi vagy baráti körben, valamint bizonyos esetekben külföldi tartózkodás során is. E három kiemelt színtér – az online tér, az oktatás és a munkahely – jogi szempontból eltérő, de egyaránt jelentős problémákat vet fel. Az online térben a vallási alapú előítéletek gyakran gyűlöletbeszéd, megbélyegző kommentek vagy nyilvános megszegyenítés formájában jelennek meg, amelyek esetében a véleménynyilvánítás szabadsága és az emberi méltóság védelme közötti egyensúly kérdése merül fel. Az oktatási környezetben a vallási alapú kirekesztés azért különösen érzékeny, mert gyermekeket és fiatalokat érinthet, akiknek identitásfejlődésére a kortárs közeg és az intézményi reakciók jelentős hatással vannak. A munkahelyi környezetben pedig a vallási meggyőződéshez kapcsolódó hátrányok közvetlenül érinthetik a munkavállaló egzisztenciális helyzetét, előmenetelét és szakmai önazonosságát. A leggyakrabban említett forma a szóbeli bántalmazás volt, amely több esetben önállóan, máskor pedig más típusú diszkriminációval együtt jelent meg. Emellett jelentős arányban szerepelt a társadalmi kirekesztés, valamint a munkahelyi előrelépés akadályozása, amelyek arra utalnak, hogy a vallási alapú hátrányos megkülönböztetés nem kizárólag verbális, hanem strukturális formában is megjelenhet. Ritkábban ugyan, de előfordultak hivatalos intézkedésekkel kapcsolatos tapasztalatok is, amelyek az intézményes szintű diszkrimináció lehetőségére

utalnak. Néhány válasz komplexebb helyzeteket írt le, ahol több forma – például szóbeli bántalmazás, kirekesztés és előmeneteli akadályozás – egyszerre volt jelen. A diszkriminációs tapasztalatok értékelésekor különbséget kell tenni az egyedi, interperszonális konfliktusok és a jogilag is releváns hátrányos megkülönböztetés között. Nem minden negatív megjegyzés vagy társadalmi elutasítás minősül automatikusan jogsértésnek, ugyanakkor az ismétlődő, vallási hovatartozáshoz kapcsolódó kirekesztés, megalázó bánásmód, előmeneteli akadályozás vagy intézményi hátrány már olyan magatartás lehet, amely az egyenlő bánásmód követelményének sérelmét vetheti fel. A kérdőív eredményei ezért nem konkrét jogsértések bizonyítására szolgálnak, hanem annak feltárására, hogy a válaszadók milyen társadalmi helyzetekben érzékelik a vallási alapú megkülönböztetés kockázatát. A szóbeli bántalmazás jogi jelentősége nem becsülhető alá, mivel a vallási alapon történő rendszeres megalázás vagy ellenséges légkör kialakítása adott esetben zaklatásként⁴²⁶ is értelmezhető. A zaklatás sajátossága, hogy nem feltétlenül jár formális joghátránnyal – például elbocsátással vagy előléptetés megtagadásával –, mégis alkalmas lehet arra, hogy az érintett személy méltóságát sértő, megfélemlítő, ellenséges vagy megalázó környezetet teremtsen. Ebből következően a verbális megnyilvánulások a vallási diszkrimináció elemzésekor nem pusztán társadalmi, hanem jogi relevanciával is bírhatnak.

A társadalom vallási sokszínűséggel szembeni toleranciáját illetően a válaszadók megosztott képet adnak. A leggyakrabban említett kategória az „inkább toleráns” volt (70 fő, kb. 37%), ezt követi a „semleges” megítélés (43 fő, kb. 23%). Az „inkább intoleráns” válaszok aránya szintén jelentős (58 fő, kb. 31%), míg a szélsőségesebb „nagyon toleráns” és „nagyon intoleráns” kategóriák együttesen kisebb részarányt képviselnek (5-5 fő, összesen kb. 5%). A „nem válaszolok” kategória elenyésző (8 fő, kb. 4%). A tolerancia megítélésének megosztottsága arra utal, hogy Magyarországon a vallási sokszínűség társadalmi elfogadottsága nem írható le egységesen. A válaszok inkább azt mutatják, hogy a vallásszabadság gyakorlati érvényesülése erősen kontextusfüggő: más lehet a vallási identitás megélése egy családi közegben, egy munkahelyen, egy oktatási intézményben, egy kisebb településen, nagyvárosban vagy online platformon. Ez a kontextusfüggőség jogi szempontból is fontos, mert az alapjogok sérelme gyakran nem általános társadalmi tilalmakban, hanem konkrét élethelyzetekben, adott szereplők közötti viszonyokban ragadható meg.

⁴²⁶ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 222. § <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>
Letöltve: 2025.11.03.

A valláson alapuló diszkriminációval való találkozás gyakoriságát tekintve a legjellemzőbb válasz a „ritkán” volt (84 fő, kb. 44%), ezt követi a „soha” (57 fő, kb. 30%), míg az „alkalmanként” válaszok aránya (33 fő, kb. 17%). A „gyakran” válasz mindössze marginális szerepet kapott (1 fő, kb. 1%), és a „nem válaszolok” kategória (14 fő, kb. 7%) szintén viszonylag alacsony arányt képvisel. Ez az eredmény árnyalt értelmezést igényel. A „ritkán” kategória önmagában nem a diszkrimináció hiányát, hanem annak alacsonyabb intenzitású, eseti jellegű jelenlétét jelzi. Alapjogi szempontból azonban már az eseti sérelmek is relevánsak lehetnek, különösen akkor, ha azok visszatartó hatást gyakorolnak a vallási identitás vállalására. A diszkrimináció ritka előfordulása tehát nem feltétlenül jelenti azt, hogy a jogvédelemre nincs szükség, hanem inkább azt mutatja, hogy a jogi garanciák mellett preventív, tudatosságnövelő és intézményi szintű beavatkozások is indokoltak lehetnek.

A vallás szabad gyakorlásának biztonságérzetét vizsgálva a válaszok alapvetően pozitív irányba mutatnak. A „teljesen biztonságban” kategória volt a leggyakoribb (79 fő, kb. 42%), ezt követi a „többnyire biztonságban” válasz (64 fő, kb. 34%). A „semleges” megítélés (34 fő, kb. 18%) kisebb arányt képvisel, míg a „nem válaszolok” kategória (12 fő, kb. 6%) viszonylag alacsony. A biztonságérzet pozitív megítélése a vallásszabadság gyakorlati érvényesülésének egyik legfontosabb indikátora. Ugyanakkor a biztonságérzetet nem lehet kizárólag jogi kategóriaként kezelni: azt befolyásolja a társadalmi környezet, a közbeszéd, a média, a vallási közösségek láthatósága, valamint az, hogy az érintettek mennyire bíznak az intézményekben és a jogorvoslati lehetőségekben. Ezért a kedvező eredmények mellett is indokolt annak vizsgálata, hogy a biztonságérzet mely csoportokban erősebb, illetve hol jelenhetnek meg olyan kisebbségi tapasztalatok, amelyek a többségi adatok mögött rejtve maradnak.

A 189 fős mintából származó válaszok alapján a valláson alapuló diszkrimináció megelőzésére irányuló jogi és politikai intézkedések szükségességének megítélése erősen differenciált képet mutat. A válaszadók többsége nem fogalmazott meg egyértelmű igényt új szabályozási beavatkozásokra: a „nem, a jelenlegi intézkedések elegendőek” választ 70 fő (kb. 37%) jelölte meg, míg „nem tudom” választ 60 fő (kb. 32%) adott, ami jelentős bizonytalanságot jelez a kérdés megítélésében. Ezzel szemben kb. 45 fő (kb. 24%) kifejezetten több jogi vagy politikai intézkedés szükségességét hangsúlyozta, míg kb. 14 fő (kb. 7%) nem válaszolt vagy nem értékelhető választ adott. A kvalitatív válaszok alapján a javasolt intézkedések túlnyomórészt nem represszív, hanem preventív és edukációs jellegűek. A leggyakrabban megjelenő irány az oktatás és érzékenyítés erősítése volt, különösen az iskolai tananyagba integrált vallásismereti

és kulturális sokszínűségi tartalmak formájában. Több válaszadó hangsúlyozta a társadalmi szemléletformálás jelentőségét, beleértve az ismeretterjesztést, a vallásokkal kapcsolatos tévhitek eloszlatását, valamint a médiaközvetítés torzító hatásainak csökkentését. Egy másik visszatérő javaslati irány az online tér szabályozásának és a gyűlöletbeszéd elleni fellépésnek az erősítése volt, különös tekintettel a vallásellenes megnyilvánulások szankcionálására. Emellett megjelentek az intézményi garanciákra vonatkozó észrevételek is, így az egyenlő bánásmódra vonatkozó jogszabályok következetes érvényesítése, valamint hatékony és hozzáférhető panaszmechanizmusok biztosítása. A válaszok kisebb részében strukturális és társadalompolitikai megközelítések is megjelentek, például a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésének és a szociális biztonság erősítésének diszkriminációcsökkentő hatása. Egyes esetekben a vallási pluralizmus hosszabb távú, „társadalmi tanulásként” értelmezett folyamata került hangsúlyozásra, amely szerint a diszkrimináció csökkenése elsősorban az együttélési tapasztalatok bővülésével érhető el. A válaszadók jelentős része nem elsősorban szigorúbb szankciókban vagy büntető jellegű beavatkozásokban látja a megoldást, hanem a társadalmi tudatosság növelésében. Jogi szempontból ez összhangban áll azzal a megközelítéssel, amely szerint az alapjogvédelem nem merülhet ki az utólagos jogorvoslatban. A hatékony alapjogvédelemhez szükség van megelőző intézkedésekre, intézményi képzésekre, munkahelyi és oktatási protokollokra, valamint olyan társadalmi kommunikációra, amely csökkenti az előítéleteket és elősegíti a vallási pluralizmus elfogadását.

A személyes tapasztalatokra vonatkozó kérdésre adott válaszok alapján a többség nem osztott meg konkrét történetet: a válaszadók jelentős része nemleges választ adott vagy nem kívánt nyilatkozni, míg a beszámolt esetek között elsősorban iskolai közegben jelentkező kirekesztés, online térben megjelenő negatív megnyilvánulások, valamint munkahelyi és intézményi hátrányos megkülönböztetés említése szerepelt. Egyes válaszok a múltbeli, akár történelmi időszakokra visszanyúló tapasztalatokat is felidéztek, ami arra utal, hogy a vallási diszkrimináció észlelése időben is heterogén mintázatot mutat.

A kérdőíves felmérés összességében arra volt alkalmas, hogy feltárja a vallási identitás nyilvános megjelenésének, a valláson alapuló diszkrimináció észlelésének, valamint a társadalmi toleranciáról alkotott percepcióknak a mintázatait egy 189 fős mintán. A vizsgálat előnye abban áll, hogy egyszerre tett lehetővé kvantitatív és kvalitatív elemzést, így nemcsak a jelenségek előfordulása, hanem azok értelmezési keretei is feltárhatóvá váltak. A mintázatok alapján kirajzolódik, hogy a vallási identitás jellemzően nem hangsúlyosan jelenik meg a

nyilvános térben. A válaszadók többsége nem használ vallási jelképeket a mindennapokban, ami arra utal, hogy a vallás gyakorlása sok esetben a magánszférában marad. Ezzel párhuzamosan a társadalmi tolerancia megítélése megosztott, és nem mutat egyértelműen domináns pozitív vagy negatív irányt, hanem inkább köztes, bizonytalan és heterogén értékelések jellemzik. A diszkriminációval kapcsolatos tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a jelenség nem tekinthető mindennapinak, ugyanakkor nem is teljesen hiányzik a társadalmi tapasztalatokból. A diszkrimináció leggyakrabban az online térben, az oktatási és munkahelyi környezetben jelenik meg, és többnyire verbális vagy strukturális formában (pl. kirekesztés, előmeneteli akadályozás) realizálódik. Ez arra utal, hogy a vallási alapú megkülönböztetés nem kizárólag direkt, hanem intézményi és közösségi mechanizmusokon keresztül is érvényesülhet. A biztonságérzetre és a vallás szabad gyakorlására vonatkozó válaszok ugyanakkor összességében inkább pozitív képet mutatnak, ugyanis a válaszadók többsége biztonságban érzi magát vallási meggyőződése gyakorlása során. Ez a kettősség – viszonylagos biztonságérzet és időnként mégis érzékelt diszkrimináció – arra utal, hogy a társadalmi klíma nem egységes, hanem rétegzett és kontextusfüggő. A jogi és politikai intézkedések megítélése szintén fragmentált. A válaszadók jelentős része elégedett a jelenlegi szabályozási keretekkel, ugyanakkor számottevő arányban jelenik meg az igény az oktatási, érzékenyítő és preventív eszközök erősítésére. A kvalitatív válaszok alapján különösen hangsúlyos az ismeretterjesztés, a vallásokkal kapcsolatos tévhitek csökkentése, az oktatási rendszer szerepének erősítése, valamint az online térben megjelenő gyűlöletbeszéd visszaszorítása.

Összességében a felmérés eredményei jogi szempontból arra világítanak rá, hogy a vallási meggyőződés szabad gyakorlásának és az egyenlő bánásmód elvének érvényesülése a gyakorlatban nem kizárólag normatív kérdés, hanem társadalmi attitűdök és intézményi működés által is meghatározott jelenség. A vizsgálat tanúsága szerint a jogi garanciák megléte önmagában nem minden esetben eredményezi a diszkrimináció teljes hiányát, ugyanakkor hozzájárul a jogsértő magatartások visszaszorításához és a biztonságérzet fenntartásához. A feltárt adatok alapján megállapítható, hogy a vallási alapú megkülönböztetés elsősorban nem rendszerszintű, hanem inkább szórványosan, különböző társadalmi színtereken megjelenő jelenség, amelynek kezelése komplex, több szintű megközelítést igényel. Ennek megfelelően a jogalkotási és jogalkalmazási eszközök mellett kiemelt jelentőséggel bír a preventív szabályozás, az oktatási és szemléletformáló intézkedések erősítése, valamint a hatékony jogérvényesítési mechanizmusok biztosítása. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a kutatás

nem reprezentatív jellegű, ezért annak eredményei nem alkalmasak a magyar társadalom egészére vonatkozó általános érvényű megállapítások megtételére. A felmérés elsősorban feltáró jelleggel mutat rá azokra a tendenciákra, amelyek a vallási identitás nyilvános vállalása, a diszkrimináció észlelése és a jogvédelem társadalmi megítélése körében megjelennek. E korlát ellenére az eredmények jogi szempontból relevánsak, mivel alátámasztják, hogy az alapjogok tényleges érvényesülése nem kizárólag a normák meglététől, hanem azok gyakorlati hozzáférhetőségétől, az érintettek jogtudatosságától és az intézmények reagálási képességétől is függ.

VI.Összegzés

Jelen értekezés célja a valláson alapuló diszkrimináció európai szabályozásának, gyakorlati megjelenési formáinak és a vallásszabadság korlátozhatóságának átfogó vizsgálata volt. A kutatás során bemutatásra kerültek a vallásszabadság és a diszkrimináció tilalmának alapvető fogalmi és jogi keretei, az európai és magyar szabályozás főbb elemei, valamint azok a meghatározó esetek és bírósági döntések, amelyek jelentős szerepet játszottak a vallásszabadsághoz kapcsolódó jogértelmezés fejlődésében.

A kutatás során egyértelműen megállapíthatóvá vált, hogy a valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés továbbra is jelen lévő és aktuális társadalmi jelenség Európában. Annak ellenére, hogy a nemzetközi és nemzeti jogrendszerek széles körű alapjogi védelmet biztosítanak a vallásszabadság és az egyenlő bánásmód számára, a gyakorlatban továbbra is számos olyan konfliktushelyzet jelenik meg, amelyben a vallási meggyőződés és más jogok vagy érdekek egymással versengenek.

A vizsgálat során bemutatott ügyek alapján megállapítható, hogy a vallásszabadság nem tekinthető abszolút jognak. A modern demokratikus társadalmak működésében szükségszerűen kapcsolatba kerül más alkotmányos értékekkel és alapjogokkal, így különösen a közbiztonság, a közrend, az egészségvédelem, az egyenlő bánásmód követelménye, más személyek jogainak védelme, valamint az egyházi autonómia biztosítása érdekében bizonyos esetekben korlátozhatóvá válhat.

A kutatás egyik legfontosabb eredményének tekinthető annak megállapítása, hogy a vallásszabadság korlátozhatóságának kérdésében a hangsúly a jog absztrakt tartalmáról fokozatosan a konkrét élethelyzetek vizsgálata felé helyeződött át. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának, az Európai Unió Bíróságának és más nemzetközi fórumok gyakorlatából egyértelműen kirajzolódik, hogy a vallásszabadsággal összefüggő jogviták megítélése egyre inkább egyedi mérlegelésen alapul.

A dolgozatban vizsgált esetjog alapján megállapítható, hogy a szükségességi–arányossági teszt vált a vallásszabadság és a vele versengő jogok közötti egyensúly megteremtésének legfontosabb eszközévé. A bíróságok döntései alapján önmagában a korlátozás céljának legitim volta nem elegendő annak igazolásához. A korlátozásnak minden esetben alkalmasnak kell lennie a kitűzött cél elérésére, szükségesnek kell bizonyulnia, és nem okozhat aránytalan sérelmet a vallásszabadság gyakorlásában.

A vallási viseletekkel kapcsolatos ügyek elemzése rámutatott arra, hogy a vallási önkifejezés korlátozásának jogszerűsége jelentős mértékben függ a konkrét körülményektől. Az elemzett ügyek alapján megállapítható, hogy minél szorosabb kapcsolatban áll valamely vallási jelkép vagy vallási viselet a személy vallási identitásával, annál súlyosabb beavatkozást jelent annak korlátozása. Ugyanakkor a munkáltató vagy az állam semlegességi, szervezeti vagy közbiztonsági érdekei bizonyos esetekben indokolhatják a vallási önkifejezés korlátozását, amennyiben a korlátozás objektív és tényleges indokokon alapul.

Az egyházi munkaviszonyokkal kapcsolatos ügyek vizsgálata azt mutatta, hogy az egyházi autonómia és a munkavállalók alapvető jogai közötti egyensúly megteremtése különösen érzékeny területnek tekinthető. Az esetjog alapján megállapítható, hogy az egyházi munkáltató lojalitási követelményei nem alkalmazhatók korlátlanul, hanem azok elfogadhatósága elsősorban a munkakör tényleges tartalmától és az egyházi küldetéshez való kapcsolatának mértékétől függ.

A kutatás során végzett kérdőíves vizsgálat eredményei továbbá megerősítették, hogy a valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés nem kizárólag elméleti vagy jogi probléma, hanem a mindennapi életben is érzékelhető jelenség. A válaszok alapján megállapítható, hogy a vallási meggyőződéshez kapcsolódó konfliktusok elsősorban a foglalkoztatás, a munkahelyi környezet és a társadalmi kapcsolatok területén jelennek meg.

A kutatás eredményei alapján ugyanakkor több olyan kérdés is azonosítható, amelynek megítélése a jelenlegi esetjogi gyakorlat alapján még nem tekinthető teljes mértékben kiforrottnak. Ilyen területnek minősül különösen a vallási meggyőződésből eredő lelkiismereti kifogások pontos határainak meghatározása, a munkahelyi vallási semlegesség követelménye és a vallási önkifejezés közötti viszony további pontosítása, valamint az egyházi autonómia és az egyéni alapjogok közötti egyensúly részletesebb meghatározása.

Összességében megállapítható, hogy a vallásszabadság és a valláson alapuló diszkrimináció kérdése a jövőben is meghatározó jelentőségű marad az európai jogfejlődésben. Az európai társadalmak fokozódó pluralizálódása és a társadalmi viszonyok folyamatos változása várhatóan újabb konfliktushelyzeteket eredményez majd, amelyek további esetjogi fejlődést tesznek szükségessé. A jövő egyik legfontosabb feladata annak biztosítása lehet, hogy a vallásszabadság és a vele versengő alapjogok közötti egyensúly a jogbiztonság és a kiszámíthatóság követelményeinek megfelelően alakuljon.

Az értekezés eredményei alapján megállapítható, hogy a vallásszabadság védelmének célja nem valamely jog feltétlen elsőbbségének biztosítása, hanem olyan kiegyensúlyozott jogalkalmazási szempontrendszer kialakítása, amely egyidejűleg képes garantálni az egyéni autonómia tiszteletben tartását, a vallási sokszínűség elfogadását és más alapvető jogok védelmét.

Felhasznált irodalmak jegyzéke

Szakirodalom

1. Ádám Antal: *Vallás, vallásszabadság és egyház Magyarország Alaptörvényének, továbbá "A lelkiismereti-és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról" szóló 2011. évi C. törvény figyelembe vételével*, JURA, 2011/2., PTE-ÁJK
2. Chronowski Nóra: *Alkotmányjog, Emberi jogok, státuszjogok, jogforrási rendszer C/2. Témakör: Alkotmányjog és közigazgatási jog*. Negyedik, jelentősen átdolgozott kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2013.
3. Csink Lóránt – Erdős Csaba – Gulyás Attila – Kecő Gábor – Kovács Beáta – Kurunczi Gábor – Pozsár-Szentmiklós Zoltán – Sulyok Katalin – Török Réka – Varga Ádám: *Alapjogi kommentár az Alkotmánybírósági gyakorlat alapján*. Novissima Kiadó, Budapest, 2021.
4. Diarmaid MacCulloch: *A History of Christianity – The First Three Thousand Years*. Penguin Books Ltd., 2010.
5. Donna Gomien: *Rövid útmutató az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez*. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ, Budapest, 1994.
6. Gombos Katalin: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. CompLex Kiadó Kft., Budapest, 2011.
7. Herger Csabáné: „*Szabad egyház szabad államban*” – *A katolikus autonómiamozgalom a 19. századi Magyarországon*, JURA, 2008/1., PTE-ÁJK
8. Horváth Zoltán – Ódor Bálint: *Az Európai Unió szerződéses reformja. Az Unió Lisszabon után*. 2. kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010.
9. Joseph H. H. Weiler: *Keresztény Európa*. Szent István Társulat, Budapest, 2007.
10. Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László (szerk.): *Nemzetközi jog*. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019.
11. Koltay András: *A semleges Európa és a kereszténység – A Lautsi and Others v. Italy ügy tanulságai*, <https://real.mtak.hu/145181/1/LautsiKommentar.pdf>
12. Koltay András: *A vallási ruházat és jelképek viselésének korlátai – fejkendők és kereszték*. *Acta Humana*, 2015/3., 7–33.
13. Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Magyar és európai médiajog*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2017.
14. Kovács Lajos: *A vallás szimbolikus struktúrája*, 2011.
15. Laki Ildikó: *Napjaink diszkriminációs fogalmai és megjelenési formái*. *Polgári Szemle*, 8. évf., 3–6. szám, 2012.
16. Matijn van den Brink: *The Protected Grounds of Religion and Belief: Lessons for EU Non-Discrimination Law*. Cambridge University Press, 2023.
17. Nádor Zsombor: *Kereszténység és kultúra*. Szent István Intézet, <https://szentistvanintezet.hu/wp-content/uploads/2024/05/keresztenyseg-es-kultura.pdf>
18. *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019.
19. Nuna Zekic: *An Open and Diverse European Union?* *Tilburg Law Review*, 22., 2017.
20. Petrétei József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009.
21. Sári János – Somody Bernadett: *Alapjogok – Alkotmánytan II*. 4. átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2008.

22. Stéphanie Wattier: *Ritual Slaughter Case: The Court of Justice and the Belgian Constitutional Court Put Animal Welfare First*, 2022.
23. Vladimír Špidla: *Harc a diszkrimináció ellen az Európai Unióban*. Európai Bizottság, 2005.
24. Willem Hutten – Nawal Mustafa: *Contesting Neutrality Dress Codes in Europe*. Open Society Foundations, 2022.

Jogszabályok és jogforrások

1. 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről
2. 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény kihirdetéséről
3. 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról
4. 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról
5. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
6. A flamand régiónak az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvény módosításáról szóló, 2017. július 7-i rendelete.
7. A Tanács 1099/2009/EK rendelete (2009. szeptember 24.) az állatok leölésük során való védelméről.
8. A Tanács 2000/78/EK irányelve (2000. november 27.) a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról.
9. Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 2012/C 326/02
10. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata
11. Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata
12. Deregulation Act 2015
13. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)
14. Employment Act 1989
15. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland
16. La Constitution Belge
17. Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Églises et de l'État.
18. LOI n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics.
19. LOI n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public.
20. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
21. Straßenverkehrsordnung (StVO).
22. The Equality Act (Sexual Orientation) Regulations (Northern Ireland) 2006.
23. The Fair Employment and Treatment (Northern Ireland) Order 1998.

Internetes cikkek és online források

1. Kakuk Lili: *Kendőzetlen igazság*, Arsboni, 2017.08.08., <https://arsboni.hu/a-kendozetlen-igazsag-2/> Letöltve: 2024.10.15.

2. Kate Samuelson: *Companies Can Ban Employees From Wearing Headscarves, Europe's Top Court Rules*, TIME, 2017.03.14., <https://time.com/4700700/headscarf-ban-european-court-justice/> Letöltve: 2025.05.04.
3. Kikkel szemben lehet kérelmet benyújtani, <https://www.ajbh.hu/ebff-kikkel-szemben-lehet-kerelmet-benyujtani> Letöltve: 2023.07.14.
4. Lahav Harkov: *European Court of Justice approves Belgian kosher slaughter ban*, The Jerusalem Post, <https://www.jpost.com/diaspora/european-court-of-justice-approves-belgian-kosher-slaughter-ban-652402> Letöltve: 2026.04.04.
5. Lee v. McArthur and Ashers Baking Company, Global Freedom of Expression, Columbia University, <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/lee-v-mcarthur-ashers-baking-company/> Letöltve: 2026.04.30.
6. Lelkiismeret szó jelentése, <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Lelkiismeret> Letöltve: 2023.07.03.
7. Már az abaja is tilos a francia iskolákban, nem csak a hidzsáb, *Világgazdaság*, 2023.08.28., <https://www.vg.hu/kozelet/2023/08/mar-az-abaja-is-tilos-a-francia-iskolokban-nem-csak-a-hidzsab> Letöltve: 2024.10.19.
8. Matijn van den Brink: *Pride or Prejudice? The CJEU Judgment in IX v Wabe and MH Müller Handels GmbH*, Verfassungsblog, 2021.07.20., <https://verfassungsblog.de/pride-or-prejudice/> Letöltve: 2025.06.03.
9. Matthias Fuchs: *Arbeitgeber darf Kopftuch ohne Ausnahme verbieten*, Kronen Zeitung, 2023.11.28., <https://www.krone.at/3179631> Letöltve: 2023.12.16.
10. Miért van szükség a Chartára? – Az Alapjogi Charta, alkalmazási köre és az emberi jogok európai egyezményéhez való viszonya, https://commission.europa.eu/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/eu-charter-fundamental-rights/why-do-we-need-charter_hu Letöltve: 2023.09.23.
11. Mikor sérül az egyenlő bánásmód követelménye?, <https://www.ajbh.hu/ebff-mikor-serul-az-egyenlo-banasmod-kovetelmenye> Letöltve: 2023.07.14.
12. Norbert Seitz: *Das Kruzifix-Urteil – Wenn der Staat Religion und Freiheit vereinbaren muss*, Deutschlandfunk, 2020.05.16., <https://www.deutschlandfunk.de/das-kruzifix-urteil-wenn-der-staat-religion-und-freiheit-100.html> Letöltve: 2024.10.16.
13. Ónody M. Gyula: *Betilthatják a keresztet, iszlám fejkendőt, kipát az európai munkáltatók*, AC News, 2023.11.29., <https://acnews.hu/betilthatjak-a-keresztet-izlam-fejkendot-kipat-munkaltatok/> Letöltve: 2023.12.17.
14. Pert nyert a keresztje miatt elbocsátott nő – Hárman viszont vesztek, *Magyar Kurír*, 2013.01.16., <https://www.magyarurir.hu/hirek/pert-nyert-keresztje-miatt-elbocsatott-no> Letöltve: 2024.10.12.
15. Prof. Dr. iur. Johan Callewaert: *Freedom to wear visible political, philosophical or religious signs in the workplace: judgment of the CJEU in the case of Wabe and MH Müller Handel*, <https://johan-callewaert.eu/freedom-to-wear-visible-political-philosophical-or-religious-signs-in-the-workplace-judgment-of-the-cjeu-in-the-case-of-wabe-and-mh-muller-handel/> Letöltve: 2025.05.03.
16. Prof. Dr. iur. Johan Callewaert: *Luxembourg not the end of the story on freedom of religion in the workplace? Judgment of the CJEU in the case of Commune d'Ans*, 2023.12.22., <https://johan-callewaert.eu/luxembourg-not-the-end-of-the-story-on-freedom-of-religion-in-the-workplace-judgment-of-the-cjeu-in-the-case-of-commune-dans/> Letöltve: 2023.12.27.
17. Rab Irén: *Krucifix!*, Magyar Hírlap, 2021.02.12., <https://www.magyarhirlap.hu/velemeney/20210212-krucifix> Letöltve: 2024.09.03.

18. Rebecca Staudenmaier: *Bavaria's controversial cross rule goes into effect*, Deutsche Welle, 2018.01.06., <https://www.dw.com/en/germany-bavarias-controversial-cross-rule-goes-into-effect/a-44027316> Letöltve: 2024.09.28.
19. Reflections on joined cases WABE and Müller: the CJEU's legal tests for private employers' religious neutrality policies, 2022.01.13., <https://www.italianequalitynetwork.it/reflections-on-joined-cases-c-804-18-and-c-341-19-wabe-and-muller-handels-gmbh-the-cjeus-legal-tests-for-private-employers-religious-neutrality-policies/> Letöltve: 2023.10.14.
20. Religious Composition by Country, 2010–2050, Pew Research Center, 2022.12.21., <https://www.pewresearch.org/religion/interactives/religious-composition-by-country-2010-2050/> Letöltve: 2023.06.27.
21. Rimóczi Anca: Vallási jelkép vagy divatcikk manapság a kereszt?, Nők Lapja, 2023.04.21., <https://www.noklapja.hu/aktualis/2023/04/21/kereszt-divatos-szimbolum-vallasos-jelkep/> Letöltve: 2024.11.17.
22. Rixer Ádám: *A vallás fogalmáról*, <http://jesz.ajk.elte.hu/rixer48.html> Letöltve: 2023.09.10.
23. Sabine Siebold – Ingrid Melander: *EU companies can ban headscarves under certain conditions, court says*, Reuters, 2021.07.15., <https://www.reuters.com/world/europe/top-eu-court-says-headscarves-can-be-banned-work-under-certain-conditions-2021-07-15/> Letöltve: 2025.05.03.
24. Sarok Edit: *Kóser és halál: Magyarországon is fellángolhat a vita a rituális állatvágásokról*, Agroinform.hu, 2022.11.08., <https://www.agroinform.hu/gazdasag/halal-koser-allatvagas-60396-001> Letöltve: 2026.04.03.
25. Soós Eszter Petronella: *Miért szedeti le a francia Államtanács a keresztet II. János Pál szobráról?*, 2017.11.02., <https://tev.hu/miert-szedeti-le-francia-allamtanacs-keresztet-ii-janos-pal-szobrarol/> Letöltve: 2024.10.29.
26. Szurovecz Illés: *Jóváhagyta a kóser vágás tilalmát az Európai Bíróság*, 444.hu, 2020.12.17., <https://444.hu/2020/12/17/jovahagyta-a-koser-vagas-tilalmat-az-europai-birosag> Letöltve: 2026.04.04.
27. Was ist eine Kippa?, *Spiegel*, 2018.04.25., <https://www.spiegel.de/panorama/kippa-was-ist-das-eigentlich-a-1204792.html> Letöltve: 2023.10.20.
28. What is the significance of the turban?, <https://www.worldsikh.org/what-is-the-significance-of-the-turban> Letöltve: 2026.05.08.
29. Yossi Lempkowicz: *EU Court ruling on kosher slaughter: 'The European Union does not protect its religious minorities anymore'*, European Jewish Press, 2020.12.17., <https://ejpress.org/eu-court-ruling-on-kosher-slaughter-the-european-union-does-not-protect-its-religious-minorities-anymore/> Letöltve: 2026.04.04.

Bírósági ítéletek és egyéb döntések

Emberi Jogok Európai Bírósága

1. Case of Eweida and Others v. the United Kingdom (Applications nos. 48420/10, 59842/10, 51671/10 és 36516/10)
2. Case of Fernández Martínez v. Spain (56030/07)
3. Grimmark v. Sweden (4372/17)

4. Lautsi és társai kontra Olaszország (30814/06)
5. Lee v. The United Kingdom (18860/19)
6. Mann Singh v. France
7. Obst v. Germany (425/03)
8. Phull v. France (35753/03)
9. Pichon and Sajous v. France (49853/99)
10. Schüth v. Germany (1620/03)
11. Siebenhaar v. Germany (18136/02)
12. Steen v. Sweden (62309/17)

Európai Unió Bírósága

13. *Centraal Israëlitisch Consistorie van België és társai kontra Vlaamse Regering* (C-336/19)
14. *IR kontra JQ* (C-68/17)
15. *IX kontra WABE eV és MH Müller Handels GmbH kontra MJ* (C-804/18 és C-341/19)
16. *OP kontra Commune d'Ans* (C-148/22)
17. *Samira Achbita kontra G4S Secure Solutions NV* (C-157/15)
18. *Vera Egenberger kontra Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V.* (C-414/16)

Főtanácsnoki indítványok (EUB)

19. Anthony M. Collins főtanácsnok indítványa – OP kontra Commune d'Ans (C-148/22)
20. Gerard Hogan főtanácsnok indítványa – Centraal Israëlitisch Consistorie van België és társai kontra Vlaamse Regering (C-336/19)
21. Juliane Kokott főtanácsnok indítványa – Samira Achbita kontra G4S Secure Solutions NV (C-157/15)

Egyéb bíróságok

22. BVerfGE 93, 1 – Kruzifix (1995), Német Szövetségi Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht)
23. BVerwG 3 C 24.17, Német Szövetségi Közigazgatási Bíróság (Bundesverwaltungsgericht)
24. Ligue des droits de l'homme et autres (n° 402742, 2016), Francia Államtanács (Conseil d'État)
25. Conseil d'État (n° 487891, 2023), Francia Államtanács (Conseil d'État)
26. Mandla (Sewa Singh) and another v Dowell Lee and others, House of Lords (Egyesült Királyság)

